NOORED HINGED

A. H. TAMMSAARE

NOORED HINGED

NOVELL

O/Ü. „NOOR-EESTI KIRJASTUS," TARTUS
1923

G. Roht'i trükikoja trükk, Tartus.

Unistuste suikel

P. M. T-le

pühendatud

1.

„Ometi kord tulid sa, ootasin sind tükk aega," ütles Karl toolilt tõustes ja Ainole vastu minnes, kui see õhetava näoga uksest sisse tormas.

Viimasel ajal juhtus sagedasti, et üliõpilane neidu kodust ei leidnud. See pani noormehe mõtlema: oli midagi uut ja arusaamatut ilmunud, millest tema tõsine, aeglaselt töötav peaaju ei suutnud läbi tungida.

„Kas me ei läheks jalutama?" küsis Karl.

Neiu kogu olemuse läbistas äkiline nõksatus, nagu oleksid noormehe sõnad talle midagi meelde tuletanud.

„Jalutama..." kordas neiu ja istus lähemale toolile.

„Mis sul täna on? Kus sa käisid?" küsis noormees neidu silmitsedes.

„Väljas... niisama."

„Sa oled nii iseäralik."

„Mul hakkas palav."

„Ilm polegi ju nii soe, ennem vilu."

Neiu tõusis toolilt, nagu tahaks ta millegi eest põgeneda või midagi endast eemale peletada.

„Lähme pealegi välja, seal on lahkem," ütles ta siis.

Aga enne kui nad uksele jõudsid läheneda, tuli neiu ema kõrvaltoast ja ütles tütre poole pöördudes:

„Jälle oled sa jooksnud. Vaata, et sa ennast tuule käes ära ei külmeta. Härra Raismik, pidage teie teda silmas, te olete ikka nii mõistlik. Mul on tema pärast alati hirm, tema saab kõigega valmis.“

„Pole viga,“ vastas Karl rahustavalt.

„Lähme,“ sundis Aino, nagu ei paneks ta ema ja ta sõnu tähelegi.

Kui noored olid välja läinud, ruttas ema aknale neile järele vaatama. Seal läksid nad kahekesi: mees suur ja tugev, kõrgete õlgadega, ette poole pisut vimmas, tütarlaps — sale ja painduv, sirge kui jõeosi. Ühe samm raske, kohmakas, kohtlane, teisel — kerge, hüplev, lendav.

Sagedasti oli proua Võsand neile nõnda aknast järele vaadanud ja imestanud, kui vähe neis ühist leidus, ometi vaatas ta neid alati ei tea miks heameelega. Emal oli mingisugune kindel, mureta tundmus oma tütart Karl Raismikuga nähes, kes oli alati tõsine, ettevaatlik, järelkaaluv. Mis võiks küll Ainoga juhtuda, kui tal ta enda sarnane meeskaaslane oleks! Jumal hoidku selle eest!

Täna jõudis Karl oma pikil jalul vaevalt neiule järele, nii väga tõttas see.

„Kuhu sa ometi jooksed?“ küsis noormees neiult.

„Küllap näed, astu,“ vastas neiu.

Ja sõnalausumata sammusid nad edasi. Noormees vaatles kõrvalt neiu nägu: tema pikavõitu nina oli nagu veel pikemaks veninud, vaevalt märgatav kühm kõrgemaks kerkinud, paled lõkendasid ja silmis oli ainetine pilk. Tuul pildus paari musta lokki siia ja sinna, aga neiu ei teinud sellest väljagi. Linna taha põllule jõudes tegi neiu jakihõlmad lahti ja laskis nad tuulde lehvima.

„Karl, mul on sulle midagi rääkida,“ ütles ta noormehe poole pöördudes, kes neiu siniseis sil-

mis hariliku muretuse asemel kurblikku tuhmust arvas nägevat.

Karl ei vastanud.

„Miks sa midagi ei räägi," ütles neiu, kui nad juba metsa äärde jõudsid.

„Sina ise tahtsid ju midagi rääkida," vastas üliõpilane nagu halba aimates.

„Enam ei taha ma rääkida, tahaks ainult laulda, hõisata, karjuda. Mets ja maa peaksid rõkkama, siis oleks ehk parem."

„On sul siis nii halb?"

„Ei, mul oli täna kole, hirmus hea! Aga nüüd läheb halvaks ... sinu pärast!"

„Minu pärast?"

„Jah, ma peaksin sinuga rääkima, aga ei taha."

„Ära siis räägi."

„Süda ei anna muidu rahu... Mäletad, me lubasime ju teineteise vastu avalikud ja otsekohesed olla."

„Mäletan," vastas noormees märgates, et mingisugune pihtimine tulemas.

„Aga mina pole sõna pidanud," tõttas neiu edasi jutustama. „Ma ei tea isegi, kudas see tuli, leidsin seda alles pärast... Aga sa ei tohi pahandada," jatkas neiu, kui ta noormehe värvita silmist arvas etteheidet lugevat. „Sa tead ju, missugune ma olen. Kõik hüüavad mind tuulepeaks — juba lapsest saadik, ainult sina oled minust teises arvamises olnud."

„Ja olen muidugi eksinud," lisas Karl juurde.

„Võib olla, ma ei tea. Mul ei tule kunagi meelde, et ma kedagi petta võiksin, minust ei saada lihtsalt aru. Mina olen alati, nagu ma olla saan, aga kõik tahavad, et ma oleksin, nagu nemad tahavad. Kõik arvavad teadvat, missugune ma olema pean, mina ise ei tea midagi, olen ainult

kord nii, sestsamast teisiti. Sina oled minuga nõnda rahul, sellepärast ongi mul nii hirmus piinlik, et ma isegi sinu vastu oma sõna ei pidanud. Kord mõtlesin — ema arvab seda veel praegu, — et ma sinu juures aegamööda mõistlikumaks saan, aga nüüd ei usu ma seda enam. Aiman äkki midagi uut, sootuks uut ja kohe on aru läind, nagu poleks teda kunagi olnud. . ."

Nad olid metsa varju päiksepaistele maha istunud. Noormees ei suutnud oma pilku neiust lahti kiskuda: nii ilusana polnud ta varemalt teda kunagi näinud. Aga ei ole hea, et noormees neius niipalju ilu näeb, see teeb kurvameelseks ja toob rasked mõtted, iseäranis kui istutakse sügispäikse kahvatul paistel ja kui lipendavad tuulekeerus kollased lehed.

„Sa nägid, kui palav mul koju tulles oli," rääkis Aino edasi, peaaegu niisugusel toonil, nagu istuks tema ees mõni teine neiu, mitte aga kohmakas Karl Raismik. „Veel praegu õhetavad mu paled. Ja arva, kust ma tulin!" Neiu peatas, nagu ootaks ta vastust, aga kui noormees ei mõelnudki vastata, rääkis neiu edasi: „Härra Kulno poolt."

Äkki hakkas rääkijal oma sõnade otsekohesuse pärast piinlik. Vabandavalt algas ta natukese aja pärast uuesti, sattus aga peagi jälle endisse hoogu, nagu pihtiks ta oma läbielamisi südamesõbrannale.

„Vaata, kui lihtsalt ma seda sulle ütlen, mitte kellegi teise vastu ei saaks ma nõnda olla... Sa oled ju temaga tuttav? .. Me lobisesime ja naersime, nii et suud kangeks jäid. Viimaks teeb ta imetõsise näo, sootuks ootamata, ja kui mina veel suurema hooga naerma hakkan, ütleb tema pühalikult: ‚Küllalt naerust! Pill tuleb pika ilu järele.' Mina naeran edasi ja tema ütleb: ‚Te naerate, aga mina otsin naeru põhjust.' ‚Olete ehk ta leidnud?'

küsin mina. ‚Juba hakkan leidma,‘ vastab tema: ‚tahaksin teid suudelda, nii väga tahaksin teid suudelda.‘ Ise vahib mulle otsa, nagu räägiks ta ilmast või mõnest muust ükskõiksest asjast, istub, ei liiguta oimugi. Tema nägu tahtis mul naeruga hinge seest võtta ja naerdes tulingi tema juurest välja.“

„Ja tema?“ küsis Karl.

„Tema keeras ukse raksatades lukku ja läks kindlal sammul eemale, nagu ma seda teisel pool ust seisatades kuulsin.“

„Ja sellepärast oledki nii õnnelik?“

„Ma olen nii õnnelik, tõuseks kas või lendu ja lõõritaks taeva all, läheks kaugele, kaugele.“

„Aga sinu sõnamurdmine, milles on see?“

„Ma olen temaga juba mitu korda kokku saanud ja pole sinule sellest sõnagi lausunud.“

Noormehe pilk muutus tumedamaks.

„Ja siis veel,“ hakkas neiu ja ütles peatuse järele: „See on vist väga rumal, et ma sinuga nõnda räägin, ma ei peaks seda vist tegema.“

„Tee kudas tunned,“ vastas Karl.

„See'p see ongi, et ma teen nagu tunnen. Mõistus ütleb: ei tohi, aga mina teen ikkagi, sest ma tahan. Kulnoga on niisama. Ma ei peaks nüüd enam tema poole minema, aga ma tean, et ometi lähen, ja see on see kõige halvem. Saad sa sellest aru?“

Üliõpilane tegi peaga liigutuse, nagu saaks ta tõepoolest midagi aru.

„Aga saad sa ka sellest aru, miks ma niisugune olen, nagu ma olen, ja miks teised kõik minu vastu niisugused imelikud on, iseäranis noormehed? Paar korda saad nendega kokku, lobised ja naerad, ning kohe tulevad nad oma tundmuste, hinge ja südamega, nagu oleks see neil näpu otsast võtta. Ise punastavad ja kohmetavad, häbenevad ja kardavad, just kui valetaksid nad.“

„Ei nad valeta," ütles Karl tõsiselt.
„Arvad?"
„Ma tunnen."
Noormehe hääles ja kogu olekus avaldus midagi, mis neiu võpatama pani.
„Ka sina, Karl?" küsis ta päris hirmunult.
Noormees vaikis.
„Kui see nii on, siis pole ka sina sõna pidanud: mäletad, me lubasime alati ainult sõpradeks jääda," ütles neiu.
„Lubasime," lausus noormees. „Juba siis ei uskunud ma oma lubadust."
„Ja ometi andsid sa käe, nagu oleks sul tõsi taga. . . Kui hirmus salalik sa oled!"
„Vaevalt," vastas üliõpilane.
„Aga kolm aastat nõnda varjata!"
„Milleks pidin ma rääkima? Sa oleksid mu niisama minema kihutanud, nagu need teisedki, kes tulid oma hinge ja südamega."
„Kes teab."
„Kas tõesti?" küsis Karl elavamalt.
„Võimalik, et ma siis Kulnoga niipalju poleks naernud."
Noormees vaatas neiule uurivalt silma ja ütles siis:
„Nii raske on seda uskuda. Sa naljatad ainult, õigem — vead ninapidi."
„Karl!" hüüdis neiu etteheitvalt.
„Päris tõsi, usu," kinnitas noormees. „Sul on hirmus and ninapidi vedada — niisama, mõtlemata, tahtmata, ainult loomu sunnil, sellepärast tulevadki kõik oma südame ja hingega. Oleksin mina varem rääkinud, siis kui asi alles nii uus oli, et ma sõnu poleks suutnud valida, kahtlemata oleksin siis nõnda talitanud nagu kõik need, keda sa haledate silmadega eesliteks nimetad oma suures karjas. Aga, kurat võtku, sinu eeslite hulgas ei tahtnud ma sörkida. Pealegi pole auks, kui kedagi

ainult eeslid armastavad, olgu ometi mõnigi mõistlik hobune hulgas.“

Neiu pahvatas heledal häälel naerma.

„Täna oled sa esimest korda naljakas,“ ütles ta noormehele. „Ainult eeslid, mitte ainustki mõistlikku hobust — see pole sugugi halb! Kuid mis teha, neid aadlitõugu loomi on inimeste seas hirmus vähe.“

„Ka juuresolijad kaasa arvatud?“ küsis üliõpilane.

Neiu hakkas uuesti naerma ja ütles:

„Minu enda üle otsustagu teised, mis aga sinusse puutub. . .“ Rääkija peatas, mõtles. Siis kargas ta püsti, kumardas ruttu noormehe juurde ja suudles teda otsaette. See sirutas oma pikad, kohmakad käed, et neidu püüda, aga juba oli see eemale taganenud, kus ta ütles:

„See olgu märgiks, et ma sind oma eeslikarja sekka ei loe, ainukesele eeslile pole ma veel seda teinud.“

Neiu istus oma endisele paigale, ja vait olid nad mõlemad tükiks ajaks. Puud kohisesid, lehed langesid ja päike paistis läbi õreda pilvevina, nagu oleks ta rõõsa koore sisse kastetud.

„Küll on elu imelik,“ hakkas neiu viimaks järelmõtlikult, nagu oleks tal ei tea kui suur kogemuste tagavara sorida. „Sina vaikisid kõik need aastad ja minul polnud sellest vähematki aimu, aga nüüd tundub korraga, nagu oleksin ka mina vaikinud.“

Neiu peatas, aga kui noormees midagi ei öelnud, jatkas ta:

„Mina tundsin nimelt, et sina pole nagu teised. Mõnikord oleksin tahtnud sind raputada, et sa pisutki mind näeksid ja ühes teistega minu ümber keriksid, aga ei — ta teeb, nagu oleksin ma mõni poiss. Ma ei tea, kust see tuleb või mis see on, aga vahel tahaksin suuri ja tugevaid mehi lastena

näha, aina võta ja kussuta nagu väikest titte. Paneksin nad oma rüppe magama, nagu Delila tegi Simsoniga. . ."

„Ja hüüaksid siis vilistid mehele peale," ütles üliõpilane vahele.

„Mina ei usu vilisteid," vastas neiu, „juba koolipõlves ei uskunud. Oli ainult Delila ja see oli Simsonile vilistid, toored köied ja silmade väljapistja. Mina tahaksin niisama olla, kui ma sinutaolisi mehi näen."

„Peaaegu hakkan sind kartma," ütles noormees.

„Mina sind ka," vastas neiu naerdes ja tõusis kivilt.

Kui nad linna tagasi jõudes lahkumisel kätt andsid, küsis Karl:

„Pead sa ikka veel tema poole minema, et tema tõsist nägu naerda?"

Nagu unest ärgates vastas neiu:

„Ma ei tea. Aga kui ma lähen, kas paned pahaks?"

„Ka mina ei tea," vastas üliõpilane.

„Kui teaksid, siis peaksid kohe ütlema, muidu. . ."

„Muidu?"

„Muidu . . . ütlen sulle head päeva," vastas neiu naerdes ja ulatas käe.

2.

Üliõpilane Kulno oli sohval pikali ja vahtis lakke. Tema korter oli üks nende majade väikesist toakesist, mida „mesilasekärjeks" nimetatakse. Mustaks suitsunud tapeedi tagant vahib tükati-lapati sein, nagu oleks midagi huvitavat näha. Aga siin pole muud kui mõned raamatud vahariidega kaetud laual, kulunud üliriided ühes

mütsiga varnas ja nende all põrandal kalossid, mille paremaks omaduseks see, et nad vee hõlpsasti välja lasevad. Isegi läbi tumedate ja kriimude ruutude paistval hoovil on vähe huvitavat: liigub mõni üliõpilane, tüdruk vinnab kaevust vett, lapsed karjuvad või tuul hilbutab mõnda pesutükki.

Kulno on täna sügavas mõttes, olgugi et ta teiste arvates pea kunagi oma pead mõtetega ei vaeva; ennem lobiseb ta ja naerab, naerab ja lobiseb. Ja kuigi ta mõnikord midagi püüab tõsiselt võtta, siis arvavad kõik, et Kulno heidab nalja, ja peavad oma kohuseks naerda. Täna on ta siiski sedavõrt endasse süvenenud, et ta tähele ei pane, kudas ühel pool seina viiulit mängitakse, kuna teisel pool unistav tenor armastatud Vene laulu kõõrutab.

„Pagan võtku, küll võib inimene palju naerda!" siunab lamaja endamisi. „Mõistuse naerab peast, une silmast, südame. . ."

Ta peatas: ei, südame kohta ei tahtnud ta midagi öelda.

Sel silmapilgul koputati tasakesi uksele. Kulno kargas sohvalt, et avama minna. Kui ta pilgu peeglisse heitis, vahtis talle sealt vastu kõver, viltu kistud ja pisut ärritatud nägu.

„Kes seal on?" küsis noormees ukse juures peatades.

Vastuseks koputati uuesti.

„Kes on?" kordus küsimine.

Nüüd kõlas vaikne naer.

Raginal keerdus võti lukuaugus, uks avanes ja neiu Võsandi naeratav nägu seisis üliõpilase ees.

„Kus hundist räägitakse, seal ta on," lausus noormees peaaegu tusaselt.

„Küll olete teie viisakuseta," ütles neiu sisse astudes.

„Kudas nii? Hunt on väga auväärt loom. Aga kas tohiksin paluda istet võtta või võin ma kudagi teisel viisil preilit teenida?“

Neiu vahtis noormehele nagu etteheitvalt otsa ja ütles:

„Mis toon teil täna on?“

„Mis naer teil täna on?“

„Ma ei naera enam.“

„Vähemalt naersite?“

„Olen juba tõsine.“

„Teie ei teagi nähtavasti, mis tähendab tõsine olla.“

„See on teie oma süü. Igakord, kui te tõsise näo teete, kipub mulle naer peale.“

„Noh, siis naerge ometi, olen ju praegu tõsine.“

„Selleks ma tulingi, et teie tõsist nägu nähes naerda.“

„Aga mina ei taha, et te ikka naerate.“

„Tahate seda mul ära keelata?“

Neiu hääles kõlas nagu trotsiv väljakutse.

„Muidugi tahan.“

„Eks katsuge.“

„Teie jätate naeru, või teie ei tule enam kunagi siia,“ ütles Kulno kindlalt ja astus neiu ette. „Naerda võin ka teistega.“

„Teie teete, nagu oleksite pahane.“

„Ma olengi pahane, iseäranis sellepärast, et ma teiega nõnda räägin. Teiega ei tohi kunagi nõnda rääkida, sest siis arvate kohe, et sellest inimesest olete juba üle kasvanud.“

„Esiteks olite viisakuseta, nüüd lähete juba häbematuks.“

„Eksite, ma olen ainult otsekohene. Võtke kogu oma austajate kari: kõigil tõsised näod ees, kui teiega räägivad, aga teie — naerate ainult ja peate seda tõsist karja mingisuguseks rämpsuks.“

„Teie liialdate, härra Kulno."
„Otse ümberpöördult: ma ei ütle veel kõike, ma ei oskagi kõike öelda, nii hirmus mängite teie. Ja häda sellele, kes kaasa mängides tõsiseks muutub. Mina olen üks neist, kel see häda kätte kipub. Täna tulite muidugi selleks siia, et näha, missuguse näo ma teen, kudas ma olen või mis ma teile ütlen. Niipea kui oma uudishimu olete vaigistanud, lähete kohe mõnda teist otsima."
„Nüüd lähete juba ülekohtuseks," lausus neiu vaikselt.
„Mis teate teie ülekohtust! Kogu teie elu on mingisugune ülekohus, aga ise arvate, et teete inimestele aina head. Ülekohtu tundmiseks vajame südant ja hinge, aga ei ühte ega teist pole teil."
Neiu naeris.
„Seal ta nüüd on: mina olen pahane, saan ärritatud, aga teie arvate, et ma teen nalja."
„Mitte! Aga ma olen nii sagedasti kuulnud südamest ja hingest räägitavat, et need sõnad juba naeru peale ajavad."
„Muidugi, need on ilmas kõige naeruväärilisemad asjad."
„Ega te isegi usu, mis te räägite."
Kulno ei vastanud.
„Mis te tegite?" küsis neiu natukese aja pärast.
„Millal?"
„Minu tulekul."
„Mõtlesin teie ja teie naeru peale."
Noormees ootas, nagu peaks neiu midagi vastama, aga kui see vaikis, jatkas ta:
„Mõtlesin, kui pagana rumal ma olin, et teiega rääkima hakkasin. . ."
„Mida?" küsis neiu vahele.
„Selle asemel oleksin pidanud talitama, sõnalausumata talitama, ükskõik mis sest välja oleks tulnud," rääkis Kulno ilma küsimust vastamata.

„Ma peaksin, võib olla, ka nüüd talitama, aga mul on piinlik, sest jällegi rääkisin ma enne, kui midagi tegin. Mäletate, mis ma teile viimati ütlesin, kui te naeruga ära läksite? Aga mina poleks pidanud laskma minna, vaid oleksin pidanud kas või vägivalda tarvitama. . ."

Neiu tegi mingisuguse seletamata liigutuse.

„Jah, vägivalda tarvitama, ainult sellest oskate teie lugu pidada, seda austada, kumardada. Vägivald on teile niisama tarvilik kui lihtne elu-ülespidamine, muidu on maailm teile tühi. Mis maksab maailm, kui pole kedagi, kes tarvitaks teie kallal vägivalda."

„Ärge rääkige nõnda, ma hakkan teid kartma," ütles neiu ja nihutas end hirmunult.

„Te mõtlete jälle ära jooksta?" küsis Kulno. „Kuhugi ei jookse teie, mina ei luba, ei lase."

Ja nagu tahakski juba neiu põgeneda, võttis noormees tal kätest kinni ja pigistas neid.

„Ai, valus!" ütles neiu ja vaatas noormehele paluvalt silma.

„Valus!" kordas noormees. „Aga kas mul oli hea? Oli mul hea, kui te naerdes välja läksite? Selle eest võiksin teid veel praegu kas või puruks teha. Või läheb ja naerab!"

„Enam ei naera ma ju," rääkis neiu paluvalt ja allaheitlikult, kuna tal huulil imeline naeruvine liikus.

„Ei naera, ei naera," kordas noormees nagu uimastuses, neidu kätest oma poole tõmmates. „Ei tohigi naerda, ei tohi, ei tohi."

Neiu riided puutusid juba noortmeest, puutusid ja kahisesid vaevalt. Ei tea miks, aga Kulnol tuli meele üks noor emateder, kelle teise tiiva ja jala püss vigastanud: tema suled kahisesid pihku võttes umbes niisama, nagu Aino riided puutudes.

Noormehe ja neiu pead läksid vastastikku, palg surus palge, suu lähenes suule, aga nad ei suudelnud, ei, nad seisid muidu, tundes teineteise hingust, keha soojust, südame tuksumist.

„Te naerate mul hinge seest, pea otsast, aga te ei või mind ometi hingeta ja peata jätta," rääkis noormees neiuga peaaegu suu suu vastu. „Andke mulle omad asemele, andke mulle oma süda ja hing, et ma jälle võiksin naerda."

Nende huuled puutusid kokku.

„O! siin oleks nagu teie süda," rääkis noormees, neidu suudeldes, „aga kus on teie hing?" küsis ta natukese aja pärast. „Tehke silmad lahti, ma vaatan, ehk on ta seal, tehke, ma palun, patt on ju surnud ja häbi jäi ukse taha."

Neiu naeratas ja avas silmad.

Üks on taevas, teine meri," rääkis noormees, „kumb suurem või sügavam, ei tea. Suudleksin taevast, aga seal on ainult surnute hinged, puutuksin huultega merd, aga seal lehvib ainult jumala vaim. Usud sa jumalat ja tema vaimu? Mina usun, mina usun surnute hingi ja jumala vaimu, sest sinul on ju silmad . . . sul on kaks silma, üks kui taevas, teine kui meri. Igas silmas istub hing, kahekesi istuvad nad, istuvad teineteise süles ja on üks . . . ning selle ühe rüpes magab naer, teie hinge naer. Saad sa sellest aru? Ei? Mina ka mitte. Seda mõistab ainult sinu hing, mõistab ja naeratab, nagu hommikumaa tark, kes istub kõrgel mäel ja ajab juttu oma jumalaga. . ."

Noormees hoidis neiu paksujuukselist pead ja rääkis, teadmata millest või kui kaua. Linnukesena tundus ta taeva all, kes laulab, sest et ta laulma peab. Neiul näis kuulates, nagu ei räägiks noormees, vaid tema ise või nemad kahekesi, kes on praegu üks.

Kui Kulno neiu pea viimaks oma käte vahelt vabastas, langes see nagu tuge otsides noormehe õla najale.

„Te olete väsinud," lausus noormees.

„Ei," sosistas neiu, „muidu niisama, ma ei tea mis: mul on hea."

„Kahekesi on hea," vastas Kulno.

Nad vaikisid tükiks ajaks.

„Teate, mis ma sel korral mõtlesin, kui ma teie juurest naerdes ära läksin? .. Et ma peale naeru ja lobisemise ilmas muud midagi pole teinud."

„Aga see aasta Piiteris kursustel?"

„Seal? .. Seal naersin ja lobisesin kõigerohkem."

„Ja seepärast ei tahagi enam tagasi minna?"

„Ah ei, mitte sellepärast, ma ei tea miks, aga naerda ja lobiseda võib siingi."

„Te räägite naerust, nagu oleks see mõni pahe."

„Kes teab, ehk ongi."

„Mees ja naine mõistavad teineteist ainult naerust. Kes üheskoos pole naernud, nende hinged on alles vastastikku lukus. Mõnikord, kui igavese elu peale mõtlen, arvan, et see oleks ainult siis väljakannatatav, kui seal naistega võiks naerda. Aga kõige parem oleks, kui ühes naervate naistega maailma võiks nõnda ümber luua, et siin igavesti tahaks elada. Siis peaks ilma küll avaramaks tegema, nii avaraks, et siia mahuksid niihästi taevas kui põrgugi. See loomistöö on raske, seda suudavad ainult suured ja tugevad."

„Suured ja tugevad," kordas neiu unistavalt.

Aga kui rääkijad teineteisele natukene aega olid silma vaadanud, tundsid nad mõlemad vastastikku nõrkust: uuesti võtsid nad teineteise ümbert kinni, nagu otsiksid tuge.

Lahkudes avaldus imelik muutus: neiu oli tõsiseks jäänud, noormees naeru tagasi võitnud.

Ainol oli nagu kahju sellest, mis sündinud, oli kahju esimestest kallistustest ja suudlustest ja tundis peaaegu füüsilist valu. Ta oli endast midagi ära annud, mida ta millegagi tagasi ei või lunastada. Ei puudunud palju, siis oleks ta esimesel silmapilgul, mil ta üksi jäi, esimesel parajal paigal maha istunud ja nutma puhkenud, huluma hakanud, nagu tark metsamehe koer, kelle peremees äkki ei tea miks hinge heitnud.

3.

Oma sõbranna Hilda Maasika juure sisse astudes leidis Aino selle, nagu sagedasti, vanu kirju lugemas. Koolilaste kaustikute parandamine pidi järge ootama.

„Ma segan sind?" küsis Aino.

„Ei, astu aga sisse," vastas Hilda.

„Sa loed ju."

„Seda võin teinekord niisama teha: minevik ei põgene."

Aino ei vastanud. Esimest korda täna tundus, et sõnal minevik on mingisugune eluline tähendus, varem polnud ta seda märganud. Minevik — see oli Aino meelest esimesed suudlused, esimesed kallistused.

„Aga vanemaks läheb ta ometi," ütles Aino natukese aja pärast mineviku kohta.

„Kõik läheb vanemaks," vastas Hilda kahetsevalt.

Käsikaudu pani ta kirjad sahtlisse ja lükkas selle kinni. Enam kui kaks aastat oli ta neid siia pannud ja siit võtnud. Peaaegu iga kirja sisu mäletas ta, niipea kui ta silmad lehe serval märgitud kuupäeva ja aastaarvu peale heitis, aga ikka veel luges ta neid tiheda kirjaga kaetud lehti.

Alguses pani lugemine südame valjemalt lööma, ajas paled lõkendama, nüüd tõi ta ainult teatud rahu, nagu vanade haavade õrn silitamine. Kirjad olid asjalikuks tunnistuseks tema esimese armastuse kohta, mis pidi jääma ka viimaseks. Ehk küll aastad Hildal vaevalt kolmekümneni ulatasid, arvas ta ometi, et enam midagi ei tule, kui aga hall igapäevsus tööga ja askeldusega elupidamiseks. Oma valkjad juuksedki kammis ta sellekohaselt — otsekohe lauk üle pealae ja patsid kukla taha võimalikult lihtsalt kokku — ja riides käis ta, nagu oleks tal igasugune kardetavus eluaastais mööda: mingisugune ajast ja arust läinud kübar, hall jakk ja madalate, kulunud kontsadega kingad.

Hilda võttis laualt virnast kaustiku ja hakkas seda parandama.

„Oleksid sa ometi pisut ennem tulnud," ütles ta.

„Miks ennem?" küsis Aino.

„Karl oli siin, läks aga just praegu; ütles, et ta sind harva näeb."

„Mina teda niisama," püüdis Aino naljatada, aga ometi tundis ta rinnas kerget pistet. Hilda vaatas oma pruunide, lühikese nägemisega silmadega küsivalt läbi prilliklaaside Ainole otsa, õhukesed huuled kõvasti kokku litsutud.

„Sa oled viimasel ajal iseäralik," tähendas ta.

„Seda ütlevad ka teised," vastas Aino.

„Kes?"

„Üks ja teine, kuis juhtub."

Ainole tundus, et Hilda teda luurab, mõeldes parajal silmapilgul teda ei tea milles tabada. See ärritas teda.

„Tahaksin sinult midagi küsida," ütles Hilda.

„Ja miks ei tee sa seda?"

„Sa pole ehk tujus."

„Ehk olen, katsume, küsi."

„Mina tahaksin nimelt teada, mis sa arvad härra Raismikust."

„Ah Karlist! Mis pean ma temast arvama... kudas seda öelda. . ."

„Meeldib ta sulle?"

„Meeldib."

„Väga?"

„Jah, ta meeldib. Aga miks see sind huvitab?"

„Sellepärast, et see Karli huvitab."

„Soo, või nii kaugel oleme juba," mõtles Aino; „Hilda aimab midagi või ehk on Karl rääkinud."

„Ah see huvitab Karli?" küsis Aino imestanult.

„Ma arvan," vastas Hilda ja vaatas sõbrannale otsa, nagu ei usuks ta selle imestust, „viimasel ajal räägib ta nii sagedasti sinust. Ei tea miks, aga mina kardan tema pärast: ta on nii tõsine, mehine."

„Sa räägid, nagu huvitaks Karl sind ennast," ütles Aino.

„Ta huvitabki," vastas Hilda otsekoheselt.

„Ah sellepärast päridki sa minu arvamist," ütles Aino torkavalt.

„Mitte nii, nagu sina mõtled," vastas Hilda. „Aga saad aru: härra Raismik on tubli ja otsekohene. Kui ta omale midagi pähe võtab, siis teeb ta seda kõige hingega ja peab sellest visalt kinni. Mis oleks, kui ta kedagi armastama hakkaks?"

„Ta armastaks kõigest hingest."

„See'p see ongi, mida ma kardan."

„Mis seal karta."

„Temast võib õnnetu inimene saada."

„Igaühest võib õnnetu inimene saada, kes armastab," vastas Aino, mõeldes peaaegu iseennast, aga Hilda arvas, et sõbranna sõnad tema pihta sihitud.

„Sinuga on täna raske rääkida," ütles Hilda nõutult.

„Meie räägime raskeist asjust, see on sellepärast," vastas Aino.

„Oh jaa, raskeist asjust!" ohkas Hilda. „Nagu Karlgi," pööras ta endise aine juure tagasi, „ka temaga on raske, sest ta ei paindu, murdub ennem."

„Sulle teeb ta nähtavasti üsna muret."

„Jah, ma ei tea, miks see nõnda on. Vast ehk sinu pärast."

„Minu pärast?" küsis Aino jällegi tehtud imestusel.

„Just sinu pärast."

„Ma ei saa aru."

„Kas ta sulle pole midagi rääkinud."

„Ei, mitte midagi iseäralikku."

Hilda ei usaldanud täna sõbrannat ja see oli esimest korda kogu nende tutvusel. Nagu oleks Ainos midagi uut tekkinud, mida ta enam kellelegi ei avalda, ka Hildale mitte. Tema senised romaanid olid ehk alles lapsemäng, olid naer ja vallatus, puutumata elutõsidusest. Sellepärast ehk võiski ta kõigest sellest nii puhtsüdamlikult Hildale rääkida, nagu oleks jutt ainult lõbusast ajaviitest, mis toob kerge meele ja heleda naeru. Hilda aimas, et mureta naer võiks olla silmapetteks, võiks olla kergeks muusikaks, millega varjatakse vastupidist sisemist ilma. Aga just sellele viimasele püüdiski Hilda lähemale, oletades selles midagi omast ja kallist. Sellepärast oligi kogu tänane jutuajamine valus pettumus, kui Aino nii sõnakehvalt vastas või ütlustega oskas otsekohesusest kõrvale põigelda.

„Kardan, et sa temaga mängid, nagu mõne teisega," tähendas Hilda, nagu ütleks ta päris tähtsuseta asja. „Temaga ei peaks, temaga mitte.',

„Ma pole kunagi mänginud," vastas Aino.

„Küllap oled.“

„Karliga ei saa ju mängida, ta ei mõista.“

„Seda halvem, kui temaga mängitakse.“

Sõbrannad vaikisid. Kostis ainult kaustiku paberi krabin parandava sule all.

„Sind nähes rõõmustan mõnikord, et naisterahvas olen,“ lausus Hilda natukese aja pärast.

„Mina selle vastu kahetsen mõnikord, et naisterahvas olen,“ vastas Aino.

„Sa ei mõista mind nähtavasti õieti,“ seletas Hilda. „Ma ei tahaks sellepärast mees olla, et ma siis ehk peaksin sinusugustega kokku puutuma: sina oleksid mulle kardetav.“

„Milleks need meelitused?“ küsis Aino tõsiselt. „Või peab seda kudagi teisiti mõistma?“

Aino oli tusane. Ta ruttas siia, et kerge lobisemisega oma raskenevat südant kergitada, aga nüüd tikuti talle tülitavalt ligi. Ja millega? Mehemüraka eest muretsemisega, kes läbi võimatute raskuste ülikooli jõudnud. Nagu oleks see mees mõni saamatu viletsakene.

„Ma ei oska täna sinuga rääkida,“ ütles Hilda vabandavalt.

„Sa mõtled rohkem kui ütled,“ vastas Aino.

Hilda vaikis piinlikult: Aino oli naela pea pihta tabanud.

„Lähed sa juba?“ küsis Hilda nagu hirmul, kui Aino istmelt tõusis.

„Jah, mis ikka,“ lausus Aino.

„Võin ma kaasa tulla?“ küsis Hilda, kes otsis, kudas praegust omavahelist meeleolu muuta.

„Jää parem koju,“ vastas Aino, „tee oma tööd; nii kui nii ei ütle me täna teineteisele midagi mõistlikku.“

Sedasama tundis ka Hilda ja sellepärast ei käinud ta kaasaminemisega peale.

Tänaval tulid Ainol sõbranna sõnad meele, mida see Karli kohta öelnud: tõsine, tubli, mehine. . . Aga Kulno, mis on tema? Kas tema ei ole tõsine ja mehine? Teeb ta tõesti alati nalja kui ta naljatab? Kas ei ole ka tema tõsine, ainult ei tea, millal ja milles? Aino tundis otse viha selle kättesaamatu, põikleva ja ebamäärase mehe vastu, kes alati näis mängivat ja mänguga oma sisemust varjavat, nagu oleks selles midagi väiklast, viletsat, virilat, mida peab häbenema. Kui ta ometi võiks seda viimast uskuda, siis teaks ta, mis teha, kudas talitada, aga nüüd käriseb temas midagi, käriseb ja teeb haiget.

Aino oleks vististi Kulno poole läinud, ilma et ta seda isegi oleks tähele pannud, aga meelemärkusele tuli ta Karliga vastastikku sattudes, kes peatamata tahtis edasi minna.

„Kas sa mind ei tahaks saata?“ küsis Aino noormehelt.

„Kuhu?“

„Mis sa küsid, tule.“

„Olen ehk tüliks.“

„Ah sind ka oma vastupuiklemisega,“ ütles neiu, kel äkki tung tõusis olla noormehe vastu hea. Tule ja ära targuta.“ Ta võttis Karlil käe alt kinni ja vedas ta kaasa, mida see healmeelel laskis sündida. See oli esimest korda, kus nad nõnda tänaval kõndisid, ootamata ühele kui ka teisele. Neiu tundis, nagu oleks tal kõrval omasugune hea seltsimees, keda võid usaldada enamgi kui iseennast.

Tähed juba sirasid taevas, kui nad puiestikust linna tagasi pöörasid. Nad olid hulga aega jalutanud, ilma et kumbki oleks teadnud selle peale tähelepanekut pöörata, nad olid palju rääkinud, tähelpanemata millest ja küsimata milleks. Mõle-

mad omandasid hea ja rahuliku tuju, nagu oleksid mõnusa uinaku teinud.

„Mis sa viimasel ajal oled teinud?“ küsis neiu lahkumise eel.

„Mitte midagi,“ vastas noormees.

„Miks nii?“

„Ei tea miks.“

„Aga mina tean miks.“

„Siis teate rohkem, kui mina ise.“

„Võib olla. . . Mulle räägiti.“

„Kes võis sulle rääkida . . . ja mida siis?“

„Neiu Maasik rääkis... seletas, miks sa viimasel ajal tööd ei tee.“

„Millal ta rääkis?“

„Täna. Sina olla hakanud sagedasti tema pool käima ja tema on sinust väga heas arvamises. . .“

Karl vaatas neiule latritule valgusel küsivalt näkku.

„Aga mina läksin temaga täna riidu,“ jatkas Aino, kui noormees järelemõtlikult vaikis, sest ta ei saanud aru, kuhu neiu oma sõnadega sihtis.

„Riidu?“ küsis Karl.

„Mitte just riidu, vaid niisama natukene pahuksesse.“

„Miks?“

„Ma ei tea, põhjust ei olnud, aga ta rääkis liig palju sinust.“

Noormees imestas: mis pidi see tähendama, kuhu sihtima? Või ei pidanud see midagi tähendama ega kuhugi sihtima, oli ainult mingisugune õrritamine, vallatult kuri mäng? Ta tegi hästi, et ta neiult asja kohta seletust ei hakanud nõudma, sest see isegi ei teadnud, oli see mäng või mingisugune seletamata tõde.

„Miks sa vaikid?“ küsis Aino natukese aja pärast.

„Ei mõista muud, sa räägid imelikke asju.“

„Minu endaga on imelik... Nagu oleks midagi tulemas."

„Jah, vist on midagi tulemas..."

„Sellepärast ei teegi sa enam tööd."

„Võib olla ka sellepärast."

Lahkudes oli Karlil mingisugune ebamäärane meeleolu: ei see ega teine, ei hea ega halb, ei rahulik ega rahutu, kusagil kipitses, kusagil tegi haiget, piinas. Esimest korda elus aimas ta kui vähe võib usaldada ka kõige paremat naist, kui vähe võis tema peale loota. Otsid tõtt ja rahu, siis ela üksi või mine mõne sõbraga, naistega algab pettemäng, algavad tühjad sõnad, tujukad meeled ja piin ei millestki.

4.

„Sisse!" hüüdis Kulno sohvalt, ilma et ta vaevaks oleks võtnud koputuse peale üles tõusta.

Lävele ilmus ekspress, punane müts peas.

„Kas siin elab üliõpilane Arthur Kulno?" küsis ta.

„See olen mina," vastas Kulno ekspressile vastu minnes.

„Siin on noorehärrale midagi."

„Mis see on?" küsis Kulno, võttis lilled, avas ligipandud nimeta kirja.

„Ei tea mis, noorehärra, vist lilled, kästi õrnalt hoida."

„Kes saatis?"

„Üks naisterahvas."

„Vana või noor?"

„Vist noor ... vanal pole niisugune hääl."

„Soo, või pole niisugune hääl. Aga missugused juuksed tal olid?"

„Vist valged."

„Vist?"

„Võib olla ka mustad . . . eile saatis keegi ühe ohvitserile tulipunased roosid, sel olid küll mustad, aeva kiiskasid teised. . . Aga mis mina vanainimene juustest tean.“

„Nii siis — üliõpilastele saadavad valged, ohvitseridele mustad.“

„Õige, noorehärra,“ vastas ekspress ja kadus, kui talle midagi pihku pistetud.

Üksi jäädes luges Kulno kirja sõnasõnalt läbi:

„Punamüts toob Teile valge roosi. Kui ta ometi enne Teie kätte jõudmist ära ei närtsiks! Ta ei torka enam, ma lõikasin tal okkad ära. Või meeldivad Teile okastega roosid enam?

Tervitades

Teie ammuaegne tuttav.“

Roosi lähemalt silmitsedes selgus, et sel tõepoolest okkad maha lõigatud. Kes võis küll lõikaja olla? Kulno uuris käekirja, tuletas meelde, aga ei — seda ei tunnud ta. Nõutult hakkas ta mööda tuba käima, unistades roosist ja tema saatjast. Kaleidoskoobiliselt vurasid inimesed ja sündmused silma eest mööda. Ei tea miks, aga äkki nägi ta mingisugust valget pead, tuules lendlevaid juukseid, helendavalt punaseid kõrvu, kohmetult naeratavat suud ja häbelikke silmi, jah, siniseid rõngassilmi. . . See oli vilul ja vihmasel sügispäeval, tormikalt hooglise tuulega, kivisillal, kuhu Kulno oli sattunud rahutus, nukras meeleolus üle raudkivilahmakute alla vaatama väänlevaisse voogesse. Tema kõrval välgatas midagi parjääri kohal, lennates tuules. Loomusunnilikult kahmas noormehe käsi lendaja järele ja pihku hakkas kägarasse pigistatud kübar — lihtne lindiga viltkübar. Ümber pöördudes nägigi Kulno seda valget pead ja helendavaid kõrvu.

„Vabandage, aga ma olin teie kübara vastu armuta,“ ütles Kulno ja püüdis kübarat kohendada, mida neiu piinlikult pealt vaatas.

„Tänan väga,“ lausus ta arglikult kübarat vastu võttes.

„Tänan väga tänu eest,“ vastas üliõpilane. „Kahju, et te kübar jõkke ei lennanud.“

Neiu heitis kübarat pähe seadides küsiva pilgu noormehe peale.

„Ma oleksin ta sealt välja toonud, kuigi ma oma elu oleksin kaotanud,“ seletas Kulno.

Neiu tahtis naeratada ja tegi minekut, väikese tütarlapse käest kinni võttes.

„Vabandage, ehk tohin ma teid üle silla saata, siin on tuul nii hirmus kange?“ ütles Kulno.

„Ei . . . ei, tänan . . . tänan väga,“ vastas neiu ja läks kübara lindi lehvides. Kulno vaatas naerdes talle järele, tundes lõbu juhtumusest ja oma rumalustest. . .

Miks jäi täna just see sündmus ta silme ees peatama? Oli ehk roosi saatmine temaga kudagi seotud? Võimata! Ta oli seda neidu ainult kord peale seda näinud ja teretanud. Ega ometi Aino? Ei, tema mitte! Miks mitte — seda Kulno ei teadnud. Ah jaa: Aino poleks kunagi roosil okkaid küljest ära lõiganud ja ta oleks vististi punase roosi saatnud, punase ja pika varre otsas — nõnda arvas Kulno.

Uus koputamine takistas edasi arutamast.

„Kes seal on?“

„Rein Jaani poeg Muhem!“ hüüdis kare hääl ukse tagant.

„Rein Jaani poeg Muhemile on minu koda avatud päeval ja ööl, iseäranis ööl,“ vastas Kulno pühalikult. „Õnnistatud olgu tema tulemine, õnnistatud tema olemine, väga õnnistatud tema minemine.“

Muhem riputas palitu varna ja istus väsinult lähemale toolile, nagu oleks siin tema otsitud puhkepaik. Juba eragümnaasiumi pingil olid nad Kulnoga lahutamata seltsilised. Kui Kulno kroonugümnaasiumi üle läks ja halli palitu ning hiilgavad nööbid omandas, kuna Muhem kodukoetud vammuses edasi õppides paar aastat varem ülikooli pääsis, ei sündinud nende vahekorras mingit silmapaistvat muutust: Muhem hoidis Kulnot ja Kulno Muhemit taga, nagu oleksid nad kokku laulatatud. Nad olid teineteisele tarvilikud niihästi igapäevses elus kui ka kõiksuguste ismuste arutamisel.

„Mis on?“ küsis Kulno Muhemi ette seisma jäädes.

„Kus?“

„Ma ei tea kus.“

„Siis ei tea ma mis.“

Vaikus. Siis ütles Muhem:

„Udu.“

„Sügise,“ vastas Kulno.

„Igalpool,“ kinnitas Muhem.

Ta tegi käega liigutuse, mis midagi pidi ütlema.

„Oled vist jällegi natukene nii, nii teinud,“ tähendas Kulno.

„Ah, see'p see häda ongi, et pole midagi teinud. Taskud! .. Ja ülikooli õperaha peaks õiendama.“

Viimasel ajal juhtus ikka sagedamini, et Muhemi meeleolu enne ei paranenud, kui ta oma taskud tühjaks jõi ja võlga tagant peale tegi. Peale seda põdes ta kehalist ja hingelist kassiahastust, sülitas, vandus, kahetses ning hakkas siis uue hooga tööle, kuni kõik jällegi kordus: kuni Muhem läks tühjust ja tüdimust maha jooma.

„Näed sa! Vaata siia,“ ütles Kulno ja näitas Muhemile saadud roosi.

„Mis seal vaadata,“ vastas Muhem silmi tõstes.
„Roos.“
„Aedniku juures nägin eile ilusamaid.“
„Aga aednik ei saada neid minule.“
„Aednik pole naine.“
Kulno ei vastanud.
„Kas sul ikka veel paremat ajaviidet pole kui…“
„Paremat kui?“
„Kui naised.“
„Paremat pole üleüldse olemas.“
„Mees, sa oled arenemisvõimetu.“
Kopp, kopp, kopp!
„Kes pagan seal jälle on?“ siunas Kulno.
„Kes muud kui mõni naine,“ vastas Muhem.
„Sisse!“ hüüdis Kulno.
Lävele ilmus Aino.

„Vabandage, aga ma segan nähtavasti,“ ütles neiu. „Mul hakkas igav, sellepärast tulin. Tohin ma jääda?“

„Minu pärast võiksite küll jääda, mul on ka igav,“ vastas Muhem.

„Igavus on moodne hingehaigus, kõik huvitavad inimesed on igavad,“ ütles Kulno. „Sellepärast olge head, võtke istet ja tehke, nagu oleksite igavusest kodus.“

Nüüd ei öelnud enam ükski sõnagi tükil ajal, nagu tahaksid nad katsuda, kas hakkab nõnda piinlik või ei.

„Te olete tõesti igavad, isegi rumalusi ei räägi teie täna,“ ütles Aino.

„Igavus on mu parem seltsimees,“ tähendas Kulno.

„Igavus võib naisegi aset täita,“ kinnitas Muhem, „ta võib mehe närviliseks teha.“

„Närvid on kultuuritunnus, sellepärast — enam närve, enam närve!“ hüüdis Kulno pühalikult.

„Närvid on traadid, mida mööda igapäevsed surelikud palangseerivad igaviku poole, mis tähendab peaaegu igavust,“ tähendas Muhem.

„Te teete mu oma igavusega tõesti närviliseks,“ ütles Aino, „rääkige midagi mõistlikumat. Millest teil enne minu tulekut jutt oli?“

„Udust,“ vastas Kulno.

„Jah, udust, mis on päis ja hingis, käib hallakingis,“ ütles Muhem deklameerivalt.

„Muhem luuletab,“ lausus Kulno.

„Õige, härra Muhem, te olete ju luuletaja, ehk on teil midagi kaasas?“ küsis neiu.

„Ma ei luuleta,“ vastas Muhem.

„Aga ennemalt luuletasite ju,“ ütles Aino.

„See ennemalt oli väga ammu,“ tähendas Muhem.

Ükski ei lausunud sõnagi, sest sõnad olid mingit haiget kohta puutunud lobisevate inimeste hinges...

Sellest on nüüd juba tublisti kolm aastat mööda. Aino käis siis gümnaasiumis ja Muhem õppis ajalugu ning keeli, kuna ta vahepeal on jõudnud õigusteaduse loodusteaduse vastu vahetada. Muhem mäletab nii selgesti, missuguse joovastusega ta ühelt jalutuskäigult koju tulles esimest korda oma mõtteid ja tundmusi katsus salmidesse ja riimidesse taguda ja missuguse hingevärinaga ta pärast neid salme Ainole ette luges. Aga siis tuli aeg, kus Muhemi salmid Ainot enam ei huvitanud, miks? kumbki ei teadnud, lihtsalt ei huvitanud, nii et Muhem tarviliseks arvas neid hävitama hakata: luuletas ja hävitas; hävitas ja luuletas, sest nõnda oli hea. Oma luuletusi trükkida katsuda — see ei tulnud tal kunagi mõttesse, nagu tunduks tal alatuna oma aju- ja hingeväljenditega turule astuda, kus valitseb ainult pakkumine ja nõudmine ja kus makstakse head hinda ainult värskete eluvalus värisevate hingede eest. Vast polnud ta küllalt kunstnik, sest miks muidu häbenes ta oma hinge-

pühadustega kaubelda, nagu seda teevad vagad inimesed neitsi Maria kivinenud silmapisaratega... Aegamööda kainenes mõistus, jahtus noorusluule lõõm ja Muhemil oli ikka harvemini põhjust küdeva ahju ees istuda, et vaadata, kudas täiskirjutatud paberilehed põledes kergeiks helbeiks muutuvad ja värisevad, värisevad, nagu noored hinged esimestel tundmusvalinguil. Vististi leiduvad tal veel praegu mõned salmikud kusagil paberite hulgas või kõrvale visatud vanas taskuraamatus.

„Härra Kulno, jutustage teie midagi," palus neiu natukese aja pärast.

„Jah, räägi midagi, sinu laulud pole veel kõik lauldud ega valed kõik valetatud."

„Mul on ainult üks unenägu," ütles Kulno.

„Räägi."

„Ta pole täielik."

„Valeta täielikuks," õpetas Muhem.

Aino kehitus toolil, Kulno laskus sohvanurka seljakile ja Muhem surus küünarnukid põlvile ning käed lõua alla, vahtides põrandale. Videvik puges nurkadest lagedale, asus lausa inimeste ja asjade vahele, tehes teravad kontuurid ähmasteks.

„Aga see on lühike, sellest ei saa kuigi kauaks," ütles Kulno vastu ajades.

„Ükskõik," vastas neiu, kes maksku mis maksab tahtis, et noormees ometi räägiks, sest mis võis parem olla, kui teda vanuvas videvikus kuulata: liikmeisse tuleb suikuv roid, südamesse peaaegu magus valu.

„Kord elas üliõpilane," algas Kulno.

„Algab su unenägu nõnda?" küsis Muhem.

„Teda võib ka teisiti alata," vastas Kulno.

„Ärge segage," käskis Aino.

„Kord elas üliõpilane," ütles Kulno uuesti. „Tema armastas raamatuid, suuri ja tarku raamatuid armastas ta, kus olid sees kõik ilma-asjad

algmisest saadik, aga ometi ei ostnud ta neist ühtegi, sest tal polnud raha. . ."

„Ta oleks pidanud rikka naise võtma," tähendas Muhem, kel ei tea miks tahtmine tõusis tekkivat meeleolu segada.

„Raamat sai talle unistuseks, raamat sai suureks näljaks. Raamatukaupluste akende taga seisatades kerkis talle midagi kurku, mida ta alla pidi neelama. Nõndasama neelavad nälginud lapsed, kui nad vahivad heledasti valgustatud vorstipoe akna taga külmal talveõhtul — kössis, roosade kõrvalestade, sinakate huulte ja põue topitud kangete kätega... Mida vähem üliõpilasel võimalust oli raamatuid muretseda, seda enam hakkas ta neid himustama ja armastama — kirgliselt, pööraselt, nagu oleks neis tema pääsmine, hingeõnnistus. Oleks ta luuletaja olnud, tingimata oleks ta siis raamatule terved kogud salmikuid pühendanud, vaadeldes teda kui oma esimest armastust, mis igatsetav oma kättesaamatuses. Ta oli kuulnud ja lugenud, esimene armastus jäävat kauaks, alatiseks, isegi surres võivat ta veel pooltardunud rinnas tuksatuse sünnitada — nii püsiv olla ta. Üliõpilane uskus seda, tahtis uskuda, sest usk oli hea ja laskis loota, et armastus raamatute vastu seniks jääb, kui ülikool lõpetatud ja kui elu unistused saavad reaalseiks lausa päisel päeval: siis tahtis ta minna ja armastatud raamatud omale koju tuua, palju raamatuid.

Kord mõtles üliõpilane oma sünnipäeva suurel viisil pühitseda. Ta pani palitu selga, tõstis selle krae üles ja läks välja tänavaile, kus raksus vali pakane ja kõle tuul mängis lumega. Kõik raamatukaupluste aknatagused tahtis ta läbi käia ja vaadata — mis suuremat või ülevamat oleks võinud ta oma hällipäeval teha. Juba ainult selle peale mõeldes hakkas süda valjemini lööma, veri hoogsamalt voolama.

Kui ta juba mitmed aknatagused oli läbi käinud ja ühe suurema raamatukaupluse ees seisatas, küsis temalt äkki paks lihava näoga härra, kes teda huvitusega oli silmitsenud:

„Noormees, kas te väga raamatuid armastate?"

Üliõpilasele tuli see ootamata ja ta tundis vere näkku tõusvat, nagu peaks ta millegi pärast punastama. Mis teha? Pidi ta otsekoheselt oma südame välja puistama, ehk tahab see härra teda aidata? Aga tal hakkas õudne ja vastik, kui ta mõtles, et ta oma pühamad tundmused peaks esimesele vastutulejale välja lobisema. Ehk oleks see vastutulija vähemalt noorgi või naisterahvas, siis oleks kergem, sest noorus usub ja naine mõistab meest sagedasti paremini kui ta ise. Üliõpilase nõnda oma mõtetega ametis olles tähendas paks härra uuesti:

„Te võite ometi öelda, kas te raamatuid armastate või mitte, ma võiks nende soetamises teil ehk abiks olla, mul oleks see võimalik."

Kiusatus oli suur, hirmus suur. Üliõpilane tundis, kudas kogu kehas midagi värisema hakkas ja see hoog rinnust läbi käis. Puudus vähe, siis oleks ta oma keelepaelad päästnud ja kõik jutustanud. Aga kui ta vaatas paksu härra külma nägu ja ainult pilklikus uudishimus hiilgavaid silmi, kui talle tulid meele tema õrnad unistused ja esimese armastuse magusad pettekujud, siis katsus ta võimalikult hooletu ja ükskõikse naeratusega vastata:

„Oh ei! Mis teil mõttesse tuleb! Mina peaksin armastama? Kes seda ütleb?"

Seda öeldes lõid tal omal silmad kirjuks, kõrvus hakkas huugama, rinnas peksma ning edasi tormas ta — uute akende taha, kus ta segamata lootis raamatute nimekirju lugeda. Aga millegi pärast olid tal meeled segi ja mõtted laiali, nii et nimekirjad

lugemata ja kaaned vaatlemata jäid. Ei olnud enam huvitav ja külm tikkus ikka enam kallale. Norus peaga lonkis üliõpilane koju ja tema meeleolu ei paranenud enne, kui ta kolme kuu kohta kord ahju tõesti palavaks oli kütnud, kuuma teed joonud ja piiramata arv vesikringleid söönud, mis oli tema majapidamises haruldane pillamine. Alles siis võis ta uuesti hakata raamatuist unistama, mis ta akendel näinud, võis unistada, kudas nad kord tema toas riiulil seisavad, külg külje ääres, kuldkirjalised seljad väljapoole, ja ta paneb nad sealt lauale ning loeb, loeb. . .

Aastad kadusid töös ja unistuses. Üliõpilane jooksis mööda linna ümber ja leidis ühe tuttava juurest ühe, teise juurest teise tarviliku raamatu, et eksami vastu valmistada. Nõnda lõpetas ta ülikooli ja astus ellu. Ta võitis omale seltskondlise seisukorra, võttis rikka naise, pidas rahvale hariduse üle õpetlikke kõnesid, kirjutas ajalehtis teadushimuäratavaid artikleid, oli oma kaaskodanikele ja isamaale kasulik ning läks aast' aastalt — paksemaks. Igapäevses tegevuses ja rähklemises unustas ta aga oma nooruse unistuse, oma esimese armastuse täiesti. Ometi võis ta hästi magada ja nägi ainult rahustavaid unenägusid, kui aga ase küllalt pehme oli. Korraliku seedimise ja hea söögiisu eest muretsedes käis ta igapäev jalutamas. Kui ta nõnda ühel pakasel talveõhtul, soe kasukas seljas, suure raamatukaupluse akna all seisatas, nägi ta kulunud palitus üliõpilast, kes suure hoolega raamatuid silmitses, nende pealkirju luges, pilk täis ihaldavat leeki: nõnda vaatavad ainult nälginud lapsed heledasti valgustatud vorstipoe akna taga ja neelavad aeg-ajalt. Meie endisel üliõpilasel tõusis tahtmine noormehelt midagi küsida, temaga juttu teha, sest ka nooruselt võib midagi õppida, arvas ta endamisi. Ja endale ootamata rääkis ta suu:

„Vabandage, noormees, kas te väga raamatuid armastate?

Noormees pööras häbeliku pilgu küsija poole. Välguna sähvatas sellel midagi peast läbi: need olid noorpõlve kauged unistused, unustamata esimene armastus. Endine üliõpilane tahtis noormehelt midagi andeks paluda, aga see põgenes hirmunult tema eest. Ta tahtis oma endiseid ilusaid unistusi teostama hakata, kuid sel silmapilgul ärkas ta üles, ainult märjad silmad rääkisid olnud unenäost.“

Kulno lõpetas.

„Ma ei saa aru, kelle silmad olid märjad,“ ütles Aino alles tüki aja pärast.

„Üliõpilase silmad,“ vastas Kulno.

„Aga kes ärkas siis üles?“ küsis Muhem.

„Muidugi üliõpilane,“ ütles Kulno.

„Ja sina?“ küsis Muhem.

„Jah, aga mis tegite teie?“ küsis ka Aino.

„Mina . . . mina magasin rahulikult edasi,“ seletas Kulno.

„Mitte midagi ei saa ma aru,“ pahandas neiu, ehk küll hääles mingisugune muu tundmus värises.

„Asi on väga lihtne,“ rääkis Kulno: „mina nägin unes, et üliõpilane nägi nõnda unes.“

„See pole sugugi lihtne,“ ütles Aino.

„Unenäod on mõnikord väga keerulised,“ tähendas Kulno.

Muhem naeris.

„Ärge naerge,“ palus Aino ja pöördus siis Kulno poole: „Tähendab — üliõpilasega ei sündinud ilmsi nõnda, vaid ta nägi seda ainult unes?“

„Nojah,“ vastas Kulno, „saage ometi aru: üliõpilane, keda mina unes nägin, nägi unes ja see unes nähtud ning unesnägija üliõpilane oli oma unenäost nõnda liigutatud, et ta märgade silma-

dega enne üles ärkas, kui ta omale nooruses unistatud raamatud võis osta."

Muhem naeris jällegi.

„Ja raamatud jäidki ostmata?" päris Aino.

Nüüd hakkas ka Kulno naerma.

„Ostmata jäid jah, ta ärkas ju enne üles," ütles ta.

„Vaeneke, mul on tast kahju," rääkis Aino kahjatsevalt, „tema unistused ei läinud kunagi täide."

„Ta oleks pidanud edasi magama," tähendas Muhem asjalikult.

Kulno naeris ja ta häälest kostis kerge ärritus, kui ta naljatades ütles:

„Jah, minu üliõpilane oli liig kerge unega, sellepärast jäid raamatud ostmata."

„Ja te võite naerda!" hüüdis Aino.

„Pimedas ei maksa nutta, keegi ei näe pisaraid," vastas Kulno.

„Nutke, nutke, Jeruusalemma tütred ja pojad," rääkis Muhem pühalikult, „ja ärge kartke mitte, sest vaata, pimeduses tahan ma teie pisarad lugeda ja suures pimeduses tahan nad kirja panna."

„Teie olete täna väljakannatamatud," rääkis Aino valusalt.

„See tuleb pimedusest," seletas Kulno.

„Ja udust," täiendas Muhem.

Siis vaikisid kõik kolm, nagu otsiks igaüks endamisi mõtet räägitud sõnadest.

5.

Karl Raismiku elupäevad läksid suisa raskemaks, ehk küll midagi iseäralikku polnud sündinud: tuli ainult naerev neiu ja rääkis naerusuul naeruväärt lihtsaid ja ammu tuntud asju ja suudles teda naeruhuulil kui munka otsaette. Ei maitsnud

enam söök ega uni, ei olnud enam meelt mööda tunniandmine ega loengute kuulamine, oleks tahtnud ainult üksipäinis suikuda unistustes, pead murda oletustega ja minna kuhugi eemale pagulase teele kõndima. Majanduslised raskused ei teinud enam muret, õpikursuse lõpetamine ei tulnud enam meele, mõtles ainult, et on ilmas naerusuine neiu ja et ilma temata on ilm tühi ja paljas. Nõnda oleks ta ehk juba ammugi mõtlema hakanud, aga tänini puudusid tal lootused, sellepärast oli ta peaaegu valmis arvama, et ei ole hea, kui tõsisel noormehel on naistega lootused. Aga kuidas hävitada need piinavad lootused? Ära sõita? See poleks vastus. Neiuga otsekohe ja avalikult rääkida ning, kui tarvis, siis ära sõita, see oleks ainuke tee, mis eesmärgile viib. Selle tee valiski Karl, kui ta ühel hommikul varakult Aino poole sisse astus.

„Täna oled sa õige varane," ütles neiu kätt andes ja noormehes iseäralikku nõutust ja kohmetust tähele pannes.

„Vabanda, aga ma tahtsin sinuga tingimata kokku saada, sellepärast tulin nii vara."

„Siis pidi sul küll mõni hea asi olema, võiksid temaga kohe peale hakata, meid ei sega praegu keegi."

„Ma tahtsin nimelt sellest rääkida, mis ükskord metsas oli, sa mäletad ju."

„Küll, küll," tegi neiu ainult.

„Me rääkisime siis ka Kulnost . . ."

Karl peatas ja kui neiu midagi ei lausunud, ootas ainult, jätkas noormees:

„Nüüd tahaksin teada, kudas sellega on."

„Karl on ja jääbki Karliks," mõtles neiu, „kohmakas ja abitu, mõtleb igaltpoolt rüsinal läbi murda," ja valjult ütles ta:

„Milleks on sul seda tarvis?"

„Tahaksin selgust," vastas noormees sõnakeh-valt.

„Aga kui ma oma ja Kulno vahekorrast rääkida ei taha, mis siis?"

„Siis . . . siis on vististi iseenesestki kõik selge. Ma küsin ju ainult sellepärast, et nõnda on lihtsam ja kergem, vähemalt minule."

„Küsida on kergem kui vastata," ütles neiu.

Nad vaikisid. Sellega oleks ehk võinudki nende jutuajamine lõppeda, kui mitte neiu mingisugust seletamata kohust poleks tunnud Karli küsimise vastamiseks. Sellepärast hakkas ta natukese aja pärast:

„Ma olen peale seda sagedasti tema pool käinud, olen paar korda seal ka Muhemit tabanud."

„Ja aina naerate?" küsis noormees.

„Naerame ja lobiseme, aga enamasti tema, mina mitte."

„Tähendab, olete osad vahetanud," ütles Karl ja omal oli ei tea miks valus.

„Ka tema on tõsine, väga sagedasti tõsine," seletas Aino.

„Pole mina seda Kulnost veel kunagi näinud, temale on kõik ainult nali ja naer."

„See on eksitus, ta on mõnikord väga tõsine."

„Aga peale seda naerab ta kohe oma tõe üle, nagu oleks ta ainult halba nalja heitnud."

„Ta seisab kõigest kõrgemal."

„Maitseasi, aga minu arust ei seisa ta üldse kusagil, tal puudub enese mina."

„Sa oleksid nagu tema peale pahane," tähendas neiu, kui Karl ägedamaks muutus.

„Pahane? . . . Seda mitte, aga kade — jah, mõnikord kade küll. Talitab ja räägib nagu mõni kergemeelne jõmpsikas, aga kõik usuvad, et selle taga peitub mingisugune suur tõde, iseäranis usuvad seda naised."

„Jah, nii see on," ütles Aino nagu kahetsedes.
„Päris hull, kust see küll tuleb," arutas Karl. „Võrdlen mõnikord iseend temaga: mis ma ka ei tee ja kudas ma ei tööta, aga ometi ei võta mind nähtavasti keegi tõsiselt, naised, näituseks, ei näegi mind, ma ei hakka neile lihtsalt silma."

„Naised ei hakka ka sinule silma," vastas neiu.

„Seda küll," oli Karl nõus. „Ka Muhemit, näituseks, ei pane keegi tähele, temast räägitakse ainult sellepärast, et teda Kulno juures tabatakse. Ja ometi on Muhemis mitu korda enam sisu kui Kulnos."

„Kes teab," kahtles neiu.

„Mina tean," vastas Karl kindlalt.

„Muhem on töss, see ütleb kõik," seletas Aino, „temast ei saa millekski, tema pole milleski kodus, rändaks aina ja nohiseks nukralt."

Noormees ei vastanud, nagu aimaks ta neiu sõnades tõtt. Alles natukese aja pärast lausus ta endamisi:

„Muhem on vaimukas, anderikas."

„Aga miks ta siis Kulnot nii taga hoiab, kui see niisugune oleks, nagu sina arvad?" küsis Aino.

„See ongi, millest ma hästi aru ei saa. On midagi, mis tõmbab."

„Just . . . tõmbab . . . mind ka," ütles neiu nagu pihtides.

Karl tundis, kudas tal sees kõik värisema lõi. Alles tüki aja pärast sai ta lausutud, kogeldud:

„Aga sina? . . . tõmbad teda ka?"

„Ei tea."

„Ei tea?"

„Ei! Midagi ei tea, temast ei tea midagi. Ta naerab ja naljatab, mõista seda, kudas tahad."

Neiu rääkis seda nii otsekoheselt ja südamlikult, nagu kurdaks ta oma häda heale sõbrale.

Karl mõistis, kui hirmus asjata oli temal veel midagi küsida, aga ometi ei saanud ta minekuga hakkama: istus ja ootas, nagu oleks ta halvatud surmahoobi kartusest.

„Siis ongi tal ehk kõik ainult nali," ütles ta viimaks, nagu uppuja õlekõrrest kinni haarates.

„Võib olla," vastas Aino.

„Aga mis sa siis teed?"

„Mis ma siis teen ... Nagu ma teaksin! ... Teen kõik, mis võimalik, et tal mitte ainult nali ei oleks."

„Aga kui ikkagi ..."

Aino tegi kogu kehaga mingisuguse ebamäärase liigutuse.

„Ära paina, ära päri, ma ei tea, ei saa öelda," palus ta.

„Ma ei taha, et ta sinuga mängib," ütles Karl tõsiselt.

„Aga kui mina tahan," vastas neiu äkki.

„Siis, noh, siis pole mul mingit lootust, ega?"

„Kas sa siis tõesti ei tea, kui hirmus veetlev on just see mäng, ootamine ja püüdmine?"

„Ah Issand!" ohkas noormees kõigest südamest, „tean, tean, aga hirmus on olla haledate silmadega eesel, riputada kõrvu ja sörkida suures karjas."

„Sa ei ole ju seda."

„Ma olen."

Vaikus.

Kui väga oleks tahtnud neiu noormeest trööstida, aga ta ei leidnud millega. Ta ei võinud midagi talle lubada, nii väga nõutu oli ta praegu, tundis ainult, et ta varsti midagi armsat kaotab, mis talle nii tarvilik oleks elades.

„Mul on, nagu oleksin kurja teinud," lausus neiu vaikimist segades.

„Kurja teinud? Vaevalt! Aga mänginud oled sa, seda küll.“

„Sinuga mitte!“

„Ka minuga.“

„Karl!“

„Mis oli see seal metsas või viimati jalutades, kui sa mul käe alt kinni võtsid ja neiu Maasikast rääkisid? Kas polnud see mäng?“

„See polnud mäng, vaid ma ei teadnud, mis ma tegin, talitasin silmapilkse tuju järele. Pärast aimasin küll, et sellest võidaks hoopis teisiti aru saada.“

„Saadi ka.“

„Usu ometi, Karl, ma ei taha sind kaotada, ma mõtlesin, et me alaliseks võime kokku jääda — mina, sina ja Kulno . . . ka Muhem, ta meeldib mulle vahel. Te kõik olete mulle armsad ja tarvilikud, igaüks omal korral, omal paigal.“

„Tarvilikud . . . see on õige sõna, neiude seas leidub ainult sinu leksikonis nii õigeid sõnu.“

„Mis sa selles sõnas jälle leidsid, nagu oleksin midagi rumalust öelnud,“ rääkis neiu pisut kohkunult.

„Mitte rumalust, tarkust ütlesid sa. Sa tahaksid meid kõiki oma ümber koos hoida, sest meie oleme sinu meeleoludele, sinu tujudele niisama tarvilikud, nagu kehale riided: mina, Kulno, Muhem jne. oleksid sinu hinge linikud, mida sa soovi järele ümber võtaksid.“

„Issand jumal, kui hirmsa tähenduse sina mu mõtlemata sõnadele annad. Nõnda pole minuga veel keegi teinud!“ hüüdis neiu imestanult.

„See on sellepärast, et tõsisemalt pole sind küll ükski mees võtnud kui mina: ma otsisin sinus inimest . . .“

Neiu vahtis suuril silmil noormehele küsivalt otsa.

„Aga leidsin naise," lõpetas Karl ja tõusis püsti.

„Tahad sa juba minna?" küsis neiu hirmunult, sest heameelega oleks tahtnud ta, et noormees oleks jätkanud: nii huvitav oli kuulda iseendast nõnda räägitavat, pea kas hing kinni, et ükski silp kaduma ei läheks.

„On aeg, olen muidugi asjata viibinud," rääkis Karl, kes oma tundmustest võitu hakkas saama. „Anna andeks ja ela hästi!"

Neiul olid peaaegu pisarad silmis. Ta hääl värises, kui ta ütles:

„Kui sa teaks kui kahju mul on, Karl."

Kätt andes pööras ta peaaegu külje noormehe poole, nagu tahaks ta end kassina vastu tema riideid meeliskleda.

„Ära ole minu peale kuri," palus neiu, „ma olen muidugi nii õnnetu, iseenda pärast õnnetu."

Karl ei vastanud, ta kumardas veel kord ja lahkus. Aino vahtis talle läbi akna järele, kuni ta lähema tänavanurga taha kadus. Siis langes ta sohvale kummuli, nagu tahaks ta leida nuttu.

6.

Aino meel oli täna raske, raskem kui kunagi enne mõne noormehe minekul, kes temalt rohkem oli nõudnud, kui tema võis lubada. Päris imelikuna tundus, et lahkumised muutusid kord korralt aina raskemaks, harjumine ei toonud selles asjas nähtavasti kergitust. Kõige peale tagasi mõeldes sai Aino Karli peale peaaegu pahaseks: kui nõudlikud on noormehed, nagu arvaksid nad iseendast kes teab mis. Keegi ei lepi poolega või osaga, kõik nõuavad tervet ja kui sa sellega peri pole, siis jää üksi, nad lähevad ära. Aga Aino ei oska üksi olla, pisitillukesena juba ei osanud ta üksi olla, alati pidi keegi valvama tema kiigu või voodi

läheduses, pidi hinguse või liigutusega märku andma oma ligiolekust, muidu sai magajastki varsti karjuja. Teda on ikka hoitud, ikka hellitatud, teda on ikka ümbritsetud igasuguse tähelepanelikkusega kas teiste laste, tädide, ema, hoidja või õpetajate poolt, kuni nende asemele astusid austajad noormehed või teised neiud oma kadedusega. Täna on Ainol vististi esimene kord, kus ta heameelega kuhugi läheks, et oma häda kurta, ja kus ta ometi ei tea, kuhu minna või kellele kurta. Hilda on praegu koolis ja pealegi on temagagi vahekord pärast viimast kokkupuutumist veidi pingul. Heameelega läheks ta Kulno poole, aga vaevalt räägib see ainsagi tõsise sõna, nagu poleks Aino seda väärt. Kudas ütles Karl tema kohta: tal puudub mina, enese mina . . . Aino ei mõistnud hästi, mis Karl sellega mõtles, aga ta sai aru, et Kulnol midagi puudub. Tõepoolest pidi tal midagi puuduma, sest muidu poleks ta Aino vastu nõnda, muidu poleks ta ainuke noormeeste seas, kes naerab ja naljatab veel siiski, kui Aino juba tõsiseks saanud ja kui ta lasknud suudelda oma silmi ja huuli ning päästa köidikuist oma neitsilikud hiuksed. Aga ometi vedas ja tõmbas noormehe nali ja naer, ometi tahtis neiu seda ikka ja jälle kuulda, nagu oleks ta ära tehtud mõne hullurohuga, mis kipitseb ja kipitseb isegi ei tea kus. Sellepärast, kui ta üksinduse ahastuses kodust lahkus, ei leidnud jalad teist teed, kui aga Kulno poole viivat. „Ma ei taha, ma ei taha," kordas neiu endamisi, nagu ajaks ta kellelegi vastu, kes tema kallal vägivalda tarvitab, „ma ei taha sinna minna, täna ei taha." Ta läks ülikooli eest läbi ja nagu kuri saatus viis ta siin Kulnoga kokku.

„Ma olen sisse kukkunud!" hüüdis noormees neiule tehtud kurvastusega, mille tõttu see kohe oma endised mõtted unustas.

„Mis on?“ küsis neiu peaaegu osavõtlikult.

„Mõtelge ometi,“ seletas Kulno: „olen endale pühaks kohuseks teinud vähemalt kolmel loengul igas poolaastas käia, aga ei saa ega saa esimesegagi hakkama. Täna tahtsin minna, aga läks luhta: teie tulite vastu.“

„Mina ei takista teid,“ ütles neiu.

„Juba olete seda teinud. Uskuge ometi, teid näha, teiega olla on palju huvitavam kui ükskõik mis professorit kuulda: inimene on kardetavam kui loeng.“

„Kas teie siis nii väga kardetavaid asju armastate?“ küsis neiu.

„Mina ja — teie ka, meie kõik — kõik armastame, et pisut kaelamurdev oleks. Millegile niisugusele ootusele me elamegi, muidu oleks enesetapmisi palju rohkem. Olete tähele pannud meie Muhemitki, tema elul on veel üksainus ülesanne: ta tahab näha, kas temast saab pastor või ajakirjanik, sest ühte kui teist vihkab ta surmani. Ja mina arvan, kui temast mõlemad peaksid saama, siis näeksime pessimisti asemel peagi optimisti, kes rahulikult oma viigipuu all istub ja laste keskel leiba murrab.“

Kulno rääkis seda üsna tõsiselt ja neiu ei saanud hästi aru, kas ta tõesti nõnda arvab või heidab ta nalja, sellepärast ei tihanud ta midagi vastata.

Nad olid nagu loomusunnil tänavale pööranud, mis linnast välja viib.

„Kuhu me lähme?“ küsis neiu vaikimist katkestades.

„Ärge küsige, ma ei tea ja kuigi ma teada võiksin, siis ei tahaks ma teada, sest pole midagi igavamat kui kõik ette teada, ette näha, ette mõista anda või rääkida. Nõnda oleks elu tõesti nagu mõni rumal naljamäng — see saab mehele

ja see teine jääb istuma. Võtke või meid täna: kui me teineteisest kõik teaksime, vaevalt läheksime üheskoos jalutama, liiatigi veel tänavale, mis viib linnast välja puiestikku, kust pääseb põldudele ja metsa. Ei, kõikteadja istub kodus, istub ja keegi ei või öelda, on ta ärkvel või magab, nagu vana jumal ise, kellest kui kõikteadjast enam midagi teada pole. Ja mind, näituseks — mind huvitab inimeses ja loomas just see, et nad kõik omataolised jumalad on: nii pagana vähe tead neist. Iseennastki hakkan mõnikord sel põhjusel jumaldama. Ja teid niisama. . ."

Neiu näos oli liigutus, millest oleks võinud saada naeratus või lihtsalt mõni tundmuste vastukaja.

„Teie naerate," ütles Kulno.

„Ma ei naera ju," vastas neiu.

„Seda parem, siis kõnnib teie näol mõni mulle tundmata ja teadmata jumal, kõnnib ja teeb, nagu naeraksite teie, ja seda tundmatut hakkangi jumaldama."

Kõleda sügistuule käes kahises puiestik kolletanud lehtis, millest veel mõni üksik ladvatipul lipendas. Õhk oli selge ja karge; teda sügavamalt sisse hingates liikusid Ainol ninasõõrmete tiivad. Noormees silmitses neidu ja ütles siis:

„Loomadest kõige imelikum on inimene ja inimestest kõige imelikum teie, muidugi ainult minu arvates."

„Miks te mind täna nii väga püüate meelitada?" küsis neiu.

„Meelitada? . . Mitte põrmugi. Õigust öelda, ma ei räägigi praegu teiega, vaid iseendaga, püüan enesele seda selgitada, millest ma aru ei saa. Sellepärast pean kordama: inimestest kõige imelikum olete teie. Esiteks mulle vastu tulles nägin teis midagi, mida? ei tea — ei tea isegi seda, oli see rõõm või kurbus, aga midagi oli ometi. See teis

aimatud teadmatu ei lasknudki mind loengule minna, tahtsin teiega olla, sest nõnda olen mingisuguse tundmatuga, millest ainult niipalju aimad, et ta on."

„Mul hakkab pea ringi käima teie sõnadest," ütles neiu.

„Vist sellepärast, et minu sõnad virru löövad teie ümber," arvas noormees.

„Jah, teie armastate ikka virru lüüa, kas te sellest ära ei tüdine?" küsis neiu tõsiselt.

„Tüdinen küll mõnikord," vastas Kulno, „iseäranis kui teiega olen."

„Miks te siis virrutate?"

„Aga mis ma peaksin siis tegema?"

„Seda ma ei tea."

„Mina ka mitte."

„Luiskate!"

„Teie niisama — meie mõlemad luiskame ja mitte ainult meie, vaid ka teised. On midagi, mis takistab teisiti talitamast, seda tunnete teie ja ka mina, aga kumbki ei tea õieti, mis see on. Vist kartus, ma arvan, tõepoolest kartus."

„Küll olete teie kaval," imestas neiu.

„Mitte kaval, ma armastan ainult mängu."

Neiu ohkas ainult. Täna ei tunnud ta mängutuju. Heameelega oleks istunud ta kivile, selle suure kivi otsa oleks istunud ta, mis on keset lagedat välja, oleks istunud kõleda sügistuule kätte ja oleks vaatanud tühje kõrrepõlde, halli raagusmetsa ja vareshalli pilves taevast. Oleks vaatanud ja oleksid, võib olla, pisaradki silma tulnud kauasest vaatamisest.

Noormees kumardas ja võttis midagi põllupeenralt.

„Te olete täna nii kurb, et ma muidu ei saa, kui pean teile südame rõõmuks lille kinkima," ütles ta neiule midagi hallivarrelist ja hallisagarlist ulatades.

„Mis see on?“ küsis neiu seda poolkuivanud kingitust silmitsedes ja temast ometi head meelt tundes, nii et suugi naeratama tikkus.

Nad jäid ei tea miks seisatama.

„Raudrohi,“ vastas Kulno küsimusele.

„Sel on ju halb lõhn,“ ütles neiu taime nuusutades ja peaaegu oleks ta selle maha visanud, „seda ei paneks ma endale kunagi rinda.“

„See rohi on peavalu vastu hea.“

„Ah peavalu vastu!“ imestas neiu.

„Ja ka südamevalu vastu, mis tuleb meestele naistelt ja naistele meestelt.“

„Kust teie seda teate?“ küsis neiu ja hakkas mõtlemata linna poole tagasi minema; noormees läks temaga vastupuiklemata kaasa.

„Kuulsin ühte eite seletavat, kui alles väike olin,“ vastas Kulno. „Siis ma veel ei teadnud, mis on südamevalu ja hingehaigus ja sellepärast huvitas mind asi kahekordselt.“

„Aga kui noored neiud või noormehed südamevalu teevad, kas siis ka see rohi aitab?“

„Ikka, võtke sisse või võidke peale, sest neiud noored on arenemata naised, neist saadud valu võib uskuda, aga õnne mitte.“

„See oli rumal eit, kes nõnda rääkis.“

„Võib olla, väga võib olla, sest ta oli palju uskunud, palju armastanud, palju kannatanud ja missugune tark inimene teeks meie päevil seda.“

„Ta oli vist muidugi mehi uskunud ja armastanud, sellepärast pidigi ta kannatama.“

„Keda muud pidi ta siis armastama kui mitte mehi.“

„Oleks armastanud kas või lapsi.“

„Lastest kasvavad lõpuks jällegi mehed või naised ja siis teevad nad hirmsat südamevalu.“

„Noh siis loomi — kasse, koeri.“

„Arvate, et kui looma armastada, siis kannatust pole? Mina olen kord elus looma armastanud..."

„Mis looma?"

„Koera muidugi, kui karjas käisin. Ja uskuge, ema haual pole ma nõnda nutnud, kui ühel hommikul leides, et mu seltsimees rehetuppa vingu oli surnud: magas teine rahulikult varidel, ninasõõrmeist oli pisut verd imbunud, vast ainult paar tilka. See oli kõige õnnelikum surm, mis ma oma elus näinud. Mõtelge ometi: õhtul hilja tuli ta karjast koju, mudane, märg, poolnälginud, paks, pehme, lokkis karv sorakil, — o, kui te oleksite näinud missugune karv! nagu mõne muinasneiu kuldsed juuksed, niitsin teist igal kevadel, kui ilmad soojaks läksid, ja karvadest sain karjasokid, mõnus oma koera hais küljes, kipitseb pisut ninas, kui nuusutad — nojah, tuli teine õhtul sajuga, aeti vaesekest veel sigade peale, haukus oma lõbuks sälu nina ees, kes jooksis pea püsti, kael rõngas, saba luuana sorus, ja puges siis tuppa magama. Kellelgi ei tulnud meelde talle õhtul süüagi pakkuda, minul endalgi mitte, sest ma olin kambri sooja müüri ääre magama jäänud, märjad pastlad kaltsudega jalas, kust mind unise peaga aeti lauda ja pärast lakka põhku. Alles järgmisel hommikul sain koera surmast teada — viisin teise toa taha, kus kuiv liivakas muld, ja kaevasin sinna suure, laheda ja sügava augu. Kui auk uuesti kinni aetud, tuli äkki meelde, et ema hauale pandi rist, must pedakane rist pandi ema hauale. Mõtlesin ka koera hauale risti panna, sest ema oli omal ajal koera niisama armastanud nagu minagi ja kindlasti poleks koer vingu surnud, kui ema veel oleks elanud — tema oleks talle õhtul tingimata laket annud, tema poleks unustanud, tema mitte, ja nõnda oleks ta koera varidelt leitsest üles äratanud. Miks ma koera hauale risti ei pannud, seda ma ei mäleta

enam, tean ainult, et ei pannud, nõnda et sellegi koera haud tänapäevani ilma ristita seisab. Aga tema surm pidi ilus olema, ta pidi leitsese peaga ilusat und nägema — pidi jooksma sälu nina ees rõõmsalt haukudes, pidi ajama tedre jälgi saba liputades, pidi kilkama jänese peale, nägema oravat kuuseoksal istumas, käbi suus, pidi kraapima hiirepesa kivi ääre alt — kuni ninast tuli tsipakene verd sõõrmete värvimiseks . . ."

Noormees vaikis äkki, nagu libiseksid tal mõtted mujale. Alles natukese aja pärast ütles ta nagu ärgates:

„Nõnda on lugu: usk ja armastus toovad ikka kannatuse."

„Siis ei tohikski uskuda ega armastada," arvas neiu.

„Ainult üks armastus on ilma kannatuseta."

„Missugune?" küsis neiu uudishimulikult.

„Enesearmastus muidugi," vastas Kulno. „See on see õige armastus."

„Küll olete teie . . . kuri," ütles neiu pettunult.

„Mitte sugugi, aga te olete ju kuulnud räägitavat mingisugustest uutest naistest, olete ju? Teate, mis on nende peatundemärgiks: nad armastavad iseend, ei meest ega last, sest üks kui teine toovad kannatuse, aga uus naine ei taha kannatada, tema tahab maitsta, aina maitsta!"

„Küll olete teie naistest halvas arvamises!" hüüdis neiu.

„Ei usu! Selle tõenduseks — kas te ei tahaks silmapilguks minu poole sisse astuda?" küsis Kulno, kuna nad juba linna tagasi jõudsid.

Neiu oli nõutu. Ei tea miks, aga täna oleks tahtnud ta noormehele kõik risti ja põigiti vastu teha.

„Ei," vastas ta viimaks.

„Seda ma ootasin," ütles Kulno.
„Ja ikkagi kutsusite?"
„Tahtsin katsuda, kas õieti aimasin."
„Muud midagi?"
„Ei midagi, mitte midagi," vastas noormees, aga ta naeris nõnda, et neiu teda kuidagi ei uskunud. Nüüd oleks ta juba noormehe poole sisse astunud, aga see ei kutsunud enam, juhtis jutu teiste asjade peale. Aino tuju hakkas langema ja lahkumisel oli ta niisama õnnetu nagu kokku saadeski. Kulno oli ainuke, kes teda oleks võinud rahustada ja trööstida, aga ta ei teinud seda, ta ei püüdnud teadagi saada, mis neiul viga. Oleks ta ometi tema poole sisse läinud, võib olla seal, jah, võib olla seal!

7.

Ah, see süda, see süda! See ei annud järele. Ta ajas mehe nagu mõne ula koera ümber lonkima — nina norus, saba sorus, nägu ilmetu, pilk sissepoole pööratud, piht vimmas ja samm lohisev. Veel enamgi: Karl oli paar korda inimeste seas leidnud, et tema kehakatted naeruväärselt või piinlikult korratusse unustatud. Sellepärast tahtis ta kõigele lühikese lõpu teha — asjad korraldada ja sõita, võimalikult salaja ja võimalikult kaugele, tükiks ajaks, kas või alatiseks, sest teda polnud siin kellelgi vaja ja tema ise ei tarvitsenud enam kedagi. Ta tundis, et elu on mingisuguse joone tõmmanud, millest üle pidi astuma teades, et tagasipääsmist pole ei siin ega mujal. See oligi see kõige raskem ja ajas siinsest kinni pidama, maksku mis maksab. Kui enam midagi muud üle ei jäänud, kui polnud vähematki lohutust, siis peatasid mõtted Hilda Maasikal, keda ta ise ühes teistega haledaks vanatüdrukuks nimetanud: tema kaudu

oleks ehk võinud ka mujal olles siit veel midagi kuulda, midagi tühja-tähja, milles tunned niipalju elusisu. Nõnda astuski ta enne ärasõitu Hilda poole sisse.

„Saab teid ka harva näha," ütles neiu.

„Hakkate veel harvem nägema," vastas Karl.

„Soo, või nii," lausus neiu, tundes noormehe sõnades nagu väljakutset.

„Ma sõidan nimelt ära," ütles Karl seletavalt.

„Kuhu siis?"

„Moskvasse."

„Heldene aeg!" hüüdis neiu tõsise imestusega. „Mis sinna?"

„Elama."

Neiu imestus aina kasvas.

„Mis siin siis viga?" küsis ta.

„Himu otsas . . . ei saa tööd teha, otsin uut ümbrust."

Natukene aega ei lausunud kumbki sõna. Karli peas tuikas mingisugune pakitsev tuimus, neiu juurdles noormehe ärasõidu põhjuste kallal.

„Parem oleks olnud poolaasta vahetusel . . ." hakkas neiu.

„Ükskõik, parem on parem ja sellepärast sõidan kohe," vastas noormees.

„Muidugi, parem on parem," kordas neiu, „aga ega te siis ometi niisama sõida, teil peab oma põhjus või põhjused olema."

„Ütlesin juba — himu otsas, ei saa tööd teha."

„Ka sel peavad oma põhjused olema," lausus neiu naiselikus uudishimus, mis iseäranis viimasel ajal näis hoogu võtvat, sest kui oma elus enam suuremat huvi ei leidnud, siis pidi seda teiste elust otsima.

„Kõigel on oma põhjused, aga — mis sest rääkida," ütles Karl ja tegi käega liigutuse, nagu oleks jutt mõnest päris kõrvalisest asjast. Aga

juba oli neiu noormehe näoilmest ja häälest märganud, kui väga see ise kipitses rääkima, et oma südant kergitada: nagu noor luuletaja varitses ta silmapilku, kus võimalik oleks oma salmikud välja võtta.

„Teete jumalagajätmise visiite?“ tähendas neiu nagu peaasjast kõrvale kaldudes.

„Teie olete esimene ja viimane, kes minu ärasõidust teab,“ vastas Karl.

„Armuline jumal!“ hüüdis neiu tehtud imestusega, „mis on teiega siis juhtunud?“

„Ei midagi iseäralikku.“

„Kas te siis Ainoga ka ei lähe jumalaga jätma?“

„Vist ei?“

„Kuulge, ütelge päris otsekoheselt, teiega pole õiged asjad. Ja kui mina see esimene ja viimane olen, kes teie ärasõidust teab, siis lubage, et ma avalikult ütlen: mina olen juba ammugi midagi tähele pannud.“

Neiu peatas, nagu ootaks ta noormehe vastust, aga kui see vaikis, jätkas neiu:

„Teil on Ainoga midagi . . . see on viimasel ajal nii imelik, ei tunne teist äragi. Oli ikka oli teine päris kena ja mõistlik tüdruk, aga sest saadik, kus ta Kulnoga hakkas käima, on endine Aino nagu peoga võetud: närviline, tujukas, isemeelik, ei kannata ühtegi sõna. Ja salalik, nagu lukus, kinni pitseeritud, käib ja vaatab, naerab, heidab nalja, aga omal mõnikord nagu pisarad silmas . . . Hakkasin kord temaga teist rääkima, küsisin, kas teie talle meeldite . . .“

„Ma palun, jätke seda, see on juba otsustatud,“ ütles Raismik vahele.

Neiu vaikis üürikeseks ja ütles siis:

„Teil näib täna kõik otsustatud olevat.“

„Kõik, kõik," kordas Karl, hääles ja näos traagiline ilme.

„Ah sellepärast siis! Seda ma kartsin," lausus neiu.

„Kartsite?"

„Jah! Andke andeks, aga ma oleksin nii väga tahtnud, et . . . et Aino oleks teisiti olnud . . . et teie oleksite jäänud, sellepärast ma temaga püüdsingi rääkida. Mina arvasin nimelt, et tema mängib, teiega mängib . . ."

„Ma ei tea, oli see mäng või tõsi, aga minul pole muud teed kui pean sõitma," ütles Karl tõsiselt. „Kui seegi aitaks!" Ta ohkas tahtmata.

„Vaene mees," lausus neiu nagu endamisi kaastundvalt.

„Ma vaikisin . . . aastate kaupa . . . häbenesin, kartsin, et asjata, aga viimaks . . . tänavu sügisel . . . metsas . . . hakkas ta ise . . . provotseeris, julgustas nagu . . . ja siis ütlesin, nii et ta mõistis," tulid sõnad peatades noormehe huulilt. „Aga siis tuli see teine, oli juba enne tulnud ja see ei vaikinud, ei häbenenud, läks suisa kallale ja tema võitis, naerdes ja naljatades võitis ta, nagu oleks tal käes mõni mängukann. . ."

Karli suu hakkas sõnu leidma, hakkas jutustama ja jutustamisega muutus ta meel kord korralt ikka ärdamaks, ei tea kas iseenda sõnade ja hääle hüpnoosist või tema kõrvale asenenud neiu pilgust ja silitavast puutumisest kätel. Viimaks leidis noormees, et ta on nutnud, palju nutnud, ja et neiu hoidis tema kätt peos, lausudes lohutavalt:

„Läheb üle, läheb tingimata üle, uskuge, ma tean . . . homme on juba kergem kui täna . . ."

Ja kui noormees oma pisaraist võitu ei saa, ütleb neiu häbistavalt:

„Nutate nagu laps," ja silitab ikka veel nutja

käsi, nagu maitseks ta ise sellest mingisugust seletamata magusust.

„Naised teevad lapseks," vastas Karl.

„Ja lapsed tarvitavad ema," naeratas neiu.

„Lastel on armastust tarvis... Ma saan lihtsalt pööraseks, kui mõtlen, et nüüd enam midagi ei ole... ei ole teda, ei ole lootust ega tulevikku. Nagu oleksin ainult selleks töötanud ja ülikooli lõppu oodanud, et äkki teada — nüüd pole enam midagi, mitte midagi, on ainult igapäevane leivateenistus; tõused üles, paned enda riidesse, sööd ja hakkad tööle, kuni uuesti hakkad sööma ja heidad väsinult magama. Ning igavesti nõnda, kuni surmani. Aga mina ootasin midagi iseäralikku, mingisugust suurt püha või sündmust, mis teeb tööst ja puhkamisest pidu. Aga nüüd pole enam mingit pidu tulemas, mitte mingit, astun ja ei tea, kuhu jalad mu viivad."

Ta võttis kahe käega kõvasti pea ümbert kinni ja jatkas:

„Silmapilguti tunnen, et siin jääb kõik seisma, saate aru, mis see tähendab, kui peaajus kõik seisma jääb: istuks või seisaks ükskõik kus ja istuks alati ning vahiks üksisilmi, ilma et kedagi või midagi näeks. Ainult mingisugune tühjus ja seal sees sibeleb midagi, nagu jookseksid sipelgad, palju sipelgaid pesakuhjal — on päris pime, aga nemad jooksevad, kostab kerge kahin, nende nobedate jalge sahin..."

Noormees peatas, nagu tuletaks ta midagi meelde.

„Ma katsusin üles kirjutada, mis on tühjuses, kus kostab ainult peaaju sipelgate kahin," jatkas ta siis, „ja sain salmid. Kunagi enne pole ma salme kirjutanud, aga nüüd kirjutasin. Kui tahate, lugege."

Ta ulatas paberilehe Hildale ja see luges:

„Kui Aino
lä'eb üle vainu,
lilled päid siis nokutavad,
linnud lauldes peatavad.

Aga Aino
lä'eb üle vainu,
tallab lilled mullasse,
hirmutab linnud metsasse.

Siis Aino
lä'eb üle vainu:
üksi ta ilutseb, lilleke,
lõõrib, lõoke, hingele."

„On keegi seda enne lugenud?" küsis neiu peale lugemist.

„Ei, mitte keegi, milleks seda," vastas Karl.

„Aga tema ise?"

„Hoidku jumal! Kas te pole kuulnud, mis Muhemi lauludest räägitakse."

„Ah jaa!" ohkas neiu nõutult. Alles natukese aja pärast küsis ta: „Kas ma ei võiks teile kuidagi abiks olla?"

„Ühes asjas küll," vastas Karl, „kirjutage mulle vahete vahel, kirjutage, mis teid huvitab, kirjutage ainult, see oleks sidemeks endise ja tulevase vahel. Õige, veel midagi: kas te võite vaikida?"

„Võin."

„Siis palun seda."

„Hea küll."

„Nüüd võiksin minna, mul on veel tegemist."

„Elage hästi," ütles Hilda, „ärge unustage mind, kui tahate, et abi lähedal oleks — kõiges, kõiges."

Neiu hääl värises ärdusest.

„Tänan," vastas noormees.

„Millal tulete tagasi?"

Vastuseks oli ainult õlgade kehitus.

Karl ruttas minema, tal oli pisut piinlik ja ta kahetses peaaegu, et ta enda sedavõrt oli unustanud, aga imelikul viisil tundis ta südame kergemana kui juba mitmel-setmel päeval. Sammgi oli kiiremaks, kõnnak sirgemaks muutunud. Oli tundmus, et kõige raskem ja piinlikum on juba selja taga, aga ta eksis: kõige õudsem oli vaksalis, kuhu öösisele rongile ühtegi tuttavat polnud ilmunud, sest keegi ei teadnud ju tema sõidust. Sellepärast sai ta päris rõõmsaks, kui võõraste nägude hulka äkki Hilda oma ilmus, silmis nagu häbi ja vabandus, huulil piinlik naeratus: nõnda oli ta kena, peaaegu ilus.

„Tahtsin enne magamaminekut pisut jalutada, astusin siia sisse," ütles ta.

„Olete mu ainuke saatja," vastas noormees.

„Ah jaa," ütles neiu, nagu oleks tal äkki midagi meelde tulnud, „kas te mu kirjade peale vastate ka?"

„Ikka ka."

Õnnelik naeratus kattis neiul kogu näo ja ta oleks nagu mõne aasta nooremaks läinud, kui ta rongiliikumisel ärasõitjale rätikut lehvitas.

8.

Järgmisel päeval läks Aino Hildat vaatama ja kohe juhtis ta kõne Karli peale.

„Oled sa Karli millalgi näinud?" küsis ta.

„Eile käis teine siin," vastas Hilda.

„Mis ta rääkis?"

„Ei midagi iseäralikku. Ta sõitis öösel ära."

„Kuhu?" küsis Aino erutatult.

„Ütles, et Moskvasse."

„Moskvasse!" imestas Aino. „Mis sinna?"

„Ei tea, vist ülikooli, siit himu otsas."

„Minule pole ta sellest sõnagi lausunud," rääkis Aino peaaegu haavatult.

„Mina käisin teda öösel vaksalis saatmas."

Aino vaikis. Karli sõit puutus teda ei tea miks valusalt... Ära, ilma et sõnagi oleks lausunud, nagu oleks ta vihane! Aga nõnda on Karl ikka olnud: vaikne, nohiseb oma ette ja talitab, ilma et millestki hooliks... Aino sai peaaegu vihaseks nõnda mõeldes.

„Me läksime viimati pisut pahuksesse," ütles ta seletavalt.

„Ta ei rääkinud sellest midagi," vastas Hilda.

„Mul oli t'ast kahju, aga ma ei saanud midagi parata."

„Sina ei saa kunagi midagi parata," tähendas Hilda.

Aino tegi närviliku liigutuse, nagu tahaks ta vastata, aga vaikis ometi, nagu oleks ka tema mõni Karl Raismik, kes lahkub kodulinnast, ilma, et keegi muu sellest teaks, kui aga oma luitunud armastuskirju lugev vanapiiga. Aga Aino ei mõelnud vaikides ei ärasõidu, Karli ega Hilda peale, vaid needis Kulnot — ainuüksi teda. Temale tahtis ta põrgu palavaks kütta, nii et ta mängu unustab, mängu ja naeru.

„Sul on peaaegu kuri nägu," ütles Hilda viimaks vaikimist katkestades.

„Ma olengi kuri, kõik läheb, nagu ma ei taha," vastas Aino.

„Sa räägid viimasel ajal nii pealiskaudselt, et mina mitte midagi aru ei saa."

„Ma ei saa isegi aru, mis ma siis sinule peaksin pihtima. Saad aru: kui keegi minule läheneb, siis ajan ta ära, kuigi ta mulle meeldib, põgeneb aga keegi minu eest, siis püüan ja jooksen, nagu oleks hingeõnnistus kaalul. Lõpuks olen nii või

teisiti õnnetu, jään üksi, ei tea, kuhu minna või mis teha, sõida kas või Karli viisil ära."

Hilda kuulas healmeelel, lootes Ainoga uut lähenemist, aga täna eksis ta — Aino ei rääkinud midagi enam iseendast ja tegi varsti minekut, nagu oleks tal kuhugi rutt. Ometi polnud Ainol mingit ruttu, ta tahtis ainult üksi olla iseenda ja oma mõtetega, sest ta sepitses plaane... Kulnost ei tee ta tulevikus enam väljagi — see on kõige pealt. Ta läheb jällegi üksipäinis pidudele, teeb uusi tutvusi, uuendab vanu, tantsib, hullab, edvistab, pöörab kogu linna ümber, katsub, kas Kulno lõpuks oma mängu ei jäta ja teda tõsiselt ei võta. Aino rõõmustas juba ette oma manöövrist, sest ta ei aimanud, kui haledasti see kokku langes: Kulno oli nimelt temast ette jõudnud ja lähemal piduõhtul kellegi Lillaka, Aino kooliõe, oma kaaslaseks valinud, tantsides temaga ja lobisedes, nagu poleks Ainot olemaski, sest Lillakal oli suur punane suu ja õhetavad kõrvalestad kui nirgid valgeis juustes; naerust lõkendas tal kogu nägu, ainult lohukesed palgil paistsid kui ilulaigud, mis tekkisid ja kadusid, ikka samal paigal. Aga kui Kulno neiul käest kinni võttis ja ta tantsima viis, siis ei hõõganud tal ainult kõrvad ega lõkendanud paled, vaid kogu keha läks palavaks ja allaheitlikuks — lõõmas värisev hing, lõõmas ja ihkas enneolematut.

Pärast esimest piduõhtut said Kulno ja Lillak siin ja seal kokku, kas meelega või kogemata, kumbki ei teadnud, said ainult kokku, seda teadsid. Kord jalutamisel tuli neile Aino vastu.

„Meie linna au ja uhkus," lausus Kulno Lillakale pilkavalt.

„Kes?" küsis neiu.

„Neiu Võsand, kes muud."

„Meie istusime gümnaasiumis ühel pingil."

„Siis tunnete teda ju hästi."

„Enne oli ta kole kergemeelne ja isemeelik — kust tuul, sealt meel."

„Nagu aprillikuu plika," naljatas Kulno.

„Kas siis plikad kõik niisugused on?"

„Pikk kasv — kerge meel, pikk juuks — lühike aru," vastas Kulno.

Neiu ei teadnud, pidi ta rõõmustama või kurvastama, aga temal polnud ei pikka juust ega pikka kasvu.

„Kust te seda nii hästi teate?" küsis ta.

„Ema ütles."

„Oli siis teie ema ka tuulepea?"

„Ei tea, aga ta ütles, et naistel on tuul peas, meestel südames."

Neiu oskas selle peale ainult naerda.

Kulnot huvitas okasteta roosi lugu ja sellepärast püüdis ta neidu katseks oma poole meelitada, aga see ei õnnestunud ei täna ega mitmel järgmisel korral. Neiu põikles vastu, vabandas aja puudusega, kutsus noormeest selle asemel endale võõrsiks. Kulno käiski paar korda seal, aga igakord pidi ta igavas meeleolus lahkuma, sest neiu enesega võis ta peaaegu ainult teiste juuresolekul juttu ajada, või pidi ema, isa ja mingisugust eblakat tädi, vanatüdrukut, lõbustama: need ei saanud küll Kulno naljadest aru, aga naerda võisid nad siiski, iseäranis kui Kulno ise kaasa naeris. Nõnda nurus ja nurus ta neiu kallal seni, kui see ühel tuulisel ja vihmasel päeval tema poole tuli.

„Tunnete seda?" küsis Kulno oma roosi näidates, mis juba kuivanud.

Neiu silmitses, punastas nagu ja ütles siis:

„See on roos."

„Roos mis roos, aga missugune roos? Okasteta roos."

„Okasteta?" imestas neiu.

„Jah, okkad on ära lõigatud — roos saadeti mulle."
Jällegi arvas Kulno, et neiu punastab.
„Teate, mis imeasi selle roosiga on: tema saatjat ei tea ma tänapäevani, aga kui ma mõttes saatjat otsisin, siis tulid mul teie kõrvad meelde."
„Minu kõrvad," kordas neiu.
„Jah, teie helendavad kõrvad, nagu nad siis paistsid, kui ma teie kübara päästsin, mäletate?"
„Mäletan."
„Ja nüüd küsin endalt: miks tulid mul roosi vastu võttes teie kõrvad meelde?"
Neiul oli nähtavasti piinlik ja ta kõrvad hakkasid heledamalt punama kui kunagi enne.
„Vastust pole tänini, ainult kõrvad helendavad ja roos on närtsinud. Aga mina lootsin, et teie annate vastuse."
„Mina? Miks mina? Ma ei tea midagi."
„Mina arvasin, et teate ja mulle näib, et meie tutvuski tekkis just sel põhjal — ma pidasin teid roosi saatjaks."
„Ma ei tea, mis ma pean ütlema," ütles neiu punastades ja pööras silmad kõrvale.
„Kui ei tea, ärge ütelge siis midagi," vastas Kulno, „aga mina ei pääse oma endisest mõttest: kõrvad ja roos, roos ja kõrvad, roosikõrvad ja kõrvaroosid."
Neiu tegi mingisuguse ebamäärase liigutuse, nagu peaks ta midagi vastama, aga vaikis ometi nõutult.
„Te olite täna halb," ütles ta lahkudes paitaval etteheitel.
„Kui veel tulete, siis katsun parem olla, hulga parem," vastas Kulno.
Ja neiu tuligi veel, tuli juba vastupuiklemata.
Kui Kulno hiljem neid kokkusaamisi meelde tuletas, ei mäletanud ta sõnagi, mis nad rääkinud,

teadis ainult, et ta vaim nagu mingisugusesse kammiťsasse sattus, nagu umbsesse ruumi vajutati, kui ta neiu läheduses istus, kel ümarikud vormid, suur punane suu ja helendavad kõrvad. Raske oli tema läheduses istuda, aga ometi ei maldanud temast eemal seista, oli mingisugune kuri jõud, mis tõmbas, vedas. Ja silmad, tumenevad hallid silmad, need aina kutsusid, avatelesid. Juba ammu tundsid mõlemad hõõgavat tarvidust lähenemiseks, puutumiseks, aga ometi jäid nad teineteisest aupaklikku kaugusse, nagu oleksid nad inimesed, kes juba palju maitsnud ja nüüd uut elumagusust joovad enese valitsemisest lihalikus kiusatuses.

Kord sattus neiu käsi noormehe pihku, kes pidi mängima käetarka. Noormees tundis, kui hirmus anduv ja lubav on see käsi ja kuidas ta nagu kogu keha tahaks vajutada käetarga pihku. Neiu silmad tõmbusid väiksemaks, kuni nad pea täiesti kinni vajusid, nagu oleks öö.

„Teie käsi on külm," lausus noormees, nagu loeks ta seda käejoontest.

Neiu huuled liikusid, aga sõnu kuuldavale ei tulnud.

„Süda olla soe, kui käed külmad," jätkas Kulno ja laskis neiu käe vabaks, mis lõdvalt kõrvale langes.

Kulno tõusis toolilt ja astus mõne sammu lahutuseks: liig umbseks muutus õhk, kõrvus hakkas kohisema, mattis või rõhus rinda, pakitses kusagil midagi. Aga natukese aja pärast istus ta endisele paigale, sattudes neiule veel lähemale, nii lähedale, et selle juuksed tema hinguses liikusid, need imelikult pehmed juuksed, mis aina kuhugi näisid tahtvat lennata.

„Teil on juuksed kui udusuled," lausus noormees ja puhus tasakesti nende peale.

Neiu pea langes madalamale, noormehele lähemale. See ei saanud muidu, kui pidi jällegi püsti

tõusma, vaanides neiu tooli ümber, kuni ta viimaks ei tea kuis või miks neiu lendavaid juukseid käega puutus, ise tema selja taga seistes. Neiu hingeldas ja tõstis käed, nagu tahaks ta noormehe käsi eemale tõrjuda või neist kinni haarata, aga enne kui midagi võis sündida, kostis ukselt koputus. Neiu kargas toolilt.

„Kes seal on?“ küsis Kulno mõtlemata, nagu hirm ja pahameel hääles. Ukse tagant kostis Aino hääl.

„Praegu ei või ma teid vastu võtta,“ rääkis Kulno.

„Kas magate alles?“

„Ei.“

„Miks siis ei või?“

„Lubage et ma vastuse võlgu jään.“

„Miks?“

„Ei leia parajat vastust.“

„Head päeva siis!“

„Head päeva!“

Lillak värises kogu kehast ja rind ahmis õhu järele.

„Ma lähen kohe,“ jätkas ta.

„Ärge laske end asjata erutada,“ vastas Kulno.

„See oli neiu Võsand!“

„Tema küll.“

„Aga te ju ütlesite, et te teda lähemalt ei tunne.“

„Ega ma'i tunne ka: ta on ainult paar korda siin käinud, ja sedagi teiste seltsis.“

„Ma ei usu teid,“ vastas neiu ja astus toas kärsitult siia-sinna. Mis ka noormees ei teinud ja kudas ta ka neidu ei katsunud rahustada, endine meeleolu oli kui peoga võetud. Pettunult läksid nad tänavale ja piinlikult sammusid nad teineteise kõrval, otsides sõnu ja lauseid.

9.

Aino oli kadunud, Aino oli kui tina tuhka kadunud, asjata otsis Kulno teda kogu linnas, ei tänavail, kontsertel, pidudel ega teaatris polnud teda näha. Oli ta õige ära sõitnud või koguni haigeks jäänud? Aga ei: Muhemilt kuulis ta, Aino istuvat kodus, istuvat ja lugevat, lugevat ja mängivat klaverit. Kui ta jalutama läheb, siis minevat ta üksindast teed linnast välja, Muhem teadis missugust teed, tema käinud neiuga paar korda kaasas.

Kulnol hakkas igatsus Aino järele, isegi Lillakaga olles igatses ta Ainot, sest see jalutas üksikul teel Muhemiga, Lillak oli aga temaga. Ka Kulnol tuli tahtmine jalutama minna üksikule teele, kus on mõni möödasõitev taluvanker ja kõrrepõllud vareste ja hakkidega. Kolmandal päeval sai ta seal Ainoga kokku, kes kõndis päris üksi ja vaikselt, nagu oleks ta sattunud sügavasse luuletuiju. Noormehele kätt andes naeratas ta ebamääraselt — pisut pilkavalt, pisut rõõmsalt, pisult nukraltki.

„Toon teile terviseid," ütles Kulno.

„Terviseid? Kellelt?"

„Arvake."

„Ega ometi Karl Raismikult?"

„Ei. Õie Lillakalt."

Need olid halvad tervised, Kulno nägi, et olid.

„Tähendab — ta oli viimati teie pool," ütles neiu teravalt.

„Huvitaks see teid?"

„Niisama vähe, kui ta tervisedki," vastas Aino kareda külmusega.

„Siis võin otsekoheselt öelda: ta ei olnud mitte."

Neiu vaatas uurivalt noormehele silma, aga see kannatas pilgu välja.

„Teie tunnete neiu Lillakat?“ küsis Kulno natukese aja pärast.

„Ta on ju minu kooliõde.“

„Aga miks te temast kunagi ei räägi?“

„Pole põhjust olnud.“

„Ma annan põhjuse: ta huvitab mind.“

„Maitseasi.“

„Te imestate nähtavasti?“

„Oh ei, miks peaksin ma imestama.“

Jutt katkes. Pärast ütles neiu:

„Kas meil siis muud rääkida pole kui teisi inimesi.“

„Näib, nagu poleks,“ vastas Kulno.

„Aga enne oli.“

„Siis käisime teistel teedel — siis läksime õhtu poole, nüüd hommikusse.“

Mõlemal hakkas piinlik, sest mõlemad said aru, et nad midagi muud rääkida tahtsid. Miks nad seda ei teinud? Jumal seda teab! Käisid norus päil teineteise kõrval ja kulutasid kallist aega tühiste, tüütavate sõnadega, nagu tahaksid nad katsuda, kumma kannatus ennem katkeb. Aga mõlemad olid kanged, mõlemal jätkus jõudu paarituniliseks pingutuseks, siis läks igaüks oma teed, süda raske, meel nukker, teadmata, kus tuju parandada.

Järgmisel päeval pidi Kulno Lillakaga kokku saama, aga ta tegi, nagu oleks ta oma lubaduse unustanud ja läks hoopis teise külge, läks sinna, kuhu Aino ei pidanud tulema ja kuhu ta selle peale vaatamata ometi tuli. Jälle pistavad nad teineteist sõnadega, nääklevad ja nokivad, nagu oleks see kokkusaamise ainuke lõbu.

„Milleks teie täna siia tulite?“ küsib neiu viimaks.

„Tahtsin üksi olla.“

„Aga te ju teadsite, et te siin minuga kokku saate.“

„Ei, seda ei teadnud ma.“

„Vähemalt aimasite.“

„Noh, hea küll, aimasin.“

„Milleks te siis tulite, kui üksi tahtsite olla?“

„Tähendab, ma ei tahtnud üksi olla.“

„Ja ikkagi olete niisugune — mitte ainustki head, õiget sõna.“

„Teil pole ju ka.“

„Muidugi pole mul ka, aga minul on selleks õigus, vähemalt põhjus.“

„Õigus ja põhjus,“ kordas noormees. „Ma ei saa aru.“

„Või veel!“

„Tõepoolest.“

„Mis te kiusate minust?“ küsis neiu peaaegu südamlikult.

„Ma ei kiusa ju.“

„Aga mis see siis on, mis te viimasel ajal teete?“

„Ma pole midagi teinud.“

„Siis ... siis lõpetame jutu,“ ütles Aino liigutatult ja lisas värisevail huulil juurde: „Kas ma tohiksin paluda, et te mind üksi laseksite minna.“ Ja neiu astus edasi, nagu olekski ta juba üksi.

„Aino!“ lausus Kulno paluvalt ja sammus neiule järele, kes linna poole edasi astus, nagu poleks teda nimepidi hüütudki.

„Aino,“ ütles noormees uuesti, „kas sa siis nalja enam sugugi ei mõista?“

Neiu lisas sammu.

„Ma ei räägi enam nõnda ... ei tee enam nõnda, kui sa mu ühes lubad tulla,“ ütles üliõpilane.

„Küll olete teie väänkael,“ ütles neiu noormehe poole pöördudes.

Ärge rääkige enam sellest," vastas Kulno, pilgus äkki ei tea miks värisev ärdus. Mõlemad pöörasid silmad kõrvale ja läksid kõrvu, peaaegu külg külje vastu. Nõnda hakkas hea, ütlemata hea: hea oli käia, hea rääkida, hea naljatada, hea teineteisele silma vaadata, kätest kinni võtta, hullata — nii hea oli viimaks, et nad natukene maad teelt kõrvale läksid kivile istuma, jalgu puhkama, ja viimaks püsti tõusid ning ei tea miks nõnda suudlesid möödasõitvate taluvankrite, vareste ja hakkide silma all. Las näevad kõik, et Kulno ja Aino on ära leppinud, et nemad on jällegi teineteisele head, paremad kui kunagi enne.

Veel peale lahkumist kestis Ainol hea ja kerge meeleolu edasi. Nagu noor hirv läks ta mööda tänavaid kergelt ja kärmelt ja lendas tuulehiilina Hilda juurde sisse.

„Loe aga edasi, ära lase end segada!" hüüdis ta sellele, „ma istun, puhkan pisut."

Aga ise tundis endal tantsujalgu, mis aina läheksid, hüppaksid, keksiksid.

„Ära loe enam, ma'i taha," ütles Aino varsti, kui Hilda tõepoolest katsus lugemist jätkata.

„Mis sul täna on?" küsis Hilda.

„Tahan sinuga juttu ajada . . . tule istu siia." Aino patsutas käega sohvale.

„Tead, mis ma tahaksin," ütles ta, kui Hilda tema kõrvale asus.

„Kes võib seda teada," vastas see.

„Ma tahaksin, et mul oleksid lapsed . . ."

„Kust sulle see nüüd korraga pähe tuli?" küsis Hilda.

„Need naeraksid ja mina ise ka," jätkas Aino küsimust vastamata.

„Aga mis siis isa teeks, kui teie naerate?"

„Naeraks meiega kaasa, tema naeraks kõige rohkem, tema on minu mees."

„Kodu on mehed tõsised, ei naera, ei naljata," arvas Hilda.

„Kes seda ütleb?" küsis Aino.

„Naised ütlevad, kõik ütlevad, küsi, siis kuuled."

„Siis ma ei tahagi omale meest," ütles Aino.

„Lapsi ka mitte?" küsis Hilda.

„Lapsi küll, need naeravad."

Hilda meelest oli see naljakas ja ta hakkas naerma.

„Lapsi tahad, aga meest ei taha. . . Kust sa siis lapsed võtad, kui meest ei ole?"

Aino ei vastanud, ta mõtles. Alles hulga aja pärast küsis ta:

„Mis sa lugesid?"

„Ellen Key — Abielu ja armastus."

Kas see on õige, et abielus armastust ei ole?" küsis Aino.

„Ma ei tea, pole ju abielus olnud," vastas Hilda.

„Kui kahju, et sa pole olnud, muidu teaksid. Aga mis sa arvad?"

„Mina arvan, et on."

„Mina arvan ka, et on — peab olema. Kui ei ole, siis ma abiellu ei astu."

„Jääd vanaks tüdrukuks?"

„Jah, aga mitte niisuguseks, nagu kõik."

„Missuguseks siis?"

„Ma ei tea missuguseks, aga ma armastaksin enne, armastaksin nii, nii, nii."

Aino tegi mingisuguseid ebamääraseid liigutusi, mis pidid tema armastust siis seletama, kui ta abiellu ei astu, aga Hilda ei saanud sellest aru, sest tema mõistis tõsist armastust ainult abieluna.

„Mis on abielu?" küsis Aino natukese vaikimise järele.

„Kui sa mehele lähed, laulatatud saad — see on abielu," vastas Hilda.

„Ah, seda tean ma isegi," vastas Aino kärsitult. „Ema vastab mulle umbes niisama: kui sulle sõrmus sõrme pannakse, õpetaja oma sõnad ära loeb, pulmad pead. Aga sellest ei saa ma midagi aru, just nagu seletaks õpetaja mulle igavest elu: peas hakkab kõik ringi käima ja jääb lõpuks seisma, üsna seisma jääb kõik, see on igavene elu. Isegi küsida ei oska ma midagi ehk kuigi küsiksin, siis vastatakse mulle mu ema sõnadega: ära päri niipalju, küll sa ise näed."

„Jah, küll sa ise näed, kui mehele lähed, mina ka ei tea," rääkis Hilda.

10.

Aga Aino mõtles edasi, sest tema arvates pidi abielu midagi rohkem olema, kui meheleminek, laulatamine, sõrmuse sõrme panemine, pulmade pidamine, lapse saamine, ta pidi rohkem olema, kui ükski raamat sellest kirjutab, ükski naise suu sellest räägib. Abielu üle peaks meestelt küsima, nemad ehk teavad, nemad ütlevad, nii et aru saad, mis on abielu. Aga Kulno oli ainuke mees, kellega Aino abielust oleks julgenud rääkida, tema oli ainuke, kes oskas rääkida ka kõige hellemaist asjust ja vaatab sealjuures niisuguseil lapsesilmil, nagu ei mõistaks ta isegi täiesti, mis ta räägib, räägib ainult, sest et loomusund ajab, vaim rääkima paneb. Sellepärast mõtles Aino temaga parajal silmapilgul jutu selle peale juhtida.

„Ma tahaksin teilt midagi küsida," ütles ta kord Kulno pool olles.

„Küsige."

„Aga te ei tohi mind naerda."

„Olen ma kunagi teid naernud?"

„Seda mitte, aga see on niisugune hull küsimus — ema ei tea vastata, Hilda ka mitte, ükski ei tea."

„Ega siis minagi tea."

„Ehk teate."

„Küsige siis."

„Mis on ... aga te ei pea naerma, mitte ei pea."

„Ei, ei, ei."

Noormees võttis neiul käest kinni.

„Mis on abielu?"

Kulno pidi tõepoolest naerma hakkama.

„Te naerate ometi!" hüüdis neiu. „Oh ma rumal! .. Saate aru — mitte see, et laulatus, pulmad, sõrmus, meheleminek, vaid midagi muud ... sisemist, hingelist ... ma ei tea mis."

„Saan aru, saan aru," kordas noormees. „Aga vastata, seletada ... kannatage natukene ... mul tuli hea mõte."

„Noh, ruttu!" hüüdis neiu kärsitult ja haaras oma korda noormehe käest kinni.

„Aga te peate nõus olema."

„Ma olen."

„Astume abiellu, siis näete ise kõik."

Neiu kargas püsti ja ütles pahaselt:

„Te naerate, heidate nalja."

„Mitte sugugi, teie ei mõista mind õieti: mitte nõnda abiellu, et oleksid kosjad, pulmad, sõrmused, laulatus, meheleminek, vaid lihtsalt niisama, katseks — me mängime abielu, hakkame täna kohe peale, siinsamas, silmapilk."

Neiu oli kahevahel, kas nõus olla või mitte.

„Veel üks tingimus: meie abielu võib iga silmapilk lahutada ja siis oleme jällegi endised ... noormees ja neiu, Kulno ja Aino."

„Ka mina võin lahutada, kui tahan?" küsis neiu.

„Ka teie võite ja mina luban vastupuiklemata teie tahtmise alla heita.“

„Hea küll, siis olen nõus,“ ütles neiu ja istus endisele paigale noormehe kõrvale. „Noh, ja nüüd, ma ootan, hakake peale.“

„Nüüd peate mulle alati sina ütlema, sest mina olen sinu mees.“

Aga neiul oli raske seda teha, palju lihtsamalt kõlas ‚härra Kulno‘, ometi pidi ta sinatamisega harjuma, sest mees nõudis.

„Imelik, kui hea on sinu läheduses, kusagil pole parem kui oma naise juures, kui sa teda harva näed,“ rääkis mees ja suudles neiu käsi. „Tahaksin sind sülle võtta, tahaksin katsuda, kas jaksan sind veel sülle võtta, tänini olen selle peale ainult mõtelnud ja siis jaksasin küll.“

„Minu mees läheb häbematuks,“ vastas Aino tõrkudes.

„Mehed peavad häbemata olema,“ seletas Kulno, „sest kuidas muidu saaksid naised oma häbelikkust näidata. Kui häbi on, siis pigista silmad kinni, veel parem, anna ma sulun nad suudlustega — nii, nii, nii . . .“

Natukese aja pärast avas neiu silmad ja õhetavail palgeil naeris ta:

„Nõnda polegi halb. Kust sa seda oled õppinud?“

„Õest; kui ta väike oli, pidin teda hoidma ja äiutama, aga tema oli palju kergem kui sina.“

„Mina pole ju väike.“

„Ei, ei, sina oled suur, sina oled naine, minu naine, ainult silmad on sul kui lapse silmad, õe silmad. Issand olgu ise sulle armuline su silmade pärast!“

Mees tõstis naise kätel üles ja õõtsutas teda.

„Nõnda on veel parem, palju parem,“ sosistas naine, „pea läheb uimaseks, liikmed surisevad.“

„Naiste kiigutamine võtab meestel aru peast,“ ütles Kulno.

„Aruta on armas elada,“ vastas neiu, korrates noormehe oma varemalt öeldud sõnu, kes toolile istus, et lahutama hakata naise juuksepalmikuid lõhnavaks hulgaks, kuhu ta ahnelt surus oma näo.

Midagi hakkas pähe, midagi voogas kogu kehas, ajas käsi talitama mehaaniliselt. Kulno märkas oma toimetamist alles siis, kui kellegi teise käsi tema omast kinni võttis, midagi kaitses, kusagilt tõrjudes.

„Pea meeles, sa oled mu naine ja mina olen su mees,“ rääkisid lõhnavat juuksehulka suudlevad huuled hõõgavalt.

Aga neiu ei kuulanud, ei annud järele, ei heitnud alla, kui noormehe käsi näppis tema rinnal: ta tahtis ära minna, tahtis püsti karata ja kui lõpuks muud ei aidanud, siis viskles ta pahuralt jonniva lapsena, ning libises põrandale. Kui mees sealgi talle rahu ei annud, siis nõudis ta lahutust, palus seda päris pisarsilmil, tõusis püsti ja seisis sasitud juuste ning korratuses riietega, selg piinlikult vaikiva mehe poole ja nuttis tasakesti oma ette.

„Seda ma ei luba, nõnda ei tohi te,“ ütles ta natukese aja pärast, „nõnda ei tule ma enam kunagi siia.“

Noormees hakkas oma ärritusest juba võitu saama ja võis sellepärast neidu vaadelda. Nii ilusana polnud ta teda veel kunagi näinud, kui täna selles vanuvas videvikus: silmis alles pisarad, aga huulil pelglik naeratus, sest ta näis arusaamisele jõudvat, kui halenaljakalt nende tegelik abieluseletus oli lõppenud.

„Te olete metsik!“ ütles neiu Kulnole, aga mitte enam pahaselt, vaid ennemini meelitavalt.

„See tuleb abielust,“ vastas noormees, „niipea kui lahutus käes, olen kohe inimlikum.“

„Või abielust,“ osatas neiu.

„Abielust ja tema pühadest kohustest,“ naljatas noormees.

„Abielu pole sugugi niisugune.“

„Missugune ta on siis?“

„Seda ma'i tea missugune, tean ainult, mitte niisugune. Abielu peab hoopis midagi muud olema, ta peab olema . . .“ neiu peatas mõttes ja noormees jätkas tema lauset:

„. . . sõnul seletamata saladus.“

„Just! Ta peab olema, mida seletada ei saa, mida võib ainult tunda.“

Neiu hakkas oma juukseid korraldama, palmikusse punuma.

„Laske nad olla,“ palus noormees, „räägime veel abielust.“

„Teie olete hirmus loom, kõik pöörate naeruks,“ vastas neiu ja tahtis juukseid edasi palmida.

„Ma palun päris tõsiselt, laske nad olla.“

„Ega ma enam te naine ole.“

„Ükskõik, laske ka nüüd olla, laske sellepärast, et ma alles täna teie mees olin.“

Kulno oli neiu juurde astunud ja hoidis juba tema ruugeid lokke oma peos.

„Minu naisel olid kord samasugused juuksed,“ lausus ta, „just niisamasugused olid nad. Kui ta nad seljale laiali laotas, siis katsid nad piha ja õlad, nii kitsad olid õlad ja nii peenike piht.“

Kulno võttis neiu peost paluval puutumisel poolvalmis palmikud, tegi nad uuesti lahti ja laotas pihale ning õlgadele. Pärast korjas ta lokid pihalt ja tõstis nad neiu rinnale, seades silme ette, sest nii hea oli sõrmitseda seda pehmet, lõhnavat massi. Neiu nõtkus jalgel, nagu oleks tal raske oma peaehet kanda või nagu hakkaks juuste lõhn talle endalegi pähe.

„Kas näete mu silmi?“ küsis ta noormehelt.

„Juba hakkan nägema," vastas see, tõstis neiu juuksed ja pistis oma pea nende alla. Mõlemad naersid ja nende palav hingus seganes juuste lõhnaga, mis kui mürk Kulno meeli uimastas.

„Näen teie silmi ja mul on, nagu näeksin teid ennast," jätkas noormees naeru peale. „Pime on, aga ma tunnen liikmeid, mis oleksid nagu minu naise liikmed. Minu naine on imeline naine ja tema liikmed on imelised liikmed . . ."

Nende rinnad puutusid kokku ja käed otsisid teineteist.

„Meie oleme lahutatud, pidage meeles," ütles neiu.

„Pean meeles," vastas Kulno neidu kõvemini oma käte vahel hoides.

11.

Muhemil oli kuri keel, kõik teadsid seda, ka Kulno teadis, ainult omal nahal polnud ta tänini veel tunnud, kui väga kuri keel oli Muhemil, iseäranis kui ta istub isand Bacchuse seltsis: siis tuleb talle ajuti nagu paha vaim peale.

Võimalik, et Kulno poleks ilma Muhemita oma ilusast uinakust enne ärganud, kui kõik oleks sündinud, mis sündima pidi, sest viimasel korral ajas ta ju proua Võsandiga, Aino emaga, ligi kaks tundi elavalt juttu, nagu oleks neil kahel teineteisele mõni teab mis tähtsat öelda. Ja Aino ise? See istus kui kaitseingel nende juures ja ütles pärast noormehele kahekesi olles, ta meeldivat emale väga.

Paari päeva pärast pidi Kulno uuesti Võsandite poole minema, pidi minema mingisugusele perekondlikule pidustusele, nime- või sünnipäevale, kus istuvad ehk vanad tädid ja kihistavad naerda

paar tühist neidu Aino ümber — keset seda perekondlikku õhustikku pidi Kulno minema, sest ta tahtis minna, kuigi seal nalja oleks tulnud heita kuradi vanaemaga. Juba ette hõljus ta roosilises pidutujus ja see ehk oligi põhjuseks, miks ta Muhemi sõnapihtide vahele sattus: Kulnol oli nii palju rõõmu, et ta seda kellegagi tahtis jagada.

Muhemil oli parajasti joomatuhing, kui Kulno ta üles otsis. Sõpra nähes korraldas ta kaasjoojad kohe ühisele c a n t u s'ele, mis nõnda käis:

„Küll mõrsja musu magus on,
Veel magusam on viin,
Kui teda poleks ilma peal,
Mu elu oleks piin."

Alles peale laulmist hüüdis ta Kulnole kätt ulatades:

„Tere, oinas, tere, surnud lammas!"

„Tere, püha Selenus!" vastas Kulno, ehk ta küll hästi ei mõistnud, mille peale Muhem oma teretamisega tähendas.

„Jäta nali, see kord on asi tõsine," rääkis Muhem.

„Mis sul on siis?"

„Mitte minul, vaid sinul."

„Ei saa aru."

„See tuleb pärast, kui oinal jalad juba kinni seotud ... kui siputama hakkad."

„Mõtled sa minu kuramaashi?" küsis Kulno.

„Mis siis muud! Nägu särab sul kui jõuluküünal."

Kulno ei vastanud, püüdis teist juttu teha.

„Homme lähed muidugi sinna?" küsis Muhem natukese aja pärast, nagu kipitaks tal midagi südamel.

„Kuhu?" küsis Kulno.

„Armas inimene! Ta võib veel küsida kuhu! Võsandite juurde!"

„Ja sina?"
„Mind pole kutsutud."
„Aga kui kutsutakse?"
„Kes mind kutsub! Ei, kallike, mind ei kutsu keegi."
„Aga kui ometi — kas lähed?"
„Vist mitte, aga see ei puutu asjasse, sina ja mina, sel on vaks vahet. Mind ei oota seal keegi, sind oodatakse."
„Las oodata," ütles Kulno ükskõikselt, kel piinlik hakkas juttu jätkata.
„Mis sa tühja poseerid," rääkis Muhem, „mind sa ei peta, olen ise sestsamast leegist läbi käinud. Ühte ütlen: kui sa sinna pidule ei lähe, siis ma tean midagi."
„Noh, hea küll, ma ei lähe, mis sa siis tead?" ütles Kulno.
„Tõepoolest ei lähe?" päris Muhem.
„Ei."
„Ausõna?"
„Ükskõik, ausõna," ütles Kulno, kuna ta ise oma sõnapidamise peale sugugi ei mõelnud.
„Sa oled argpüks," rääkis Muhem madalamal häälel, nagu tahaks ta oma sõnu teiste eest varjata.
„Miks nii?" küsis Kulno, keda asi juba huvitama hakkas.
„Sa oled argpüks nagu minagi," kordas Muhem. „Mina tegin kord niisama, mitu korda olen niisama teinud: niipea kui tuli otsustav silmapilk, lõin kartma ja pugesin kõrvale. Sellepärast olen suure põnevusega sind silmas pidanud, kas julged või ei, nii või teisiti. Mina ei julgenud, tänini pole julgenud ... mõistad, niisugusega kui tema ... kui Aino ... voorused ei luba, voorused ajavad hirmu peale ... voorused ja muud niisugused asjad, millest arvame endid ammugi üle olevat. Aga nemad, Aino ja teised, nemad tahavad et peab

julgema, et ei pea vooruseid kartma ... peab just vooruste pärast, vooruste kiuste, sest — pea meeles — mis keelatud, see kõlbab, mis patune, see magus. Nad kõik armastavad pattu, juba Eedenist saadik, armastavad ja himustavad, ainult nad ise ei tea seda ... loomusunnilikult armastavad, loomusunnilikult avatelevad, see on see kõige hirmsam. Ja tead miks?.. Patt on abielu lõks... Sellepärast kardamegi Aino taolistega patustada — me kardame abielu... Ühe sõnaga — teed sa pattu, siis ütleb tüdruk: võta ä'ä ja meie — võtamegi ä'ä, oleme ju talupojad, matsid, oinad ... tüdrukud teavad seda."

„Ära räägi rumalust," ütles Kulno oma piinlikkust varjata püüdes.

„Või rumalust!" hüüdis Muhem. „Luba, ma jutustan sulle loo, lihtsa lookese jutustan sulle ... võrdluseks, et sa aru saaksid, sul on mõnikord kõva pea... Minul on õde ja temal olid kord pikad juuksed, juba plikast peast olid tal pikad juuksed. Ja tead, missuguse targa mõtte peale ta tuli: kui me liivahunikus mängides sitikaid härgadena tarvitasime, siis pani minu õde nad oma juustega lõõga — ühest juuksekarvast oli küll, et sitikat lõõga siduda. Kui sitikas liikus, läikis lõõg päikese paistel ... ilus lõõg, väga ilus, kuldne... Ja tead, mis ma sulle ütlen: Ainol on pikemad juuksed kui minu õel ja päikse paistel läigivad nad ilusamini, sellepärast võib ta iga juuksekarva otsa ühe sitika siduda, ühe kahejalgse sitika, oma valiku järele muidugi, sind, näiteks, sest ka sina oled üks niisugune sitikas. Usu: kes Aino silma vaatab, tahab tema kätt puutuda, aga kes puutub kätt, see tahaks pead silitada, on aga kord pead silitatud, siis himustad palmikuid päästa ja häda sellele, kes seda teinud, sest see peab ka tema vöö lahti võtma, olgu heaga või kurjaga."

„Sa räägid, nagu oleks ta mõni vana nõid," ütels Kulno naljatades, omal ei tea miks närvilised võdinad kehal.

„Ei, ta on noor nõid," vastas Muhem, „ja see on hullem. Nägid, Raismik pistis plehku, ei saanud nähtavasti ei nii ega teisiti hakkama, nüüd on kord sinu käes. Ega sinagi hästi ei lõpeta, sina lõpetad kõige hullemini, lähed papi juurde. Ainult mina pean vastu, mina pean kõige kauem vastu ... esiteks luuletasin, pärast hakkasin jooma ... joodikud peavad ikka kaua vastu, kauem igatahes kui luuletajad, alkohol on hea külma ja armu rohi. Pane tähele, sina, sitikas, ei pea kuigi kaua vastu, sina ei joo, vaatad ainult pealt, aga see ei aita, ei, see ei aita, peab kaasa jooma . . ."

Ja imelik, Kulno katsuski kaasa juua, nagu peaks ta joobnud sõbra seletusi tõepoolest õigeks. Unenäona kadus see õhtu, oma tegude üle andis Kulno aru alles järgmise päeva lõunal, mil ta kodus magamast ärkas. Ta ei teadnud muud, kui et ta käpuli mööda treppi teisele korrale oli roninud, tões ja vaimus roninud ja pärast vaikselt oma-ette asemele pugenud. Täna kõike nagu läbi udu meelde tuletades oli tal esimeseks mõtteks: „joodikut minust ei saa, eila ei olnud lõbus" ja alles siis mõtles ta Aino ning tema kohta räägitud Muhemi sõnade peale.

„Naised on kavalad, naised on loomulikult kurikavalad," lausus Kulno viimaks endamisi, jälgides mõttes oma hiljutist abielu-mängu. „Olete rumalad," lisas ta natukese aja pärast juurde.

Jajah, Aino oli rumal, Kulno arvas, et oli. Oleks ta targem olnud, siis oleks ta abielu-mängu jätkanud ja Kulno ei teadnud tõesti mitte, millega see oleks võinud vanuvas videvikus lõppeda, sest sel korral oli aruta armas elada. Vististi oleks mäng muutunud tõsieluks, vististi oleksid nad saa-

nud tegelikult abielulisteks ja vaevalt oleks suutnud Kulno end siis veel kunagi lahti raputada, oli ju ka tema nende vooruste paelus, millest Muhem eile joobnud peaga omal viisil rääkinud. Peaks peaaegu arvama, et voorused need tänagi olid, mis Kulno uuesti joodikute sekka ajasid, et pakku pugeda ähvardavaist köidikuist — abielu lõksust.

Päeva kolm logeles Kulno Muhemi seltsis ümber ja lõpuks läks ta oma kassiahastuses neiu Lillakale külla, nagu oskaks see teda ohutada. Muhem, kes teda saatis, oli tema külaskäiguga nõus, seletades:

„Naine on naise vastukihvt, naist peab naisega lööma, naist peab naisega välja ajama.“

Temal endal ei olnud vastukihvti tarvis, temal oli alkohol. Nõnda läks Kulno üksi.

„Mul tuli teie järele igatsus,“ ütles ta Õiele ja ta ajas neiule peale, kuni see välja jalutama tuli. Pärast läksid nad üheskoos kuhugi pidule ja tantsisid kogu õhtu, ehk küll Kulnol mingisugune rumal, nigerik tundmus rinda puges. Tema ainukeseks lahutuseks oli — mida rumalam, seda parem.

„Miks te Võsandite poole pidule ei läinud?“ küsis äkki neiu Lillak.

„Kas teie käisite seal?“ vastas Kulno küsimusega.

„Mina mitte, aga teised rääkisid, et teie pole olnud. Teid oodatud pikisilmi.“

„Ma ei saanud minna, olin kinni,“ seletas Kulno ja küsis natukese aja pärast: „Miks te enam mind vaatama ei tule?“

Neiu vaatas noormehele uurivalt otsa, nagu kahtleks ta, kas see tõtt räägib või nalja heidab, ja ütles siis:

„Küll peate teie mind lollikeseks."
„Kuidas nii?" küsis Kulno.
„Milleks te siis ennast vaatama kutsute."
„On siis see nii rumal?"
„Muidugi, kui ma praegu tuleksin."
„Miks siis?"
„Teil on ju keegi teine, sellepärast."
„Aga kui ma teid ootan."
„Teist ootate veel rohkem."
Kulno püüdis vastu ajada.

„Mis te muidu mängite," ütles neiu poolpahaselt, poolnukralt, „nagu nüüd ei teataks, mis te teete või kus te käite."

„Nähtavasti teavad teised minust rohkem kui ma ise."

„Ei usu, ainult igakord ei saa õieti aru, mis plaanid teil on. Näiteks täna: miks te siin pidul olete ja miks te Võsandite poole ei läinud, selle asemel Muhemiga istusite, jõitegi?"

„Teie olete hästi informeeritud," ütles Kulno.

„Muhem armastab lobiseda, sellepärast. Kõik räägivad ja arutavad."

„Kas te siis seda usute, mis Muhem joogilauas räägib?"

„Peaaegu, sest tema teab, tema teab ikka."

„Nii kergelt uskuda tähendab, et te olete vist kade."

„Kade?" küsis neiu. „Ei, seda mitte, nii imelik kui see ka on," rääkis ta lihtmeelselt. „Mina pole tema peale kunagi kade olnud."

„Kes see tema on?" küsis Kulno.

„Issand jumal, ärge ometi vigurdage!" hüüdis neiu. „Nõnda ei maksa rääkida."

Neiul oli oma sõnadega päris tõsi taga.

„Andke andeks," ütles Kulno, „hea küll, ma tean, kes see tema on, rääkige edasi".

„Tema on minu kuri saatus,“ hakkas neiu lepitatult, „igalpool on ta mul teel ees, juba koolist saadik. Tema õppis halvemini, aga kõik arvasid, et mina tema varal edasi saan. Kui me kahekesi kuhugi läksime, siis oli ikka, nagu oleks tema üksi, mina olin ainult niisama, saatja, kaasjooksja. Ma hakkasin end eemale hoidma, aga lahti ei saa temast ometi. Nägite, niipea kui mina paar korda teie poole tulin, oli ka tema kohe seal, koputas ukse taga. Nüüd ma ei tule enam, kardan ja ei tule, sest mul pole veel kunagi hästi lõppenud, kui temaga tegemist on.“

„Muhemi rumalused teevad teid ebausklikuks,“ ütles Kulno.

„Ükskõik,“ vastas neiu, „aitab sellest.“

„Tähendab — teie ei tule enam?“ küsis Kulno.

„Ei,“ vastas neiu.

„Tõenduseks lähme tantsime,“ pööras Kulno kogu mõttevahetuse naljaks.

„Jah, tantsime,“ oli neiu õnnelikus nukruses nõus, „tantsime nagu esimesel õhtul, mäletate?“

„Mäletan. See oli okasteta roosi õhtu, sellepärast mäletan.“

Neiu ei vastanud, tehes, nagu poleks ta noormehe sõnu kuulnudki. See tundis täna tema vastu mingisugust hella õrnust, mis oleks nagu kahetsuse ja kaastundmuse segu. Peas kordus tal viirastus, nagu keerleks ta kotkana neiu kohal — kõrgel, kõrgel. Aga kui ta öösel väsinult oma korteri poole lonkis, kehas rammestus ja hiljutise alkoholi vimm, siis tundis ta enda, nagu Muhem oli öelnud, sitikana, kaelas särav lülideta ahel: hulgu või tantsi, lobise või joo, istu kodus või kuula joobnute rumalusi, ikka aimad köidikuid ja peaaegu tahaksid, et sind ikka kõvemini kinni mässitaks, sest nõnda on hea.

Nädala pärast kahetses juba Kulno, et ta Võsandite poole pidule polnud läinud, kus Aino tema ootel lõpuks nukra näoga istunud, kahetses oma lubamata rumalusi ja imestas iseenda nõrkust ning Muhemi joobnud peaga räägitud sõnade mõju.

Millega küll oma patte lunastada?

Ta oli Ainot tänaval tabanud, aga ikka teiste seltsis, isegi Õie Lillaka seltsis, ja niisuguse näoga, nagu puuduks neil, Kulnol ja Ainol, igasugune lähem tutvus. Kulnol oli pisut piinlik teda teretada ja temaga kokkusaamist hakkas ta peaaegu kartma, sest mis oleks pidanud ta oma teguviisi seletuseks neiule ütlema?

Aga ütlema pidi, varem või hiljem, seda teadis Kulno, ehk olgu siis, et ta Raismiku viisil lihtsalt plehku paneb, nii et ta Ainoga enam kokku ei puutu, kes enda ümber mingisugust saladuslikkuse võrku näis kuduvat.

12.

Ometi ei mõelnud Aino mingisuguse saladuslikkuse peale, ta oli ainult õnnetu ja kannatas vaikselt iseendas, murdes pead Kulno teguviisi üle ja otsides selle põhjuseid. Ja kui ta midagi ei leidnud, siis tuletas ta Raismiku sõnu tema kohta meelde ja oli veel õnnetum, sest kõige peale vaatamata meeldis talle ometi see tuulepealine poiss, keda kunagi ei tohtinud uskuda ega usaldada. Kui ta nüüdki tuleks, räägiks, seletaks, vabandaks, aga ei, ta käib kui noor jumal ümber ja on nähtavasti kõik juba unustanud, sest temale on kõik ainult mäng, ainult nali ajaviiteks.

Aga Aino ei taha ainult ajaviiteks olla ja naljast on ta juba kaugel ära, sellepärast käib ja mõtleb ta, mis teha. Muhemile naeratab ta jällegi sõbralikumalt vastu, teda jutuajamisele meelitades ja

julgustades, sest ta on kuulnud, et Kulno just tema seltsis oma ennatuid rumalusi on alganud: nõnda võiks ehk temalt midagi seletavat teada saada.

Muhemil on nüüd asjalik nägu, nagu pärast joomatuhinguid ikka, ja sellepärast ei pane ta Aino lahkeid naeratusi tähele. Neiul ei jää viimaks muud üle, kui peab ise noormehega parajal silmapilgul alustama juttu.

„Küll on teil tõsine nägu," ütleb neiu.

„Nagu teilgi," vastab üliõpilane. „Pole enam ammu teid naermas näinud."

„Pole aega," seletab neiu.

„Mis te siis teete?"

„Suuri asju," räägib neiu, ei tea miks äkki kelmikalt tähtsal näol.

„Kurameerite?"

„Villand sellest."

„Siis lähete mehele?"

„Teil pole ka muud kui kurameerimine ja meheleminemine, nagu ei oskaks mina mitte midagi paremat teha," räägib neiu pisut puudutatud häälel.

„Üks on parem, kui need kaks asja, aga seda te ometi ei hakka tegema."

„Mida ma ei hakka tegema?"

„Jooma, see on kõige parem asi ilmas."

„Seda ma küll ei tee," vastas neiu.

„Noh, siis peate kurameerima või mehele minema, muud ei ole teha."

„Küll on ilma elu teie meelest lihtne," imestas neiu.

„Kes teisiti arvab, eksib," vastas Muhem. „Ilmas ei tehta midagi muud kui süüakse, juuakse ja minnakse mehele. Need, kel süüa ja juua küll, mõtlevad ainult mehelemineku peale."

„Aga mina ei mõtle."

„Siis on teil söögist või joogist puudu."
„Ei ole puudu, aga ikkagi ei mõtle."
„Siis olete haige, paratamata haige, peaksite arstiga rääkima."
Neiu naeris.
„Ärge naerge," manitses üliõpilane, „ma ei räägi teile raamatu-, vaid puhast elutarkust."
„Siis ei tee ka teie muud midagi kui sööte, joote ja kipute mehele?" küsis Aino.
„Just nii, ainult — mehelemineku asemele astub naisevõtmine. Ma ei mäleta hästi, millal see hakkas, kuid see hakkas õige vara, nii umbes kümneaastaselt või pisut hiljem: aina mõtlesin, et võtaksin teise ä'ä ja võtaksin aga ä'ä."
„Ja miks te siis pole võtnud?"
„Kord on toitu vähe, sestsamast ei hakka jook küllalt pähe. . . Sellepärast ei saa ma ülikooligagi hakkama: ikka näib mulle, et valitud fakulteet naist ja lapsi toita ei jaksa. Praegu käin raske peaga ümber ja arutan, kas lõpuks ometi kõige targem pole pastoriks tudeerida. Esiteks oleks ju pisut häbi, aga minu elu saaks seeläbi sisukamaks, sest juba ammugi ei tea ma enam, mis loom tuu om."
Muhem peatas pisut ja kui neiu midagi ei lausunud, jätkas ta:
„Pastoriametil oleks peale viisaka toidu ja joogi veel teine hea omadus: ta annaks tingimata naise, muidu kardan enda vanapoisiks jäävat. Sest uskuge, preili, mitte abielu ja tema pühi kohuseid ei karda ma, vaid seda eelmängu: külaskäigud, papad, mammad, tädid, onud, kosjad, kihlused, kuulutused, laulatused, pulmad — o, mul hakkab juba selle peale mõeldes pea ümber käima. Olen ma aga kord pastor, siis on mu püha kohus, peaaegu püha ametikohus, seda kõike kannatlikult

läbi teha, sest selleks ma ju viisaka söögi ja joogi saangi. Sest pange tähele, preili: tähtis pole see, kuidas inimene abielus tõepoolest elab, vaid kuidas ta abiellu astub. Komme ja viis on püha, mitte elu ise. Elu on ainult loomulik sündmus ja kõik, mis loomulik, kuidas võiks see küll püha olla. Sellepärast, kui mina kord pastoriks saan, siis panen ma pearõhku mitte elu enese, vaid kommete ja viiside peale, need peavad pühad olema, eluga pole minul asja. Ärge siis kunagi minu juurde tulge kaebama, et teil on halb mees või et ta küllalt kodus ei seisa, see ei puutu minusse, mina löön ainult raamatu lahti ja vaatan, kas mees teie vastu kõik seatud kombed ja viisid on täitnud, sellest on küll."

„Teie räägite, nagu tahaksite mind täna laulatama hakata," ütles neiu vahele.

„Oma südames olen teid juba ammugi laulatanud," vastas Muhem.

„Kellega?" küsis neiu, lootes mõnda hullu vastust.

„Keda igatsete," ütles Muhem.

„Ma ei igatse kedagi."

„Kui vana te olete?"

„Kakskümmend üks."

„Ja ei igatse kedagi?"

„Ei."

„Te õnnetu loom!" hüüdis Muhem kaastundlikult. „Igatsus ja kahjurõõm on kaks kõige pühamat tundmust inimesel, igatsus nooruses, kahjurõõm täiseas, vanaduses on lootus ainult surma peale. Mina, näiteks, igatsen alles, sellepärast olen noor, Kulno igatseb minust rohkem, tema on seega minust noorem, tema on väga noor, tema võib igatsuse tõttu suuri rumalusi teha, mina hakkan ainult jooma, muud midagi."

„Kui Kulno vanemaks saab, siis hakkab ka tema igatsusest jooma, eks?" küsis neiu naljatades, omal hea meel, et jutt sinnamaale jõudnud.

„Ei, tema ei hakka, mina usun, et ei hakka. Teie tahate muidugi tema viimase joomise peale tähendada, preili, mis?"

„Ma ei taha millegi peale tähendada," vastas Aino, „ma järeldasin ainult teie sõnu."

„Siis järeldasite vääriti, nõnda ei mõelnud ma. Kulno on teine peatükk kui mina. Tema võib veel ehk nooruse igatsuse pärast juua, pärast mitte, sest pange tähele, mis mina kardan: Kulno võib nõnda igatsema hakata, et ta lõpuks mitte midagi ei tee. Meil on niisuguseid, istuvad ja nohisevad, üks asi pole küllalt hea, teine pole küllalt hea, ikka ootavad paremat — luuletajad, kes ainustki rida ei kirjuta. Nad ei muretse sööki ega jooki tagavaraks, elavad päevast päeva, igatsedes millegi suure ja enneolematu järele; nad ei võta naist, mõnikord ei lähe ka mehele, sest nad kardavad, siis kaob igatsus. Mina, näiteks, hakkan lõpuks kas pastoriks või, mis kõige tõenäolikum, ajakirjanikuks ja olen kasulik seltskondline loom, aga Kulno taolisest, võib olla, ei saa mitte midagi. Ainult üks võimalus on."

„Missugune?" küsis neiu põnevalt.

„Kui ta kogemata naise võtaks, kes lapsi armastab."

„Kogemata!" naeris neiu.

„Just kogemata, muidu ei võta ta üldse mitte, kardab. Aga niipea kui ta võtaks, siis ei tunneks meest paari aasta pärast enam äragi. Kõige pealt hakkab ta siis peatoiduse ja tagavarade eest muretsema ja läheb aast' aastalt ümarikumaks. Kui ta praegu igatseb ja sõnagi sellest ei lausu, nagu oleks see mõni häbiasi, siis talitab

ta ümarik olles otse vastupidi: ta ei igatse enam midagi, aga räägib igatsusest kord korralt ikka sagedamini ja ilusamate sõnadega, nii et naine ja naise sugulased teda kaua aega ideaalseks meheks peavad."

„Teie ei või ka midagi muidu rääkida, kui peate naeruväärseks tegema," ütles neiu.

„Uskuge, preili, mitte mina ei tee, vaid see on nii."

„Kust teie siis seda nii hästi teate?"

„Omast käest."

„Olete siis juba kord ümarik olnud?"

„Muidugi, ainult vaimus . . . vaimus on mul lopergune hing ja ümarik keha."

„Aga ilmsi?"

„Ilmsi. . . Nagu näete, mitte midagi iseäralikku. Aga ma ütlesin juba: mina olen teine peatükk, sootuks teine, minust ei saa kunagi midagi, ka naisemehena mitte, olen laisk, lõtv, logard ja mis kõige halvem — liig aus, liig vooruslik, neitsilik maamats, kes läheb hukka linna vurlede keskel oma noore hinge tõttu."

Neiu vaatas rääkijale otsa, sest ta ei mõistnud, kas see oma sõnu tõsiselt võtab või heidab ta nalja.

„Ei ole midagi raskem," jätkas Muhem endiselt, „kui ohutada oma neitsilikku hinge, sest uskuge, ennem harjub keha trüfli ja likööriga kui hing linna flirdiga: sellest natuke, teisest pisinatuke, kolmandast tsipakene, neljandast nuusutada, viiendast ainult vaadata, kuuendast kuulata, seitsmendast aimata, kaheksandast oletada — kõike silmapilguks ja nagu möödaminnes, muu seas, naljatades, et pärast kohe unustada järgnevale ruumiandmiseks. Kui seda kõike kaasa teha, siis kaotad põhja jalge alt. Mina seisan alles kindlal

alusel, sest mina ei katsu enam kaasa teha — joon kui maamats ja jään vist alati kohmakaks, viin ja õlu ei anna kahvatut nägu ega vooli konta peenemaks, liikmeid painduvamaks. Kulno, see põhjata anum, tema katsub olla, aina katsub, ja nõnda nagu polekski teda. Temale on kõik ainult sõna ja kui ta kuhugi pisut rohkem annab, kui sõna või naeratuse, siis kardab ta, et ta jällegi mats on olnud, ning püüab seda kohe kustutada; sest ei ole suuremat häbi kui olla linnas mats või maal vurle. Teie, preili, olete suur värvimütsi austaja, mina võin teile täna öelda, miks te seda olete."

„Miks ma siis olen?" küsis Aino.

„Värvimüts on psühholoogiliselt matsluse kramplik ülevurletamine — sellepärast, sest teie olete läbi ja läbi vurle selle sõna kõige ausamas mõttes."

„Fui, kuidas te rääkida võite!" hüüdis neiu, nagu tunneks ta end haavatuna.

„Preili, teie ei pea rõhutama sõnu, vaid mõisteid, mis sõnade taga; sõna võib halb olla, mõiste mitte kunagi, sest muidu peaks arvama, et inetu nimega ilus lill on ropp asi."

Neiu ei saanud muidu kui pidi naerma.

„Näete nüüd, teie olete linna vurle, sest teie armastate lille toas aknal rohkem kui metsas ja parema meelega kõnnite kõrge kontsaga kivitänaval kui paljajalu murul, ennem kannatate konnasilmi kui kokkupuutumist toore mulla ja poriga. Mina selle vastu lämpaks kividelgi paljajalu ja murul oleksin aina kõhuli, päike paistab ja mina aelen nagu päevakoer — teate, see pikk karvane, kui liigub, jooksevad lained teisel üle selja. . . Olete nõus minu seletusega?"

„Olen nõus," vastas neiu ikka veel naerdes.

„Aga on veel teine seletus," ütles Muhem.

„Millele?“

„Värvimütsile ja teie armastusele.“

„Minu armastusele?“ küsis neiu imestanult.

„Muidugi värvimütsi armastusele.“

„Ärge rääkige parem, te ajate mul peas kõik segi,“ palus neiu.

„Teine seletus on palju lihtsam kui esimene, sellepärast vist ka õigem, lubage ta tuua.“

„Hea küll,“ vastas neiu ja jäi põnevusega ootama.

„Värvimüts ei ole midagi muud kui Muhu naiste triibuline seelik, ta on atavistlik nähtus, mida võib seletada ontogeneetilise mneemega.“

„Ärge tarvitage niipalju võõraid sõnu, ma ei saa midagi aru.“

„Andke andeks,“ palus Muhem, „see on minu ainuke tõsine linnapahe, vurlelus, kui lubate. Aga üks küsimus: mispärast meeldivad mulle sinised silmad?“

„Seda ma ei tea,“ vastas neiu üllatatuna Muhemi küsimusest. „Ma ei tea isegi seda, kas teile sinised silmad tõepoolest meeldivad.“

„Meeldivad,“ kinnitas Muhem ja vaatas lapseliku süütusega neiule otsa. „Meeldivad minule ja ka Kulnole, Kulnole ja Raismikule, meile kõigile meeldivad sinised silmad.“

Neiu lõi tahtmata pilgu maha ja tundis, kuidas veri ei tea miks näkku tõusis.

„Ja põhjus on seesama, mis teil triibuliste seelikute armastamiseski,“ jätkas Muhem: „atavistlik nähtus ontogeneetilises mneemes — tõuline mälestus.“

„Ma ei armasta ju triibulisi seelikuid,“ vaidles neiu vastu.

„Armastate, väga armastate,“ kinnitas Muhem,

„ainult mütsina meeste peas, mitte undrukuna naiste niuetel."

Neiu naeris.

„Ja meie — mina, Kulno, Raismik ning kõik teised — meie armastame siniseid silmi taeva pärast, sinise taeva pärast, nagu meie esiisad teda põlvest põlve igal kevadel näinud — meie kõik armastame sinist taevast. Sinised silmad ei ole õieti muud midagi kui tükike sinist taevast maa peal — seda on sinised silmad. Kui meid viidaks kas või kümneks, sajaks põlveks kuhugi lõunasse, kus taevas on süsimust, siis ometi ei hakkaks me musti silmi armastama, vaid aina siniseid, sest tõuliselt elab meis mälestus esiisade sinisest taevast. Saate aru?"

„Kui huvitav!" hüüdis neiu.

„Et teie aga värvimütsi armastate," jätkas Muhem, „on tõenduseks, et teie esivanematele kord kirevad kehakatted on meeldinud, umbes midagi Muhu seelikute taolist. Seega oleks tõendatud, et ka teie soontes püha matsi verd voolab, et te peaaegu ise alles mats olete, konnasilma ja peene piha peale vaatamata."

„Aga alles hiljuti ütlesite, et ma linnavurle olen, kuis käib see kokku?"

„Ega see ei käigi kokku," vastas Muhem külma rahuga.

„Mis te siis räägite!" hüüdis neiu, aga Muhem ei pannud teda tähele, sest üle tänava nägi ta Kulnot ja püüdis sellele märku anda oma juurde tulemiseks, lõpuks teda nime pidi hüüdes.

„Ole sina meie vahemeheks," ütles Muhem Kulnole, kui see ligi astus: „mina nimetasin preilit esiteks linnavurleks, pärast pühaks matsiks, aga tema ei taha sellega nõus olla, vaidleb vastu.

Protsessi sina lõpuni, mina ütlen head päeva ja kaon."

Muhem kergitas oma luitunud mütsi, tõstis kulunud palitukrae üles, sest sadama hakkas esimene lumi kõledale tänavale, ja kadus peauulitsal jalutava rahva sekka, enne kui Aino või Kulno sõnagi sai lausuda. Kõik sündis äkki ja ootamata, nagu oleks Muhem ammugi midagi selletaolist kavatsenud.

13.

„Külm," ütles Aino, tundes tõepoolest mingisugust värinat kehas. Ta kiirendas sammu ja pööras lähemasse põiktänavasse, nagu peaks seal soem olema, väheste inimeste peale vaatamata. Kulno sammus nõutuna ja kohmetuna neiu kõrval, teadmata, mida rääkida või mis teha. Alles tüki aja pärast, kui neiu ikka veel külma eest näis põgenevat, helevalged lumeräitsakad üliriietel, kübaral ja juustes, ütles Kulno iseendale ootamata:

„Võiksime minu poole sisse astuda, seal on soe, ma kütsin ahju."

Ütles ja kahetses kohe oma ütlust, sest suu oli tahtmise vastu talitanud, Kulno arvas, et oli.

Neiu ei vastanud, tehes nagu ei kuulekski ta räägitud sõnu, ta lisas ainult sammu ja läks uuesti peatänava poole. Aga enne kui ta sinna jõudis, pööras ta lähemale põiktänavale, nagu oleks ta uuele otsusele jõudnud. Kulno ei lausunud enam sõnagi, astus ainult, kuhu neiu juhtis. Alles siis, kui nad tema korterist mööda läksid ja kui neiu sammu vähendas, nagu ootaks ta midagi, tuletas ta uuesti oma soojaks köetud ahju meelde, mispeale neiu hooviväravast sisse pöördus. Nähtavasti oli see mõlemale vastumeelt, ometi talitasid nad,

nagu poleks pääsmist, talitasid ja siunasid Muhemit ning iseennast.

Toas nõutus aina kasvas. Oli juba tihe videvik ja neiu mõtles: „Saab näha, kas ta paneb lambi põlema.“

Kulno tegi mingisuguseid mõtteta liigutusi, seadis ühte asja, tõstis teist ja võttis viimaks lambi, pani selle keset lauda ja hakkas tuletikutoosiga krabistama.

„Nii see on,“ lausus neiu endamisi ja äkki tundis ta, et kahtlus ja nõutus kadunud: oleks nagu kõigele juba vastus saadud. Heameelega oleks ta üles tõusnud ja uksest välja läinud ning ta kahetses pärast, et ta seda sel silmapilgul tasakesti polnud teinud, kus noormees tikutoosi krabistas ja lambiga kolistas. Aga ei, täna pidi kõik minema, nagu ei tahetud.

„Ehk võtate riideid vähemaks,“ ütles Kulno, kui lamp põlema pandud, ja tahtis neiule appi minna.

„Ei, tänan, ma istun niisama,“ vastas see, „rutem saab sooja.“

„Hakkab palav.“

„Eks ma lähe siis ära.“

Vaikus. Siis istus Kulno neiu juurde ja ütles:

„Saab teid ometi harva jälle lähedalt näha.“

„Milleks seda?“ vastas neiu peaaegu vihaselt.

„Oi ma'i tea milleks.“

„Eemalt on huvitavam.“

„Küll olete täna tore,“ lausus Kulno vähese viivitusega.

„Mul on sellest himu otsas,“ vastas neiu järsult.

„Millest?“

„Küsite veel!“

Aino pööras näo kõrvale ja vaatas ukse poole. Ta ootas kaua, piinlikkuseni kaua, enne kui Kulno suust sõna tuli.

„Teil on ju õigus,“ ütles see viimaks, „me peaksime kord tõsiselt teineteisega rääkima.“

„Tõsiselt — teie!“

„Isegi mina,“ vastas üliõpilane, nagu oleks ta neiu imestusega nõus.

„Teil on ju kõik ainult sõna, te teete kõik ainult kogemata ja kahetsete pärast,“ rääkis Aino, omal piinlik, et ta peaaegu Muhemi sõnu korranud.

„Kogemata,“ kordas Kulno. „Tõepoolest kogemata. Mina olevat sündinudki kogemata; ema ütles kord, ma olevat mingisugune äbarik, sellepärast on mu elugi midagi äbarikulist. Ja kas panite tähele: et me praegu siin oleme, ka see tuli kogemata.“

„Siis pole mul küll muud teha, kui minna,“ ütles neiu ja tõusis toolilt.

„Olge ettevaatlik, ka seda teete ehk kogemata,“ hoiatas Kulno, mis Ainosse sedavõrt mõjus, et natukene aega mossitades seisis, selg üliõpilase poole, ja siis uuesti istus.

Mõlemad vaikisid.

„Ütelge ometi, mis te m'ust tahate?“ pöördus neiu viimaks noormehe poole.

„Ma ei taha midagi.“

„Mis te siis mängite?“

„Ma ei mängi ju. Kõik, mis teen, teen tões ja vaimus, olen kord niisugune.“

„Nõnda on väga hea vabandada.“

„Eksite, ma ei püüa end vabandada, ainult seletan. Kõik arvavad, et ma aina mängin, ükski ei taha uskuda, et minus polegi midagi muud.“

„Mina ka ei usu,“ kinnitas neiu.

„Seda ma tean ja see ongi kõige raskem punkt meie vahekorras. Teie arvate, et minul on tagavaraks mingisugune omapärane tõde või tõsi, mida ma naeru ja naljaga varjan, aga see ongi teie

kõige suurem eksitus. Minul pole midagi varjata, annaksin endast rohkem teistele, aga mul pole anda, uskuge ometi."

„Aga miks siis kõik usuvad, et on?"

„Miks kõik usuvad, et on jumal, lunastus ja igavene elu?" vastas Kulno küsimusega. „Usk ei ole ju tõendus, vaid ainult usk — igatsus. Me kõik tegelikult elame, nagu poleks jumalat, lunastust ega igavest elu ja sellepärast usumegi neid — igatseme. Kõigil puudub nähtavasti mingisugune sisemine omapärane tõde või tõsi ja sellepärast oletavad, usuvad seda teises — unistavad sellest, mis enestel puudub."

„Kui ma ometi teid uskuda suudaks!" hüüdis neiu.

„Mina olen seda kõike iseenda nahal tunnud, sellepärast tean, et see nõnda on. Aga ma võiksin teile näiteid tuua, kui lubate."

Kulno peatas, nagu ootaks ta neiult tõepoolest luba ja rääkis siis edasi:

„Näitena võtaksin nimelt teid ennast. Mis te arvate, kas olete tänini väga tõsine olnud?"

Kulno ootas jällegi ja kui neiu ei vastanud, jätkas ta:

„Ma arvan — ei. Tõenduseks oleks juba teie kuramaashidestki küllalt. Aga ütelge ometi, miks teil noormeestega nii hirmus hästi veab, kui teis tõtt nii vähe leidub? Ega ometi teie naeru pärast isegi tõsised mehed aru kaota. Ainukeseks põhjuseks võiks olla: kõik usuvad, et teie naeru taga on mingisugune iseäralik tõde või tõsi. Kas te ei tahaks nüüd otsekoheselt öelda, usute teie ise sedasama?"

„Küll olete teie häbemata!" ütles neiu.

„Siis pean ma lõpetama," arvas Kulno, „kui juba see häbemata on."

„Ei, rääkige edasi, aga ärge nõudke minult niisuguseid vastuseid. Küsige ja vastake ise, vastake mis tahes, ma kuulan," rääkis neiu pisut ärritatult.

„Hea küll," ütles Kulno, „siis küsin ja vastan ma ise. Kõige pealt: mina ei usu, et teie iseenda kohta samal arvamisel oleksite nagu teised, sest teie peaksite ennast paremini tundma kui teised, kes pimesi usuvad. Teie naeru taga pole tänini mingit iseäralikku tõde olnud, teie naer oli ainult naer, vaevalt on seda keegi paremini tunnud kui mina."

Aino kartis pisut, ta isegi ei teadnud, miks ta kartma hakkas.

„Ka mina olen üks neist, kes mingisugust omapärast tõde usuvad," jätkas Kulno. „Mina usun ja otsin, otsin igas vastutulijas, igas särasilmas, igas naerusuus. Mina usun veel, et kui seda tõde ei leia või kui teda ei ole, siis peab ta looma, kas üksi, kaksi või kolmi. Olen juba mitu korda uskunud leida, olen nii mõnigi kord katsunud luua, aga naeran edasi: pole veel leidnud ega loonud. Teie olite üks neist, kelles uskusin leida või kellega mõtlesin luua . . ."

Kulno peatas, nagu koguks ta jõudu ja mõtteid.

Aino ootas hinge kinni pidades ja kui Kulno küllalt aegsasti ei jatkanud, küsis ta areldi:

„Ja ei leidnud, ei loonud?"

„Ei," vastas noormees nagu jõudu pingutades, „ei leidnud ega loonud. Aga see oli ilus usk, ilus mõte. Ma ei kahetse midagi, olen ju jällegi tüki targemaks saanud."

„Milles?" küsis neiu.

„Isegi kõige ilusama suu naerus pole muud kui ainult naer, ja ka kõige ilusamate silmade taga võib tühjus olla, äratagu nad mõni teab mis

mõtteid ja igatsusi. Kui teie ometi seda usuksite, siis saaksite minust palju õigemini aru ja ei hakkaks minu naeru ja naljade tagant imeasju otsima, nagu mõned teised arutud."

„Aga kui ma tahan arutu olla nagu teisedki," ütles neiu.

„Halastage iseenda ja minu peale," palus Kulno. „Ma ei ole tõesti teie arutuse väärt. Laste ja poisikeste pärast ei kaotata aru."

„Laste ja poisikeste pärast," kordas neiu arusaamatuses.

„Just nii, sest mina olen ju täielik poisike, peaaegu laps."

„Jälle pöörate kõik naljaks ja naeruks," ütles neiu õnnetult.

„Lubage, et ma seletan. Siin pole ei nalja ega naeru, ennem on siin ehk põhjus, kust minu nali ja naer oma alguse saab... Kas mäletate, kuidas te lapsena mängisite? Ikka tões ja vaimus — tõsi olid tited, tõsi majake liivahunikus, tõsi puust lõigatud loomad, tõsi kepp, mille seljas ratsutasite, kõik oli tõsi ja meelepaha ning pisarate väärt. Kui täisealiselt selle peale tagasi mõelda, ajab naeru peale, eks. Aga pange tähele, mina talitan praegu peaaegu niisama nagu teised lapse eas, mul on tähtsaid asju, mille üle täiskasvanud peaksid ainult naerma. Kõige naljakam on raamatutega. Raamat on mulle seesama, mis lapsele kepp ratsutamiseks, puust loom või kivist titt, sest raamat on ju surnud. Aga mina talitan nendega, nagu oleksid nad elavad, vihastan, rõõmustan ja kurvastan nende pärast, olen nende pärast mures, kannatan uneta öid, unistan, näen isegi peaaegu ainult raamatuist unes. Nagu laps usub, et kepp norskama ja traavima hakkab, kui temale kaksiti tões ja vaimus selga istuda, niisama

usun ka mina tänini, et raamatuga võib elu elavaks teha, elu tundma õppida. Ma saan küll aru, et see on mõttetu ja rumal, aga ega ma sellepärast teiseks saa, nagu lastki mingisugune seletus täisealiseks ei tee. Tunnen, et surnud raamatus on elu, et temas on tõsi ja tõde ning seni kui ma sellest väärtundmusest lahti ei saa, ei tee mind ükski vägi sõna tõsises mõttes täiskasvanuks, keda peab huvitama ainult elu ise. Sellepärast võingi ma elu enda üle nii kerge südamega naljatada ja naerda — elu on mulle tõepoolest ainult mäng, nagu lapsele täiskasvanute askeldus ja muredki, minu tõde ja tõsi on raamatus, seal olen mina tõsine, seal, kus teised otsivad kerget ajaviidet. Sellepärast olete teie, näiteks, minust palju vanem . . . teid huvitab elutõde, elumured, nagu kõiki teisigi, kes minu naerus ja naljas sedasama otsivad, muidugi eksikombel, sest minu tõde ja tõsi on ainult raamatus. Ja ütelge mulle nüüd: mis pean ma teie ja teiste täisealistega peale hakkama, kes otsivad elutõde ja keda piinavad elumured? Minul ei ole neid, mind ei huvita nad, ma saan vaevalt neist aru, sedagi peaaegu ainult mõistusega, mitte tundmusega. Nagu raamatutega, nõndasama on lugu paljude teiste asjadega — mul puudub reaalse elu tähtsuse tundmus. Kel see tundmus olemas, see püüab ikka ja alati midagi olla või ta püüab midagi omandada, mil teiste silmas väärtus. Üks ostab maja, teine auto, kolmas hobuse ja kalessi, neljas võtab rikka naise, viies ilusa, kuues noore ja kõik teevad seda enam teiste kui iseenda pärast: peaasi, mis teised ütlevad, mis teised arvavad, sest nende arvamisest oleneb sinu ühiskondline väärtus. Mina olen selles asjas päris laps, mina ja Muhem, näiteks, niisama, tema siiski vähem kui mina, sest tema uhkustab, edvistab, kehkleb ometi joobnud peagagi.

Päris tõsi, joobnud peaga on Muhem mõnikord üsna täisealine, räägib ja talitab nagu täismees, aga mina pole seda ka siis mitte: jään vaikseks, nohisen oma ette ja poeks aina magama. Kümneaastaselt joodetud mind kord purju, tahetud näha, mis ma teen, nimelt: kas mul tuleb täiemehe olek ja kuraas, aga ei midagi — ma jäänud magama, pole riidu norinud, juttu ajanud ega laulnud. „Laps, mis laps," arvanud täisjootjad ja jätnud mu rahule, sest mis lapsega mängida. Praegu pole ma selle poolest sugugi targem, ikka alles täieline laps. Kui te teaksite, kuidas ma ise mõnikord selle käes kannatan, aga iseendast ei saa keegi üle, vähemalt mina mitte. Iseäranis raske on, kui mulle etteheiteid tehakse, nagu teie täna, kui öeldakse, et ma teisi ninapidi vean alalise mängu ja naljaga. Uskuge, preili, ma pole mingi ninapidi vedamise peale mõelnud, pole ka mängida kavatsenud, vaid mul oli nii hea teiega olla, seni kui te mängisite, sest mida paremat võisime teha. Aga õnnetuks saab igaüks, kes mind kui täiskasvanut tõsiselt võtab, kes loodab, et mina kellegagi peaksin elumuresid jagama: minu mured on lapse mured ja minu rõõmud on laste rõõmud, kes üle selle nõuab, nõuab rohkem, kui mina täita suudan. . ."

Mida rohkem Kulno rääkis, seda madalamale vajus Aino pea, vajus ja laskis silme ette langeda paar soenenud juuksesalka, kus särasid tulevalgel lumest saadud veepisarad — peened, peened, nagu oleks toas udu sadanud.

Ei tea miks, aga Kulnol hakkas neiust kahju ja ta oleks tahtnud teda kuidagi trööstida. Endale aruandmata lähenes ta istujale, puutus tema riideid, kübarat, veepisarais säravaid juukseid ja võttis viimaks neiu pea ja suudles teda silmile.

„Te silmad on märjad," sosistas ta.

Need sõnad äratasid neiu nagu uimastusest; ta kargas toolilt üles, tõrjus noormehe järsu liigutusega tagasi, laskis käe üle silmade käia ja oli järgmisel momendil uksest väljas — koridorist kostsid ta kärmad, kerged sammud.

Kulno ei liigutanud end; ka tema ärkas nagu unest, mõeldes oma sõnade ja tegude peale. Kogu kehas oli seletamata rahuldamatus, piinav tusk. Tundus, nagu poleks ta õieti talitanud ega õigeid sõnu rääkinud; midagi muud oleks pidanud tegema, midagi muud ütlema. Millegi pärast läks meel kurvaks, millestki oli kahju, nii kahju, et oleks võinud lapsena kas või põrandale istuda ja nutma hakata, teadmata miks — muidu, niisama, lihtsalt haleda meele pärast.

14.

Aino tõttas mööda pimedaid kõrvalisi tänavaid, kartes inimesi, iseäranis tuttavaid. Väljas tuule käes ja vastu silmi sadavas lumes sai ta oma pisaraist võidu. Järele jäi mingisugune ebamäärane tundmus, sest Muhemi ja Kulno seletused olid temas kõik läbisegi paisanud. Alguses pidi ta otseteed koju minema, aga siis pööras ta teelt kõrvale ja läks Hilda Maasika poole — ainukese inimese juure, kes tema vastu endiseks oli jäänud.

Hilda oli parajasti oma kirjadega ametis, kui Aino sisse astus.

„Ikka veel loed sa neid kirju," ütles sisseastuja kärsitult, sest millegi pärast ärritasid teda täna need vanad kirjad. „Viska nad minema, hävita nad ära, ma ei või neid kannatada."

„Oled jälle halvas tujus," lausus Hilda rahulikult.

„Ja sina teed ta veel halvemaks," vastas Aino.

„Mis sa siis tuled siia.“

„Kuhu ma pean siis minema?“

„Sinna, kus parem, kus tuju ei rikuta.“

„Nagu oleks mul paik, kus tuju ei rikuta. Kui sa ometi ükskord need kirjad jätaksid, nad teevad mu närviliseks. Et sa ära ei tüdine!“

„Luba mind ometi elada, nagu see mulle hea on. Sina ei saa minu kirjadest midagi aru.“

„Tõepoolest ei saa aru. Sulle valetatakse jumal teab mis ette ja sina usud seda kogu eluaeg.“

„Valetatakse?“ küsis Hilda ja tema näost lendas kahvatusvari üle.

„Mis need kirjad siis muud on kui vale,“ jätkas Aino veel suurema hooga, omal heameel, et tema sõnad mõjuvad, haiget teevad. „Ütle ometi isegi, kas on selles vahekorras, millest sinu kirjad räägivad, kriipsu väärtki tõtt. Sina kannatad aastate kaupa puudust, ajuti peaaegu nälga, hoiad ja saadad viimased kopikad temale, et tema võiks õppida, ülikooli lõpetada ja siis elu alustada — ühes sinuga, kahekesi, külg külje ääres. Tema võtab sinu näljakopikad vastu, sööb ja joob, käib korralikult riides, liigub seltskonnas, kuni astubki ellu, aga mitte sinuga, vaid kellegi teisega, kel rikas isa ja uhke ema. Sinu raha saadab ta ilusasti ära, protsendidki lisab ta juurde, kõik korralikult, nagu ärimees kunagi, et ei võiks nuriseda. Ja kujuta ette mispärast: tema armastab sind nii pühalt ja süütult, et ta ei või sinuga abiellu astuda, peate igavesti Koiduks ja Ämarikuks jääma, nooruse peale mõtlema, mis rinnus elab... Tead, mis mina oleksin teinud? Mina oleksin talle tema raha tagasi saatnud, ühes protsentidega, ja oleksin öelnud: seda olen armastusest teinud, muust ei tea ma, ja kui ta ka siis rahule poleks jätnud, siis oleksin talle näkku sülitanud.“

„Issand jumal!“ hüüdis Hilda. „Mis on sinuga täna? Miks sa nii hirmsalt räägid? Mis olen ma sulle teinud, et sa mu'ga niisugune oled?“

Hildal oli valus, iseäranis sellepärast, et Aino oma sõnadega nii-öelda kooljat oli puutunud, sest täna olid pakki korraldatud kirjad Hildale juba surnu kirjad ja surnust ei tahtnud ta halba rääkida. Nüüd luges Hilda juba uusi kirju, mis Moskvast tulid, aga Aino ei teadnud, et Hildale tulid Moskvast uued kirjad, mida ta luges.

„Kõik inimesed on niisugused, sellepärast olen ka mina,“ vastas Aino, aga tal hakkas sõbrannast ometi kahju, õigem — tal hakkas iseendast kahju, sest Hilda sõnade tõttu tuli talle äkki meelde, miks ta selle kirjade lugu täna nii drastiliselt seletas, ja ärritus muutus pikkamisi härduseks. Ei tea miks, aga äkki kippus talle nutt peale, kippus kõige vastupaneku peale vaatamata nii et ta viimaks muud ei saanud teha, kui surus käed silmade ette. Kohmetult jäi Hilda teda vaatama.

„Armuline aeg, mis sinuga ometi täna on?“ küsis ta Aino juurde sohvale istudes ja kätt talle piha ümber pannes.

See valas õli härduse tulle.

„Ma olen õnnetu, ma olen hirmus õnnetu,“ nuuksus Aino. „Ei ole kedagi, olen üksi, kõik on niisugused ... ma ei tea missugused!“

„Mu kallis,“ häälitses Hilda kui ema ja sõbranna korraga, „sa ei ole ju üksi, ka mina olen siin. Räägi minuga, siis on ehk kergem. Viimasel ajal oledki nagu metsloomaks muutunud, ei anna kellelegi ligi, ka ema kaebas mulle seda — ta on mures sinu pärast.“

Aino nuuksus valjemini, nagu tahaks ta hinge seest nutta. Hilda ei takistanud teda, rääkis ainult vaikselt tal kõrva ääres.

„Need on muidugi need Muhem ja Kulno, kellega sa ikka koos oled," ütles ta. „Ma tahtsin sind ammugi hoiatada, aga ei julgenud. On nemad?"

„Nemad — Kulno ... Muhem na ..."

„Tegid nad sulle liiga?"

„Ei."

„Mis nad siis tegid?"

„Ei midagi."

„Aga miks sa nutad?"

Aino hakkas uue hooga nutma.

„Sinuga on tõesti midagi hirmsat juhtunud," arvas Hilda kohkunult.

„Usu, ei ole," vastas Aino, „mitte midagi ei ole. Nad rääkisid ainult ..."

„Mis nad siis rääkisid?"

Aino katsus seletada, mis noormehed rääkinud, iseäranis Kulno, aga Hilda sai sellest vähe aru, nii et ta oma mõtetele ja ettekujutusele suure vabaduse võis anda.

„Nemad on halvad, nemad on ainult egoistid," ütles Hilda viimaks. „Nemad arvavad, et teised on neile ainult mängukanniks. Raismik oli ainuke tõsine."

„Jah, Raismik oli tõsine," arvas ka Aino.

„Ja kui ilusasti ta kirjutab!" hüüdis Hilda vaimustatult.

„Kirjutab ta sinule?"

„Veel täna sain kirja."

„Mis ta kirjutab?" küsis Aino huvitatult ja pühkis silmi.

„Ta teeb tööd, hoolega teeb tööd, käib loenguil, muuseumides, pildigaleriides — ta on Moskvast vaimustatud."

Hilda rääkis niisuguse helevusega, et see paratamata Ainosse hakkas.

„Peaks ka õige siit ära sõitma — Moskvasse," ütles see.

Nagu elektrisäde käis Hilda kehast läbi, tahtmata tegi ta mingisuguse seletamatu ja otstarbetu liigutuse.

„Moskvasse!" hüüdis ta nagu hirmul.

„Mis siis? Miks mitte sinna?" küsis Aino ja vaatas imestanult sõbrannale otsa.

Hilda kogus end järgmisel silmapilgul ja ütles rahustunult:

„Muidugi, miks mitte, juba suvel ütlesin sulle, et sa siia ei peaks jääma jumala muidu aega surnuks lööma. Aga kas maksab siiski Moskvasse, ehk on parem kuhugi mujale."

„Mispärast mitte sinna? Karl oleks seal ees, ei kaoks üksi suurde võõrasse linna."

„Just Karli pärast mõtlengi ma."

„Mis temal sellest on — rõõmustab veel pealegi."

„Kes teab," arvas Hilda vaikselt.

„Või tead sa midagi?" küsis Aino ja haaras sõbrannal käest kinni. Kui see midagi ei vastanud, jätkas ta suurema põnevuse ja kärsitusega: „On ta ehk sulle midagi kirjutanud? Ütle, on ta? Kas ta tõesti juba kõik on unustanud?"

„Kas just kõik . . ." lausus Hilda.

„Aga ometi on. Kas ta tõesti nõnda kirjutab?"

„Ta kirjutab palju ja ikka tuletab sind meelde."

„Ah ikka mind?!"

„Viimastes kirjades vähem, nüüd kirjutab rohkem iseendast, kirjutab ja imestab, aina imestab. . ."

„Mis ta siis imestab?"

„Et ta nii põhjatu noor olnud ja veelgi on."

„Aga ta on ju kolmekümne ümber."

„Seda halvem, ütleb ta. Pole häbi noorelt noor olla, aga häda tuleb, kui mehel on poisikese aru. . ."

„On siis ka temal poisikese aru?"
„Kel siis veel on?"
„Kulnol, ta ise ütles."
„Karl ütleb enda kohta ka: naiste suhtes olla tal poisikese aru — ta mõtleb nimelt sind."
„Mind?"
„Just nii. Ta ütleb, tema uskunud, et naistele olla mehes vaja otsekohesust, ausust ja headust, aga nüüd näinud ta, et see on eksitus: naistele olla vaja ainult naeru, nalja, kõlisevaid sõnu ja sulavat keelt — seda olevat naistele vaja. Tema olnud naiste tarvis liig noor. . ."
„Mõtleb ta ka siin mind?"
„Ikka mõtleb ta sind, mõtleb, ta olnud noor, olla praegugi liig noor, jäädagi liig nooreks, nii hea, aus ja otsekohene tahtvat ta olla naiste vastu. Tal on oma teooriagi selle kohta. . ."
„Jutusta, jutusta. . ."
„Ta ütleb: tema uskunud, et naine tahab meest, et naine armastab meest ja et naine otsib mehes inimest, aga see olla eksitus."
„Keda siis naine armastab?"
„Naine armastab last, ainult last, ka mehes otsib ja armastab ta ainult last. Aga lapsed on pahurad, lapsed on ikka pahurad, sellepärast olgu ka mees pahur, sest mis mees või mis laps see on, kes pole pahur. Mees peab mängima, mees peab ninapidi vedama, petma, südameta ja halastamata olema, nagu on südameta ja halastamata ka kõige pahemad lapsed, kui nad nopivad lilli, kitkuvad liblikal tiivad seljast või torkavad parmule õlekõrre kehasse, et näha kuidas ta sellega lendab. Niisugused on lapsed ja niisugused peavad ka mehed olema, muidu naised neid ei armasta."
„Kirjutab ta kõike seda?"
„Kirjutab seda ja veel rohkemgi."

„Oi, nüüd tahaksin ma veel enam Moskvasse.“

„Ta ütleb: temal olevat nüüd juba kergem, palju kergem olevat kui alguses, siis mõelnud ta ainult naiste peale. . .“

„Mõtleb ta jällegi mind?“ küsis Aino.

„Jällegi sind, sest sina oled ainuke naine, kellest ta mulle kirjutab. Ta kirjutab, et veel paar nädalat ja siis on ta kõigest lõpuni üle, tulgu ta või ise oma silmadega. Mis olnud, on rumalus ja rumaluste küljes ei peaks kauemat aega rippuma. Veel ütleb ta: ära kirjuta mulle enam niipalju temast — saad aru kellest —, vaid iseendast, kirjuta, mis sa teed, kuidas elad, mis mõtled ja mis tahad sa tulevikus teha.“

„Oodaku ta!“ hüüdis Aino. „Ma sõidan tingimata Moskvasse, küllap me vaatame.“

„Ära sõida,“ palus Hilda.

„Sõidan jah,“ kinnitas Aino.

„Milleks sa teda piinad, lase ta olla, jäta ta rahule.“

„Ei jäta, kiuste ei jäta, miks ta nõnda kirjutab,“ rääkis Aino isemeelikult.

„Usu, ta teeb seda ainult iseenda rahustamiseks.“

„Ei usu, ei usu enam midagi, sõnagi ei usu, tahan oma silmaga näha.“

„Ma palun, sõida kuhugi mujale, kui sõidad.“

„Mis sinul sellest on, kuhu ma sõidan?“

„Ehk on?“ vastas Hilda ja vaatas kõrvale.

„Ega ometi sina ise? . .“ küsis Aino ja võttis Hildal käsivarrest kinni.

„Ei, ei, ei!“ hüüdis see kärsitult vastu, „mitte mina, mitte.“

„Noh, siis las ma sõidan, siia ma nii kui nii ei jää.“

„Ennem jää kas siia, aga Moskvasse ära sõida,“ palus Hilda.

„Mis hull seal Moskvas siis on?“ küsis Aino, nagu aimaks ta hädaohtu.

„Ma kardan.“

„Mida sa kardad?“

„Karli pärast kardan, isegi ei tea miks, aga kardan, hirm tuleb peale, ei saa öösel magadagi.“

„Need on ta kirjad, nende pärast,“ arvas Aino.

„Just, ma kardan, et kui sina sinna sõidad, siis ta enam ei kirjuta.“

„Ma ütlesin kohe, sul on omal midagi Karli vastu!“ hüüdis Aino, „sellepärast keelad mind sõitmast.“

„Mitte nõnda, nagu sina arvad, mitte nõnda,“ seletas Hilda, ta tõusis sohvalt, astus laua äärde, võttis sealt paki ja näitas selle aadressi Ainole: Üle Lethe Maanalasse. „Vaata,“ rääkis ta, „siin on endised kirjad, kõik ühes pakis koos, aadreski peale kirjutatud. Ma ei loe neid enam, täna panin nad kokku; nüüd loen Karli kirju, saad aru, ainult tema omi ja kui sina täna-homme Moskvasse sõidad, siis on kindel, et ta varsti minule enam ei kirjuta...“

„Tähendab, sa loodad,“ ütles Aino.

„Midagi ei looda ma, ma ei tea, mis ma loodan, aga ma tahaksin ainult ühte, — et ta ikka veel kirjutaks, see on mu ainuke lootus. Sellepärast palun sind: ära sõida Moskvasse. Ja mis sul seal õige on! Karli ei taha sa ju, mõtled temaga ainult mängida. Jäta ta, las ta kirjutab mulle, sõida sina kuhugi mujale, tee mulle seda headmeelt, ma palun. Sõida väljamaale, nagu sa suvel kavatsesid, sõida, ole hea.“

Hildas oli niipalju hella, härrast palumist, et Aino kuidagi selle mõjust vabaks ei saanud jääda: nagu kehastunud haledus istus ta oma noore sõbranna kõrval, hoides kramplikult tema kätt.

„Ma sõidaks ju, aga mul pole raha, sa tead,“ ütles Aino.

„Mul on mõte, juba mõni päev tagasi tuli ta . . . teisel põhjusel, teise pärast, aga nüüd oled sina lähemal.“

„Mis mõte?“

„Kas mina ei võiks sind kuidagi aidata, ma palun, luba, et ma aitan.“

„Sul pole ju omalgi, peaksid jällegi nälgima hakkama.“

„On ju,“ vastas Hilda. „Sa unustad, et tema saadetud raha ühes protsentidega tervelt seisab.“

„Ja mina peaksin seda vastu võtma!“ hüüdis Aino nagu haavatuna.

„Miks siis mitte?“

„See on sinu näljaraha, sellepärast mitte.“

„Ei, see on minu unistuste raha, see on raha, mis ma armastuses kogunud; tema protsendid võid maha jätta, ära võta neid vastu, olen nõus, jätkub ülejäänustki paariks aastaks, kui ise pisutki kõrvale muretsed ja su vanemad ometi võivad. Võta see raha ja mine, pärast näeme, kust veel saab, kui vaja . . . mine ja ära jää siia istuma, nagu mina kord jäin. Juba ammugi olen sellest unistanud, et sina kuhugi ära lähed, mitte oma õnne ootama ei jää, vaid otsid. Mina jään siia, mina jään alatiseks siia, mina ei julge kuhugi minna, kardan ilma ja inimesi nagu laps, kardan ja usun, et küllap minule leidub õnne siingi.“

„Mina ka usun, et leidub,“ ütles Aino.

„Mitte sinule, ainult minule, sina pead ära siit.“

„Hea küll, ma võtan su pakkumise vastu,“ ütles Aino.

„Jumal tänatud,“ rääkis Hilda täiest südamest, „nüüd on mu süda rahul. Suure vaevaga kogusin kord selle raha, lootsin temast õnne, aga mulle jäi õnn tulemata. Nüüd on mul lapselik usk, nagu peaksid sina selle rahaga suure õnne leidma, millest minagi osa saan.“

Hilda sai liigutatud, teadmata kas iseenda sõnadest või millestki muust. Tema meeleliigutus hakkas ka Ainosse ja sõnalausumata võtsid nad vastastikku kätest kinni, pigistasid, vaatasid teineteisele silma ja langesid kaela, pilgus erev pisar.

Hiljem sõitu ja sõiduaega arutades, oli Aino nii rahulik ja rõõmus, nagu juba kaua aega enam mitte. Oleks nagu mingisugune lõpuarve tehtud, lõpuarve kõigele, mis tänini läbi elatud. Peab midagi uut tulema, uut ja paremat, sellest see ärev erutus Ainos ja sellest see erev punagi Hilda kahvatuil palgeil.

15.

Kulno jalutas nüüd üksi mööda talviseid tänavaid, kõik nägid, kuidas ta üksi jalutas — palitu krae üleval, müts veidi liig kuklasse lükatud, käed taskus, silmad maas — ka neiu Õie Lillak nägi seda Kulno jalutamist.

Ainuke, kes seda mitte ei näinud oli Aino Võsand, ei, tema ei näinud seda mitte. Tema ei teadnud ka seda, et Kulno kodus niisama üksi istub, nagu ta üksi jalutabki — tema ei näinud ega teadnud üldse mitte midagi. Ta talitas kodus, või istus Hilda Maasika pool, istus ja arutas, arutas ja unistas, nagu ta seda ainult paar aastat varemalt teinud — enne gümnaasiumi lõpetamist.

Aino sõit pidi olema salajane, Aino pidi äkki ja ootamata kaduma nagu Raismikki: Hilda püüdis nüüd kõik Raismiku elutähe järele korraldada. Alguses teadsid sõidust ainult Hilda ja Aino kahekesi, hiljem pidi ka Aino ema kaasteadjaks saama, isa otse sõidu eel.

Kuid imelikul viisil oli Muhemil asjast õige vara värske hais ninas — kust ta kuulnud, kes

talle rääkinud, millest ta aimanud, kõik jäi seletamatuks, nii et Aino ja Hilda vastastikku õlgu kehitasid, nagu ei usaldaks nad teineteist hästi.

Oli nüüd sellega kuidas oli, aga varsti märkas Aino, et teiste teadmine sõidu veel huvitavamaks teeb: oh neid sõnu, pilkenaeratusi, õnnesoove! Isegi teretama hakati teda teisiti, Aino arvas, et hakati. Sellepärast ei kahetsenud ta lõpuks põrmugi, et Muhemil asjast enneaegu värske hais ninas, sest ta teadis, et kui juba Muhem kord midagi nuusutab, küllap siis ka Kulno nina varsti haista saab.

Ja saigi.

Muhemil oli jällegi alkoholi migreen, mis läbisegi igas kuus kordus, ja sel ajal armastas ta lobiseda, isegi tühja keelt kanda, olgu teiste ärritamiseks, enda lõbuks või kaasjoojatele naljaks. Niisuguses meeleolus see oligi, kui ta Kulnole ütles:

„Tubli poiss, Jumala eest! Poleks uskunud, et sa nii tubli poiss oled. Aga mina olin sinu pärast üsna mures ... ma olen ikka veel sinu pärast mures, sest pane tähele, nüüd tuleb see viimane trikk, kõige vigurlisem nüke: ta sõidab ära."

„Kes sõidab ära?" küsis Kulno, ehk ta küll juba isegi arvas, kellest jutt.

„Kes... Aino muidugi... Aga usu, see pole muud kui naiste harilik malekäik: esiteks naerab, siis sädistab kui varblane, pärast teeb tõsise, tähtsa näo ja lõpuks langeb kaela, nii kui madu lööb end sulle ümber kõigi liigete, ning kui ka see ei aita, siis ähvardab ära minna. Tean: kui mehed lähevad, siis näed neil ikka ainult selga — Raismik, näiteks, läks nagu tina tuhka —, aga kui naised lähevad, siis paistavad tema veetlevamad kenadused: nemad lähevad tagurpidi, nagu poksijad oinad; taganevad, et hoogu võtta uueks tormi-

jooksuks. Usu, ilus naine, kes mehele kipitab, on päris poksija oinas, mida kaugemale taganeb, seda suurema hooga tagasi tuleb."

Kulno oleks pidanud selle peale midagi vastama, aga ta ei leidnud parajaid sõnu, sest üksi jalutades oli ta sõnakehvaks ja vaimuahtraks jäänud. Ainult üks tagajärg oli Muhemi sõnadel: kui Kulno tänini jalutas üksipäinis, siis hakkas ta nüüdsest peale jalutama sootuks üksipäinis, nii et kõik nägid, kuidas Kulno jalutas nüüd sootuks üksipäinis. Neiu Õie Lillakki nägi seda, aga see ei puutunud Kulnosse, sest Õie jäi ju siia, pidi alatiseks siia jääma, siin mehele minema, siin lapsi ilmale kandma, siin suremagi, ainult Aino sõitis ära — see huvitas Kulnot. Ka ei olnud Õiel enam naerdes nii ilusad lohukesed palgeil ja tema kõrvad ei tuletanud enam ei nirgikesi ega muid kenu loomakesi meelde, nad olid päris harilikud kõrvad pehmete valgete juuste sees, ainult pisut heledamad, pisut roosakamad kui teistel neidudel, Kulno nägi seda nüüd selgesti ise oma silmiga.

Ometi kutsus ta ühel pidul Õie tantsima ja ajas temaga lõbusalt juttu. Aga kõige peale vaatamata kaebas ta ometi elutühjusest ja ütles, et ta lähemal ajal ära sõidab.

„Ega ometi enne jõule?" küsis Lillak.

„Enne mitte," vastas Kulno.

Sellest oli küll, et varsti kõik tuttavad teadsid — ka Kulno sõidab. Kui Muhemile sellest räägiti, ütles ta:

„Ka mina sõidan."

„Sina ka!" imestati.

„Mina ka," vastas ta.

„Kuhu siis?"

„Maale jõuluks vorsta sööma või veel enne jõule Kvistentali jooma," vastas Muhem tõsisel

näol ja keegi ei pannud seda imeks, sest Muhemil oli viisiks tõsistel silmapilkudel meelelahutuseks rumalat nalja heita.

Muhem oleks tahtnud Kulno endaga tema sõidust rääkida, aga selles asjas leidis ta õigeid sõnu ainult joobnud peaga, nõnda pidi ootama, kuni uus joomatuju tuleb. Aga pisut nukker oli Muhem, tal oli kahju, et Kulno sõidab, sõidab Aino pärast, nagu Muhem arvas. Ta ei teadnud, oli see hea või halb, et Kulno Aino pärast sõidab, tal oli ainult kahju, nii kahju, et sõida kas või ise kaasa. Teda valdas silmapilguti omataoline igatsus millegi nimetu järele, mis teda, mitu aastat tagasi, oli piinanud: nagu vaataks aurikule järele, mis viis südamele lähedase inimese. See'p see ehk põhjuseks oligi, miks tema alkoholi migreen sagedamini korduma hakkas. Muhem tundis, et linn jääb Aino ja Kulno ärasõiduga tühjemaks, palju tühjemaks jääb linn — teistelegi rääkis ta sellest, rääkis ja langes veel lõdvemalt isand Bacchusele kaela. Kord oli ka tema sõita tahtnud, sõita lubanud, sõita katsunudki, aga ikka oli see äpardanud ja kunagi polnud ta üle kodumaa piiri jõudnud, sest oli see rõõmu või kurvastuse pärast, aga lahkumistunde härdus tõi igakord paratamata janu, nii et paigale tuli jääda.

* * *

Öö oli selge ja külm. Pakane istus härmatanud puuokstel, aiateivastel ja palkseintel ning tagus oma heleda vasaraga: Kips, kõps! Kliks, klõks! Igaltpoolt kostsid need löögid.

Oli paar päeva pärast uutaastat. Üliõpilane Kulno tõttas kõrvu hõõrudes vaksali poole: ta läks Aino Võsandit saatma, kelle sõidust ta Muhemilt kuulnud.

Aino oli juba vaksalis. Omataolise kuningannana seisis ta noorte ringis, silmis erev helk, palgeil roosakas ärritus. Teda külvati üle pilkude, naeratuste ja sõnadega, mille peale ta hajameelselt vastas, mõtted kusagil mujal.

Kulno ei läinud otseteed Ainot teretama, ei, tema läks kõige pealt Muhemi juurde, kes lauas istus, õlleklaasid ees, ja alles sellega üheskoos lähenes ta sõitjale.

Tohin ma teiega paar sõna asjalikult rääkida?" küsis Muhem Ainolt.

„On see ehk saladus?" vastas Aino küsimusega.

„Minul naistega enam saladusi ei ole," vastas Muhem. „Ma ei tahagi ka isiklistel põhjustel teie kallist aega raisata, vaid, nagu öeldud, asjalikult."

„Ma kuulan siis, kui ka teised kuulata võivad," ütles Aino.

„Palun, kõik võivad," seletas Muhem haruldaselt viisakalt ja jätkas: „Nimelt, kas teie ei tahaks „Teadete" väljamaa kirjasaatjaks hakata? Me maksaksime teile viis kopikat reast ja prii leht peale kauba."

Ettepanek tuli nii ootamata, et kõigi näos ilmenes üldine „mh." Isegi Kulno kaotas rahu ja tasakaalu ning tegi mingisuguse asjatu liigutuse. Ainole oleks nagu keeva vett kaela kallatud, nii hirmus lõid ta palged helendama, kuna ta virvendav pilk põrandalt tuge otsis, nagu oleks talle mõnda häbiasja teiste kuuldes öeldud.

„Meie maksame," kordas Kulno, kes kõige enne oma jahmatusest toibus. „Oled siis ka sina juba üks neistsinatseist „Teadete" juures.

„Uuest aastast saadik olen toimetuse üks juhtivaist jõududest," vastas Muhem.

„Aga te pidite ju pastoriks studeerima," ütles Aino, et kõrvaliste asjadega oma halvatud keelt harjutada.

„Mõtlesin ümber," seletas Muhem. „Pastoril oleks küll viisakam palk ja ka puhtam töö, hinged ei määrdi nii kergesti kui paberid, aga siiski — häbi oleks pisut, ikkagi oleks häbi ja minu aastais häbeneda oleks veidi pentsik. Kuid see ei puutu asjasse, tähtjas on, kuidas jääb minu ettepanekuga, olete nõus, neiu Võsand?"

Kõik ootasid põnevusega Aino vastust, sest kõik mõistsid, kui hirmus palju sellest olenes.

„Ma ei ütle teile ei ega jaa," vastas Aino Muhemile. „Ma tahan enne väljamaal pisut ringi vaadata, siis näen, mis teen."

Kõik tundsid, kui targasti Aino oli vastanud, targemini kui ükski tema noortest saatjaist seda oleks teha osanud, Kulnogi tundis Aino tarkust tema vastuses.

„Hea küll," vastas Muhem asjalikul toonil, „aga vähemalt lubate ehk, et meie teid oma kirjasaatjate sekka tähendame ja prii lehe teile käima paneme."

Seda lubas Aino suure lahkusega ja kõik nägid, et ta talitas nagu tõsine seisukorra kuninganna.

Kulno sai temaga mõni sõna vahetada ainult vaksali esisel.

„Kuhu te tõepoolest sõidate?" küsis ta lõkendavalt ňeiult.

„Taevast kõrgemaks võlvima, merd sügavamaks õõnistama," vastas see peaaegu väljakutsuval naeratusel. Kõik, kes neid sõnu kuulsid ja seda naeratust nägid, mõistsid, kui väga oli Aino täna seisukorra peremees. Kulno isegi arvas nõnda, ehk ta küll teadis, et Aino peaaegu tema oma varemalt öeldud sõnu teisendades oli korranud, nendega midagi ilusat ja armast meelde tuletades, mis äkki uuesti lõi hinges helisema. Kulno seisis, nagu oleks ta seda helinat kuulanud, ja ei ärganud enne, kui Aino küsis:

„Härra Kulno, kas te mulle mõnikord kirjutate ka?“

Rong liikus juba ja Kulno sammus temaga kaasa — tema üksi läks rongiga kaasa.

„Ma ei tea ju teie aadressi,“ vastas ta neiule.

„Aga kui ma saadan?“

„Teie ei tea ju minu oma.“

„Kuidas nii?“

„Ma sõidan ära.“

„Kuhu?!“

„Piiterisse.“

„Varsti?“

„Neil päevil.“

„Millal näeme teineteist?“

„On seda vaja?“

Neiu hüüdis veel midagi, aga hääl ja sõnad surid kaugusesse ja rataste mürinasse. Kulno vahtis rongile järele, kuni härmatanud kuuvalgus ta neelas.

Üksi jäädes vajus Aino jõuetult vaguni nurka ja surus näo varna riputatud palitusse, sest pisarad aina pakitsesid neelus. Kaua istus ta nõnda vaikselt vaguni nurgas, aga ükski ei teadnud, et ta istub pakitsevate pisarate pärast ja et tal on tundmus, nagu oleks ilusam aeg elus mööda. Ka Kulno ei teadnud seda, ei, ka tema ei teadnud, sest tema läks üksipäinis pakase käes koju poole ja kuulas neid helinaid, mis neiu hiljutised sõnad tema hinges äratanud. Aga neid helinaid on ta juba ennemini kuulnud, ammu enne, Kulno mäletab, millal ja kus... Ta oli alles väike poisijõmpsikas, käis karjas... Nelipühi laupäeva õhtu... Põrnikad surisevad pihlakate ümber, mingisugune lind häälitseb, nahkhiir lendab... Suured panevad end pidurõivi, lähevad ... lähevad sinna, kus heliseb pill ja kostavad vallatumad hääled... Tema, Kulno, seisab pihlakate all õuevärava kõrgemal pulgal, seisab ja kuulab, aina kuulab, kuulab pilli. Täna

tohib ta siin kaua seista, kas või kogu ööks siia väravapulgale jääda, sest homme läheb ju saunataat karja, läheb suure püha pärast, nii suure pärast, et isegi rohi ei kasva, ema ütleb, et ei. Tema, Kulno, läheb teisepere poisiga metsa varesepesi otsima — sest mida paremat võiks nii suurel pühal teha! — ja seal kuuleb ta, eila õhtul mänginud Toru Jüri oma uue pilliga, sellega, mis ta linnast toonud, hõbekeeled sees...

Hõbekeeled! Kui kaua oli see sõna lapse kõrvus helisenud! Võiks ta ometi kordki neid imekeeli lähedalt kuulda! Võiks ta siiski, kui ta saab suureks nagu teisedki!

Aga ei! Suureks sai ta, kuid helinad jäid kaugele, kaugemale veel kui lapsepõlves, kus ta seisis pihlakate all kõrgemal väravapulgal, kui lendas nahkhiir, häälitses mingisugune lind, sumises põrnikas. Nüüd heliseks nagu külm sinine taevas, helisevad hõbedased tähed, heliseb pakane lõpmata avaruses öise linna kohal . . . heliseb . . . heliseb...

Koju jõudes leidis Kulno, et külm ta kõrvad ära oli võtnud.

Lõpp.